

هَدِيَّةُ السُّلْطَانِ إِلَى مُسْلِمِي بِلَادِ الْيَابَانِ

هَلْ الْمُسْلِمُ مُلَاحِظٌ

بِأَنْبَاءِ مَذَاهِبِ مُعْجَزِينَ

مِنَ الْمَذَاهِبِ الْأَرْبَعَةِ

تَأَلَّفَتْ الْعَلَامَةُ

مُحَمَّدُ سُلْطَانُ الْمُعْصُومِيِّ الْحُجَّانِيِّ السَّافِي

(١٢٩٧ - ١٣٨٠ هـ)

**Мұсылман адам
төрт мазһабтың біріне ілесуге
міндетті ме?**

Шейх Мухаммад-Султан әл-Хужанди әл-Маккидің
Жапония мұсылмандарына сыйлығы

Өңдеп, ескертулер жасаған шейх Сәлим ибн Ғид
әл-Ғиләли

«Мұсылмандардың әуелгі ізгі ұрпақтарының жолына шақыру»
сериясынан
5-бөлім

МУХАММАД-СУЛТАННЫҢ ЖАПОНИЯ
МҰСЫЛМАНДАРЫНА СЫЙЛЫҒЫ
немесе
**МҰСЫЛМАН АДАМ ТӨРТ
МАЗҒАБТЫҢ БІРЕУІНЕ ІЛЕСУГЕ
МІНДЕТТІ МЕ?**

Авторы:
*Шейх Мұхаммад-Султан әл-Мағсуми
әл-Хужанди әл-Макки*

Өңдеу мен ескертулер жасаған:

Шейх Салим ибн Ғид әл-Хиләли

Екінші, қайта өңделген нұсқа

К ИСЛАМУ
www.toislam.com

қазақ тіліне аударған [«al-Hanifiya.kz»](http://al-Hanifiya.kz) сайтының редакциясы

редакциялаған [«Абу Ханифа мирасы»](http://Abu Hanifa mirasy) сайтының редакциясы

1445/2024 жыл

Мазмұны

- Алғы сөз
- Шейх Салим әл-Хиләлидің кіріспе сөзі
- Автордың қысқаша өмірбаяны
- Шейх Мухаммад-Султанның кіріспесі
- Иман мен Исламның мәні
- Төрт мазһабтың біреуін ұстану мустахаб та, парыз да емес
- Исламның негізі – Аллаһтың Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне сәйкес амал ету
- Кейінгі ұрпақ өкілдері барлық адамдарды мазһаб ұстануға мәжбүр ету үшін Қасиетті мәтіндерді өзгертіп, бұрмалады, кейін өздері бытырап бөлінді
- Қабірде адамнан оның қандай мазһабта немесе қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма?
- Мазһабты ұстану міндетті деген тұжырым – саяси қитұрқы
- Әд-Дахләуидің «Мазһаб – бұл бидғат» деген тұжырымы
- Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің жолын ұстанған әрбір адам адасушы болып есептеледі
- Ибн әл-Хумамнің «Белгілі бір мазһабты ұстану – міндет емес» деген тұжырымы
- Мазһабқа соқыр ілесудің себебінен түсініспеушілік пен келіспеушілік пайда болды
- Имам Абу Ханифаның (Аллаһ оны рахым етсін) мазһабы бұл - Құран мен Сүннетке сәйкес амал ету
- Мужтаһидтің дұрыс айтуы да, қателесуі де мүмкін, ал Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) қателіктерден қорғалған
- Ақиқат тек бір ғана адамның пікірімен шектелмейді, тек Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) пікірі ақиқат болып табылады

- Аса маңызды ескерту
- Осы үмметтің кейінгілері алғашқылары жетістікке жеткен нәрсе арқылы ғана жеңіске ие бола алады
- Фахруддин әр-Разидің Аллаһтың діні мен Оның шариятын өзгерткен кейбір ғалымдар туралы айтқан әңгімесі
- Имам әл-Ағзам (Ұлы имам) – ол тек Аллаһтың Елшісі ғана (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын)
- Аллаһ Тағала тура жолмен жүруді бұйырады
- «Ашуға ұшырағандардың» ерекшелігі – олар ақиқатты тек өз ілімінің жақтастарынан ғана қабылдайды
- Ақиқатында, Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазһабын ұстануға міндеттеген жоқ
- Мазһабтар таралуының бірнеше себептері

Аса Мейірімді, ерекше Рахымды Аллаһтың атымен!

Алғы сөз

Біз Оны ғана дәріптеп, Одан ғана жәрдем мен кешірім сұрап жалбарынатын Аллаһқа барлық мақтау мен мадақтар болсын. Нәпсіміздің жамандықтары мен іс-амалдарымыздың кесірінен Аллаһқа сиынып, Одан пана тілейміз. Кімді Аллаһ тура жолға салса, онда оны ешкім адастыра алмайды. Ал кімді ол адастырса, онда оны тура жолға салар ешкім жоқ. Біз Аллаһтан өзге құлшылыққа лайықты ешкім жоқ екеніне, Оның серігі жоқ әрі Жалғыз екеніне куәлік етеміз, сондай-ақ Мухаммад Оның құлы әрі Елшісі екеніне куәлік етеміз.

Содан соң:

Шейх Мухаммад-Султан әл-Мағсумидің бұл еңбегі Исламдағы мазһаб¹ ұғымы туралы білгісі келетін әрбір мұсылманға өте пайдалы әрі осы тақырыпқа байланысты дұрыс танымдық түсінік қалыптастыруға септігін тигізеді. Шейхтың көзқарасын дұрыс түсіну үшін, кітапты өте мұқият оқып шығу қажет. Себебі тақлид² жақтаушылары шейх Мағсумиді «Исламдағы мазһабты жоққа шығарушы» деп айыптап, адамдарды алдап адастырады. Ал шындығына келгенде келгенде, шейх Мағсуми басқа да бізге дейінгі Сүннет ұстанушы имамдары секілді мазһабты жоққа шығармайды. Ол да өзіне дейінгі имамдардың түсінігі негізінде әлдебіреудің шариғатқа қайшы келетін пікіріне соқыр ілесуге тыйым салып, «Мазһаб – Исламның негізі» деген жалған пікірді жоққа шығарады. Сондай-ақ ол барлық имамдардың сенімінің дұрыс екеніне қарамастан, адам тек біреуінің ғана жолымен жүріп, сонымен шектелуге міндетті деген көзқарастардың дұрыс еместігін түсіндіреді.

¹ **Мазһаб** – белгілі бір ғалымның діни-құқықтық мектебі. «Мазһаб» сөзі араб тілінің «зәһаб» - жүру, бару, бағытталу сөзінен шыққан. Сондықтан белгілі бір адамның пікіріне сүйенген діндегі кез-келген бағыт «мазһаб» деп атала бастады. Әл-Файюми “Мисбах әл-мунир” кітабында (1/211) былай дейді: “Араб тілінде «пәленшенің мазһабымен жүру» деген сөз оның жолымен, бағытымен жүру дегенді білдіреді, ал «дінде пәленшенің мазһабымен жүру» дегеніміз діни мәселелерде белгілі бір адамның пікіріне еру дегенді білдіреді”.

² **Тақлид** – белгілі бір ғалымға соқыр ілесу. Муқаллид деп белгілі бір имам пікірінің Құран мен Сүннетке қарама-қайшы келетінін біле тұра, оған соқыр ілесетін адамды айтады. Барлық уақыттың имамдары тақлидке тыйым салып, Құран мен Сүннетке қайшы белгілі бір имамның соңынан соқыр ілескен адамдардың іс-әрекетінің дұрыс емес екендігін талай рет айтты. Имам әт-Тахауи былай деген: “Тереңге бармайтын әрі ақымақ адамнан басқа ешкім соқыр түрде еліктемейді”. Қараңыз: “Расмул-муфти” (1/32).

Имам Ибн Хазм былай деп айтады: “Шынында, оған соқыр ілесетін ғалымдардың өздері соқыр ілесудің (тақлид) дұшпаны болған. Ғалымдар өздерінің жақтастарына өзінің пікіріне соқыр ілесуге тыйым салатын еді. Осы тұрғыда имам әш-Шафиғи, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, ең ынталы болды, себебі ол басқаларға қарағанда өте жиі әрі жүйелі түрде сенімді хабарларға және дәлелге сәйкес келетін (пікірді) қабылдаудың міндетті екенін ескертетін. Сонымен қатар ол өзіне соқыр ілесетіндерге дұшпан болып, айналасындағыларды бұдан сақтандырды. Аллаһ Тағала оған осы ісі үшін Өз мейірімін төксін, өйткені ол ұлы игіліктің себепкері болды!” Қараңыз: “Усул-ахкам” (6/118).

Осы мәселе туралы шейх Жамалюддин әл-Қасими мынандай керемет сөздер айтқан: “Ақиқат тек бір ғана ғалымның сөзімен және белгілі бір мазһабтың үкімімен шектелмейді. Аллаһ Тағала мұсылман үмметіне көптеген ғалым-мужтаһидтер беру арқылы мейірім көрсетті”. Ол тағы былай деді: “Тақлид – адамдардың арасында шапшаң таралып, оларды тез бөліп жіберетін жұқпалы дерт. Мұнымен қоса, бұл – әрекетсіздік пен жалқаулыққа душар ететін сал ауруы, толықтай естен айыратын, тамырын кеңге жайған науқас түрі”. Қараңыз: “әл-Истиънәс” (44).

Шейх әл-Мағсуми, Аллаһ оны рахым етсін, өзінің еңбегінде мазһабтың түпкі мағынасы мен атақты имамдардың пікірін дұрыс түсінуге шақырады. Ғалымдардың зор еңбегі, міне, осы — олар әлдебір адамдарды соқыр ілесудің нысаны қылу үшін емес, керісінше, адамдар Құран және Сүннетпен өмір сүрулері үшін оның дұрыс түсінігін жеткізеді.

Осы кітапта шейх әл-Мағсуми өзінің мына ұлы сөздерін айтқан болатын: “Фақиһтердің сөздері мен олардың пайымдауларын қолдану су жоқ кезде ғана қолдануға болатын таяммум секілді. Егер белгілі бір мәселеде Құран, Сүннет және сахабалардың сөздері бір мағыналы мәтінде келсе, онда бұл мәтіндерді қолдану міндетті (уәжиб) болып табылады және белгілі бір ғалымның сөзіне бола олардан бас тартуға рұқсат етілмейді!”

Шейх әл-Мағсумиден бұрын мұндай сөздерді имам әш-Шәфиғи де “әр-Рисалә” кітабында (599-600) айтқан болатын.

Имам әш-Шатыби: “Егер біз шарият үкімдерін тану барысында ғалымдарды құрал ретінде алудың орнына оларды мақсат ретінде алсақ, онда адасамыз”, — деп ақиқатты айтты. Қараңыз: “әл-Иғтисом” 2/872.

Шейхул-Ислам Ибн Таймия былай деген: “Әй адам баласы, Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) келген бір нәрсені болса да қабылдамаудан сақ бол, тағы да сақ бол! Оны, өзіңнің әуес-қалауыңа еріп немесе белгілі бір мазһабты ұстанғаның себепті, не болмаса өз шейхыңның пікіріне немесе дүниелік арбауларға қызығушылығың себепті қабылдамаудан сақ бол! Шынында, Аллаһ Тағала ешкімді Өз Елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреуге еруге міндеттеген жоқ. Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) келген нәрсенің барлығын қабылдау керек, тіпті егер пенде осынысымен бүткіл жаратылысқа қарсы келсе де. Ал егер осындай жағдайда адам Елшіге (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) еретін болса, онда Аллаһ Тағала пендесінен кімге қарсы келгені туралы сұрамайды! Расында, кімде-кім әлдебіреуге бағынар болса, онда ол Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұйрықтарына сәйкес келген кезде ғана бағынуы тиіс. Осыны біл, тыңда және осыған ер, әрі дінге жаңалық енгізбе!” Қараңыз: “Мәжмуғул-фатауа” (16/528).

Аллаһ Тағаладан осы шағын ғана еңбекті әрбір ақиқатқа ұмтылған мұсылманға пайдалы етуін сұраймыз.

Шейх Салим әл-Хиләлидің³ кіріспесі

Біз Оны ғана дәріштеп, Одан ғана жәрдем мен кешірім сұрап жалбарынатын Аллаһқа барлық мақтау мен мадақтар болсын. Жанымыздың жамандықтары мен бұрыс іс-амалдарымыздың кесірінен Аллаһқа сиынып, Одан пана тілейміз. Кімді Аллаһ тура жолға салса, оны ешкім адастыра алмайды. Ал кімді ол қолдаусыз қалдырса, оны тура жолға салар ешкім жоқ. Біз Аллаһтан өзге құлшылыққа лайықты ешкім жоқ екеніне, Оның серігі жоқ әрі Жалғыз екеніне куәлік етеміз, сондай-ақ Мухаммад Оның құлы әрі елшісі екеніне куәлік етеміз.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (١٠٢)

«Әй иман келтіргендер! Аллаһтан шынайы қорқумен қорқыңдар да, мұсылман болмай өлмеңдер!» («Әли-Имран» сүресі, 102-аят).

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (١)

«Әй адам баласы! Сендерді бір кісіден (Адам атадан) жаратқан және одан оның жұбайын (Хауа ананы) жаратып, ол екеуінен көптеген ерлер мен әйелдерді таратқан Раббыларыңнан қорқыңдар! Оның (атымен) өзара сұрасқан Аллаһтан қорқып және туыстық байланысты үзуден сақтаныңдар! Ақиқатында, Аллаһ сендерді толық Бақылаушы» («ән-Ниса» сүресі, 1-аят).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا (٧١)

«Әй иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар да, дұрыс сөз сөйлеңдер! (Сонда) Аллаһ істеріңді оңалтып, күнәларыңды кешіреді. Сондай-ақ кім Аллаһқа және Оның Елшісіне бой ұсынса, әрине сол ұлы жетістікке жетті» («әл-Ахзаб» сүресі, 70-71 - аяттар).

Содан кейін:

³ Сәлим ибн Ғид әл-Хиләли хижра жыл санауы бойынша 1377 жылы (1957 ж.) туылды. Шейх әл-Әлбанидің ең танымал шәкірттерінің бірі. Ақида мен манһаж тақырыптарындағы көптеген кітаптардың авторы, сондай-ақ алдыңғы өткен имамдардың кітаптарындағы хадистер мен асарлардың (сахабалар мен табиғиндердің сөздері мен әс-әрекеттері туралы хабарлар) сенімділігін тексерген мухаққиқ (растаушы) болып табылады. Қазіргі кездегі көптеген ғалымдар бұл кісі туралы өздерінің оң пікірлерін (тазкия) айтқан, соның ішінде өзінің ұстазы шейх әл-Әлбани, сондай-ақ шейх Муқбил, Бакр Абу Зайд және т.б. Қараңыз: “Тахриф ән-нусус” (93), “Тухфатул-мужиб” (160).

Өртүрлі мазһабқа ерушілер арасындағы көптеген таластарға әрқайсысын бөліп-жармай, бірінен-бірін артық көрмей, бірдей әділ қараған адам бұл түсінбеушіліктердің барлығы мұсылмандардың артқа қалуының басты себептерінің бірі екендігін түсінеді. Мазһабшылардың соқыр (фанатикалық) еліктеуге бой алдыратындары сонша, олар тіпті біреудің ақылымен ойланатын дәрежеге дейін жетті. Мұсылмандардың алғашқы буын өкілдері мұндай емес еді, әрі алдыңғы өткен имамдарымыз ешкімді белгілі бір адамның айтқанына сөзсіз соқыр түрде еруге мәжбүрлеген жоқ. Ал фанатик тұрғыдағы мазһабшылар болса, араларында туындаған келіспеушілікті күн өткен сайын үрлеп, одан әрі лаулатты, ал шайтан болса олардың араларына іріткі салып, қатал күрес туғызды.

Осы ащы шындықты ертеде-ақ көптеген ғалымдар ұғынып, ғасырлар бойы мұндай фанатизм мен мазһабтардың бөлінуіне және түрлі топтарға жіктелуге қатаң түрде қарсы шықты. Бұл тақырыпқа қатысты көптеген керемет еңбектер бар, ал шейх әл-Мағсумидің (Аллаһ оны рахым етсін) **«Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы»** деген кітабы – мазһаб тақырыбындағы ерекше құнды дүние. Кітаптың көлемі кішкентай болғанына қарамастан автор онда Құран мен Сүннеттен дәлелдерді және алғашқы мұсылмандардың ұлы имамдары мен әр ғасырдағы танымал ғалымдардың сөздерін кең көлемде келтірген. Сайып келгенде, аталмыш кітап мазһаб мәселесі төңірегінде түйіткілге айналған бұліктерге қарсы салмақты дәлелге айналды.

Ғалымның бұл еңбегі бірнеше рет қайта басып шығарылды. Ол туралы біз шейх әл-Мағсумидің өмірбаяны туралы сөз еткен кезде тоқталып өтеміз. Өкінішке орай, автор хадистерді қай дереккөзден алғанын көрсетпей кеткен, сондай-ақ кітаптың кейбір жерлері қосымша түсіндірмелерге мұқтаж болды. Сондықтан кітапты қолдануға әрі түсінуге жеңіл болуы үшін, мен келесідей жұмыстар атқардым:

1. Барлық аяттар мен хадистерге жалпыға ортақ нөмірлеумен сілтеме жасап, хадистердің сенімділік дәрежесін, яғни сенімді, жақсы, әлсіз екендігін алдыңғы өткен үлкен ғалымдардың пайымдауларымен, әсіресе, шейхымыз әл-Әлбанидің сөздерімен салыстыра отырып, айқындадым.

2. Автор қолданған дәйексөздерді негізгі дереккөзбен салыстырдым, ал егер сәйкессіздік болса, шейхтың кітабындағы сөздерді емес, керісінше негізгі дереккөздегі дәйексөзді жаздым.

3. Кітаптағы кейбір жерлер қосымша түсіндіруге мұқтаж болған жағдайда, мен өзімнің сөздерім мен ескертпелерімді қостым (сілтемеде). Ал мәтіннің кейбір шұбалтпа тұстарын, автордың көздеген мақсаты мен кітаптың мән-мағынасын өзгертпестен, қысқарту қажет деп ұйғардым.

Дұрыс айтқан жерлерім болса, онда **«табысты болуым, Аллаһқа ғана байланысты, Оған тәуекел еттім, әрі Оған бой ұсынамын»** («Һуд» сүресі, 88-

аят). Ал егер кей жерлерде қателесем, онда **«нәпсімді ақтамаймын. Расында, нәпсі жамандыққа бұйырады»** («Юсуф» сүресі, 53-аят).

Аллаһ Тағаладан бұл кітапты мұсылмандар үшін пайдалы етуін сұраймын. Ғалымдардың бірі былай деп айтқан екен:

*«Білім - бұл тек «Аллаһ осылай деп айтты, Пайғамбар – былай деді, әрі сахабалар мынаны айтты» деген нұрселерді білу.
Мұны ешбір күмәнсіз біліп ал!*

*«Білім - Елшінің пікіріне қайшы келетін әлдебір бөгде пікірлерді,
адамдардың келіспеушіліктері мен әртүрлі сөздерін білу», - деп қателеспе».*

Аллаһ Тағаладан мұсылмандарды ізгі сәләфтардың жолы болған Құран мен Сүннетке қайтаруын, сондай-ақ дінімізді оны бөлшектеп, ағымдар мен топтарға жіктелуге апарған сан-алуан бұрмалау мен бидғаттардан және адасушылық пен фанатизмнен тазалауды сұраймын.

Аллаһ Тағаладан осы кітаптың авторына, оның өңдеушісіне және кітаптың жарыққа шығуына себепші болғандарға сансыз сауап жазсын деп сұраймын.

(Абу Усама) Салим әл-Хиләли

Хижра жыл санауы бойынша 1403 жыл.

Автордың қысқаша өмірбаяны⁴

Оның заманы және сол кездегі қоғамның жай-күйі

Мазһабқа еру жаңа құбылыс емес. Дегенмен кейінгі кезеңдерде ол жан түршігерлік кейіпке ие бола бастады. Мәселен, осы құбылыс кесірінің бірі — тақлид жасау, яғни Құран мен Сүннеттегі дәлелдерсіз белгілі бір мазһабқа соқыр ілесу. Бүгінде жер бетінде тақлид өз тамырын жаймаған мекен қалмады. Әсіресе, бұл құбылыс Орта Азиялық мемлекеттерде ежелден бері «Өзеннің (Амударияның) ар жағындағы жерлер» деп аталып кеткен – Мауеранахр аймағында кең етек жайды. Дәл осы өңірде мазһаб пен тақлид мәселесі өткір әрі аса өзекті болды, ал мазһабқа еруден сәл бас тартылса, онда бұл «тура жолдан» ауытқып, одан бас тартқанмен тең қарастырылды. Тақлидтің жақтаушылары келесідей ұрандарды үнемі қайталайтын:

«Мұсылмандар дегеніміз – Абу Ханифа мазһабымен жүретін адамдар»;

⁴ Өмірбаянның дерек көзі - «Хукму-Ллаһи-л-Уахид»; «Хаблю-ш-шәрғи-л-мәтин» кітабындағы кіріспе; Мухаммад Ғид әл-Аббаси «Бидғату-т-тағассуби-л-мәзһаби» (274).

«Барлық мәликилер, шафиғилер, ханбалилер және хадис жақтаушылары қателескен, әрі олар анық адасушылықта»;

«Шафиғилермен некелесуге тыйым салынған (харам), себебі олар кәпірлер, өйткені олар: «Мен мұминмін, иншаллаһ (әнә муъмин ин ша-Аллаһ)» деген сөзді айтуға рұқсат етеді»⁵ ;

«Әрбір мұсылман сопылық тариқаттардың піріне қол тапсыруы (ант беруі) қажет, ал оның ішінде ең жақсысы – нақшбанди тариқаты»;

«Әһлю-Сунна – бұл тек матуридилер мен әшғарилер, ал қалғандарының барлығы – бидғатшылар (мубтадиғун)».

Міне, шейх әл-Мағсуми осындай сопылық-тақлидтік қоғамда өмірге келді.

Шейхтың дүниеге келуі мен шығу тегі

Оның толық аты-жөні - Абу Абдул-Кәрим Мухаммад-Султан ибн Мухаммад-Урун ибн Мухаммад-Мирсаид ибн Мухаммад-Мағсум. Өзінің аталарының бірі себепті әл-Мағсуми деп аталып кетті.

⁵ Бұл сөздер «истисна фил-иман» деп аталады. Бұл мәселеге байланысты үш көзқарас бар. Біріншісі – мұсылман адамға: «Мен иман келтіргенмін, инша-Аллаһ», - деп айтуға болмайды, себебі адам осылай айтса, демек ол өз иманына күмәнданып тұр деген сөз. Бұл пікірді адасқан муржилер мен кулләбилер ұстанады. Екіншісі - керісінше, мұсылман адамға: «Мен иман келтіргенмін, инша-Аллаһ», - деп айтуға болады. Үшіншісі, бір жағдайда бұл сөзді айтуға болады, ал басқа бір жағдайда олай айтуға болмайды. Мысалы, иман келтірген (муъмин) сөзінің астарында Аллаһқа иман келтірген мұсылман деген сөз болса, онда олай айтуға болмайды. Ал егер иманның толықтығы туралы айтар болсақ, онда «Мен иман келтіргенмін, инша-Аллаһ», - деп айтуға болады, өйткені адам Аллаһтың алдындағы өзінің иманының дәрежесін білмейді, себебі «әрбір мұмин – мұсылман, ал әрбір мұсылман – мұмин» деп айта алмаймыз! Сүннет ұстанушылардың көзқарасы – дәл осы. Табиғиндерден болған үлкен ғалым Алқама былай деп хабарлаған: “Бір күні бір кісі Ибн Мас’удтың көзіне: “Мен мұминмін (иман келтірген)”, - деді. Сонда Ибн Мас’уд әлгі кісіге: “Онда: «Мен Жаннаттамын!», - деп айтсаңшы!” – деді. Абу Убайд “әл-Иман” (11), Ибн Абу Шәйба “әл-Иман” (47). Иснады сенімді.

Сондай-ақ Суфиян әс-Саури және Ибн әл-Мубарак былай деген: “Үкім мен мұрагерлік мәселелерінде біз үшін адамдар мұмин (иман келтірген) болып табылады, алайда біз Аллаһ Тағаланың алдында олардың жағдайының қандай екенін әрі олар қандай дінде өлетінін білмейміз!” Қараңыз: “Шарх уәл-ибана” 1/153.

Осы мәселеде «инша-Аллаһ» сөзі адамның өз иманына күмәндануы болады деп есептейтіндерге келер болсақ, онда олардың пікірі қате болып табылады, себебі бұл – жалпы ережеден тыс шығарумен бірге жүретін сенімділік. Бұған шариағатта көптеген дәлелдер бар. Мәселен, Аллаһ Тағала Құранда былай дейді: «**Әл-Харам мешітіне Аллаһтың қалауымен кіресіңдер**». Сондай-ақ Пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай дейді: «**Сендердің араларыңдағы ең тақуа менмін деп үміттенем**», - немесе қабірдің қасынан өгіп бара жатып ол былай дейді: «**Аллаһ қаласа (инша-Аллаһ), біз сендерге қосыламыз**». Пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мұсылмандардың ішінде ең тақуа екеніне немесе қайтыс болатынына күмәнданды ма? Осылайша, егер бұл сөздер тұтас иманның мағынасына қатысты айтылмаса, онда «Мен мұминмін, инша-Аллаһ» деп айтудың еш айыбы жоқ.

Хижра жыл санауы бойынша 1297 жылы (1880 ж.) Ферғанаға жақын Хужанд қаласында (қазіргі Тәжікістан) дүние келді. Соған байланысты ол әл-Хужанди деп аталды.

Мухаммад-Султан сауатты, әл-ауқаты орташа отбасыда тәрбиеленді және ең алғашқы білімді, яғни оқу мен жазуды өз ата-анасынан үйренді.

Оның білімі, білім жолындағы сапары мен ұстаздарды іздеуі

Мухаммад-Султан жастайынан парсы тілінде жазылған діни кітаптарды оқи бастады. Одан кейін араб тілін үйренуге кірісіп, сарф, наху, бәләға (араб тілінің грамматикасы мен шешендік өнері) бойынша түрлі кітаптарын қолға алды. Кейіннен қисынмен (логикамен), тіпті философиямен машықтанды. Ол ақида кітаптарынан ең алғаш «Ақида Нәсафия», «Адудадия», «Тахауия», «Жәухара әт-тәухид», «Санусия» және т.б. оқыды. Дәл осы кезден бастап әл-Мағсумидің ғылымды үйренуге деген қабілеті байқалды. Ол ілгеріде өткен ғалымдардың кітаптарын оқуға кірісті. Нәтижесінде әл-Мағсуми Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) және ізгі әуелгі ұрпақтардан (сәләфтардан) жеткен шынайы Ислам мен өзінің жергілікті тұрған жерінде таралған Исламның арасында үлкен айырмашылықтар бар екенін бірте-бірте түсіне бастады. Осылайша, ол 23 жасында ең алғаш рет жұрт алдында жерлестерінің ұстанған дінінің барлық үкімдері тақлидке негізделгенін айтып, оның үлкен қателіктері мен бұзықшылығын түсіндіруге кірісті. Өкінішке орай, жергілікті «шейхтар» мен «молдалар» өздерінің «ата-баба дәстүрін сақтаймыз» деген желеуімен оны балағаттап, айыптаудың астына алды.

Барлығына жалғыз қарсы тұра отырып, ол өзінің туған жерін тастап, Мекке қаласына кетуді ұйғарды. Сөйтіп, әл-Мағсуми хижра жыл санауы бойынша 1323 жылы (1905 ж.) алыс сапарға аттанды.

Оның сапары Бұхара қаласынан басталды. Мухаммад-Султан сол жерде поезға отырып, Красин-Абадқа жетті. Ал ол өңірден кемеге отырып, Бакуға келді. Одан соң Тифлиске, одан әрі Новороссийске қарай сапарын жалғастырды. Ялта, Севостополь мен Одессаны жолда қалдырып, теңіз арқылы Стамбулға келді. Сол кезде Стамбул Осман империясының астанасы болатын. Әл-Мағсуми сол жердегі «Йолдыз» мешітіне барған соң Абдул-Хамид сұлтанның қабылдауына шақырылды. Стамбулдағы жағдай Мухаммад-Султанды қатты таң қалдырды.

Әл-Мағсуми Стамбулдан кейін Измирден, одан соң Александриядан және басқа да мысырлық қалалардан өтіп, Меккеге жол тартты. Хижра жыл санауы бойынша 1323 жылы (1906 ж.) ол қажылықтың басталу уақытында Меккеге келді. Қажылық жасап жүрген кезінде бірнеше меккелік ғалымдармен кездесті. Сол уақытта шейх Шуғайб әл-Мәғрибиге әл-Бухари мен Муслимнің «Сахихтарын», имам Мәликтің

«Мууаттасын» оқып, одан иснад⁶ пен ижаза⁷ алды. Сонымен қатар әл-Мағсуми шейх Салих Кәмәл әл-Хәнафиден (ханафи мазһабының ғалымы), Мухаммад-Саид Бәбсыл әш-Шәфиғиден (шафиғи мазһабының ғалымы) және тағы басқа ғалымдардан сабақ алды. Сондай-ақ шейх Мухаммад-Мурад Рамзи әл-Казани да оның ұстаздарының бірі болды ...

Әділеттілік үшін, осы жерде әл-Мағсумидің өмірбаянындағы мынадай оқиғаны айта кеткен жөн болар. Оның кейбір ұстаздары сопылар болған. Меккеде болған алғашқы жылдары сопылар оған белгілі бір ықпал жасады. Шейх Мухаммад-Султан олармен достық қатынаста болып, тіпті нақшбанди тариқатының пірі Мухаммад-Мағсум әл-Мужәддидке қол тапсырды (ант берді). Әлгі пір оған көптеген сопылық салттарды үйретіп, үнемі «Аллаһ» деп қайталауды бұйырды. Ал зікір салған кезде өзінің пірін көз алдына елестетуге кеңес берді. Кейін «ұстаз» әл-Мағсумидің өзіне жеке мүридтер жинауға рұқсат еткен кезде, ол бұдан бас тартып, сопылармен қарым-қатынасын толықтай үзді.

Сол уақыттан бастап әл-Мағсуми Құран тәпсірі мен хадис жинақтарын тереңдетіп оқуға кірісті. Ол кезде әл-Харам мешітінде намаз оқу үшін төрт мазһабтың имамдарына арналған бірнеше орын (мақам) болатын. Кейбір мұсылмандар парыз намазын оқу үшін орындарынан тұрып жатса, басқалары өзінің имамын күтіп, өз жұмыстарымен айналыса беретініне ол талай рет куә болды. Осы мәселе және сопылармен болған жайт әл-Мағсумиге мұсылмандардың топтар мен ағымдарға бөлініп бара жатқанын тереңірек түсінуге себепші болды, нәтижесінде шейх бұған қарсы бірнеше кітап жазды.

Меккеде өткен үш жылдан соң әл-Мағсуми Мәдинаға қарай жол алады. Сол жақта оқуын жалғастырып, түрлі хадис жинақтарынан «ижаза» алады, шейх әл-Қудумиден ханбали мазһабын үйренді.

Әл-Мағсумидің білім іздену үшін жасаған келесі сапары Шам – Иордания мен Сирия аймағында жалғасты. Дамаск қаласында ол шейх-мухаддис Бәдруддин әл-Мағмарда оқып, басқа да ғалымдардан сабақ әрі «ижаза» алды. Дамаскте Мухаммад-Султан сопылармен Меккедегідей емес, өте қатал сөйлесті. Бұл жерде ол сопылықты, әсіресе, «мәуләуилік» тариқатты қатты сынға алды. Сопылар істеп жүрген әртүрлі салттары мен билерін, шыр айналып, зікір салу және барабан соғып, ән салу секілді көптеген бидғаттарына қарсы шықты. «Рифәғи» тариқаты мен олардың «шайтани» Аллаһтың еске алуларындағы түрлі қимыл-әрекеттерін әшкереледі. Дамасктен соң әл-Мағсуми Бейрутқа сапар шегіп, онда жергілікті шейхтармен кездесті. Одан кейін Иерусалимдегі әл-Ақса мешітіне барып, бірнеше күн сол жақта болды.

⁶ «Иснад» сөзінің тілдік мағынасы – тірек дегенді білдіреді. «Санад» хадистің тірегі болып табылғандықтан осылай аталады. Терминдік мағынасы: хадис жеткізушілерінің тізбегі.

⁷ Ижаза – шейхтің өз шәкіртіне хадиске немесе бүтін бір хадис жинағын жеткізуге рұқсат беруі.

Шамдағы сапарын аяқтап, ол Мысырға қарай баруға шешім қабылдады. Каир қаласында ол «әл-Мәнар» атты тафсирдің авторы шейх Мухаммад-Рашид Ридамен және сол тәпсірмен аттас («әл-Мәнар» деген) журнал шығарушы кісімен танысты. Осы журналда әл-Мағсуми авторлығымен бірнеше мақала жарық көрді. Ол өзінің қаражатына журналдың бұрынғы нөмірлерін, шейх Мухаммад Абдоның барлық кітаптарын, Ибн Таймия мен Ибн әл-Қайимнің бүкіл еңбектерін сатып алды. Замандастарының айтуы бойынша, әл-Мағсуми кітаптарының саны мыңнан астам том болған. Осы Мысырдан кейін шейх Мухаммад-Султан өз елі Хужәндқа қайтуды ұйғарды.

Шейхтың елге қайту сапары да өте ұзақ болды. Мысырдан Стамбулға, Одессаға, одан әрі поезбен Харьков, Мәскеу, Пенза, Самара, Орынбордан Ташкентке, сол жерден ата-анасы мен туысқандары күтіп отырған үйіне бет алды.

Ұзақ сапардан жинаған кітаптарының барлығын мұқият оқып, зерттеуге кірісті. Әсіресе, оны Ибн Таймия, Ибн әл-Қайим мен Ибн Абдул-Баррдің еңбектері қызықтырды. Шейхтың өміріндегі жаңа кезең, яғни әрбір шариғи мәселелерді талдау, әрбір автордың келтірген дәлелін зерттеу, пікірлерді салыстыру басталды. Оның өз кезеңінде шариғи сот болып тағайыналуы да бекер емес еді, өйткені ол білімінің кеңдігі мен түрлі сұрақтардың дұрыс жауабын айта білуімен ерекшеленген ілім иесі болды. Әл-Мағсуми әр уақыттағы ғалымдардың пікірін салыстыра отырып зерттеуінің нәтижесінде Исламдағы дұрыс жолды ұстанушы сәләфтардың, яғни сахабалар, табиғиндер мен олардың ізінен тура ілескен ізгі алдыңғы буын жолының дұрыстығына деген сенімі нығая түседі. Осыдан кейін шейх адамдарға Сүннет пен сәләфтар дінді қалай түсінсе, дәл солай түсінудің қажеттілігін үйрете бастайды. Сонымен бірге ол бұрынғы және қазіргі кездегі мұқаллидтердің адасуын айыптап масқаралады. Шейхтың дағуаты бірте-бірте қарапайым адамдардың арасында таралып, нәтижесінде Орта Азиялық аймақта Таухид пен Сүннетке қайта оралу басталып кетті. Сол уақытта адамдар құлшылықты Бір ғана Аллаһқа арнаудың орнына, «әулиесымақтардың» қабірлері мен кесенелерінің⁸ басына түнеп, оларға дұға қылатын, міне, бұл құбылыс та ақырындап жойыла бастады.

Қиыншылық пен одан аман-есен құтылу

⁸ Кесене (мәшхад) – белгілі бір ұлықталатын адамның қабірінің үстіне салынатын құрылыс (мавзолей). Исламда кесене салу рұқсат етілмеген. Пайғамбар мен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабалардан келген хадистерде негізінде кесімді түрде қабірдің үстіне кесене салуға тыйым салынған. Мысалы, Али ибн Абу Талиб Абу әл-Хаяжге былай дейді: «Кезінде Пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мені жіберген тапсырмамен сені де жіберейін бе? Ол маған былай деді: «**Бірде-бір қиратылмаған пұт қалдырма және жермен бірдей етпейінше бірде-бір көтерілген қабір қалдырма!**» Муслим (968, 969).

Имам ән-Нәуауи осы хадиске жазған түсіндірмесінде былай дейді: “Сүннетке сәйкес қабір биік болмауы қажет және түйенің өркешіне ұқсамауы тиіс, қабірді бір сүйемге (шынтақ) көтерсе болады”.

Шейх әл-Мағсумидің дағуаты таралып, ал шейхтың өзі адамдар арасында құрметке ие болып, мойындала бастаған шақта 1917 жылы большевиктердің революциясы орын алды. Көптеген адамдар большевиктердің тәуелсіздік, теңдік пен әділеттілік орнататындығы туралы уәделерін естіп, оларға көмек беруге асықты. Бірақ большевиктердің дінге көзқарасы бәрімізге белгілі, олар мұсылмандарды, әсіресе, Ислам ғалымдарын қуғынға ұшыратты. Көптеген ғалымдар сол кезеңде-ақ атылды, біразы Сібірге айдалып, кейін қайта оралмады. Ал әл-Мағсумиге келер болсақ, ол екі рет тұтқындалды: бірінші 1342 жылы (1924 ж.), екінші рет 1344 жылы (1926 ж.). Дегенмен, Аллаһтың қалауымен, екеуінде де құтылып кетті, әрине бұдан соң ол туған жері Хужәндтан кетуіне тура келді. Большевиктер оның ізінен қалмай, барлық мал-мүлкін тартып алды, тонады. Тіпті үшінші рет тұтқынға түсіріп, ату жазасына да кескен еді. Дегенмен олардың «өлтіреміз» деген ниеттері жүзеге аспады. Аллаһ Тағаланың рахымымен ол түрмеден қашып шығып, ізіне түскен қуғыншылардан құтылды, сөйтіп Қытайға да жетті. Бұл 1928 жыл болатын, Қытайда бірнеше жыл өмір сүрген соң, ол жерді де тастап шықты.

Хижра жыл санауы бойынша 1353 жылы (1934 ж.) шейх Меккеде қалу мақсатымен қажылыққа аттанды. Бұл жерде оны қуана қарсы алып, танымал «Дар әл-хадис» институтына оқытушы етіп тағайындады. Соған қоса, жыл сайынғы қажылық уақытында шейх әл-Харам мешітінде Орта Азия мен Түркиядан келген қажыларға арнап түркі тілінде сабақ берді.

Шейх әл-Мағсуми кітаптарының көбісі Меккеде өмір сүрген соңғы жылдары жазылған. Түрлі тақырыптарға арналған 24 еңбегі абырой-даңққа ие болды. Соның бірі – **«Сұлтанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы»** атты кітабы. 1949 жылы шейх Мухаммад-Сұлтан әл-Мағсумидің Меккедегі үйіне «XX ғасырдың ұлы ғалымы» деп аталатын шейх Мухаммад Насыруддин әл-Әлбани (Аллаһ оны рахым етсін) келді. Ұстазға шынайы құрмет ретінде шейх әл-Әлбани Меккеге келген сәтінде-ақ алғашқылардың қатарында шейх Мухаммад-Сұлтанның үйіне барып, оның насихатын өте мұқият тыңдады. Кездесудің соңында шейх әл-Мағсуми оған **«Сұлтанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы»** атты кітапты сыйға тартты. Бұл аталмыш кітаптың ең бірінші тиражы еді. Сол уақытта аталмыш еңбек аз мөлшерде ғана жарыққа шыққан кітап болатын.

Шейх Мухаммад-Сұлтан әл-Мағсуми Меккеде 80 жасында 1380 жылы (1960 ж.) дүниеден озды, Аллаһ Тағала оны Жәннат бақтарына орналастырсын. Сахих хадистердің бірінде былай делінген: **«Адам қайтыс болғаннан соң оның үш амалынан басқа амалдарының барлығы тоқтайды: үздіксіз болып тұратын (жария) садақа; адамдарға пайда әкелетін білім; Аллаһ Тағалаға ата-анасы үшін дұға қылатын ізгі ұрпақ»**. Муслим 3/1255.

Шейх өзі қайтыс болса да оның білімі мен еңбектері тірі, әрі мұсылмандарға пайдасын әкеліп жатыр. Бұған дәлел ретінде осы **«Сұлтанның Жапония**

мұсылмандарына сыйлығы» кітабын айтуға болады. Кезінде шейх әл-Әлбаниге берілген нұсқа 1970 жылға дейін кітапханада сақталып, одан кейін ғана басылымға шықты. Бұл уақыт шейх әл-Әлбанидің Құран мен Сүннетті ізгі алдыңғы буынның (сәләфтардың) түсінігімен қабылдауға шақырумен танымал болған кезі еді. Оның осы негіздегі сәләфи дағуаты Сириядан бастап, басқа да аймақтарға Аллаһтың көмегімен тарала бастады. Бұл жағдай мазһабшылар мен тариқатшыларды үнсіз қалдырмады. Олар бірігіп сәләфи дағуатына шабуыл жасады, әсіресе, шейх әл-Әлбани мұның зардабын көп көрді. Тіпті қазіргі күнге дейін олар өздерінің кітаптары мен лекцияларында таза таухид пен Сүннетке, ижтиһад⁹ ашықтығына қайта оралуды айыптайды, әрі ақида мен шарифатта¹⁰ белгілі бір мазһабқа еру арқылы фанат болып, соқыр сенуге шақырады. Осындай жағдайда шейх әл-Әлбанидің кейбір шәкірттері, оның ішінде Мухаммад Ғид әл-Аббаси де **«Сұлтанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы»** атты кітапты қайта бастырып шығаруды қолға алған болатын. Мухаммад Ғид әл-Аббаси кітаптың мақсаты мен мазмұнын көрсету үшін оның атауына **«Мұсылман адамға төрт мазһабтың біреуін ұстану міндетті ме?»** деген сөзді қосуды ұсынды.

Осыдан кейін кітап тағы да 1978-ші және 1981-ші жылдары екі рет қайта басылып шықты. Кітаптың барлық данасы сатылып кеткен соң 2001 жылы «Дар Ибн әл-Қайим» баспа үйі осы кітаптың бесінші басылымын шығарды.

Шейх Мухаммад-Сұлтанның кіріспесі

Аса Мейірімді, ерекше Рахымды Аллаһтың атымен

Ислам мен иманға қарай жол көрсеткен Аллаһқа бүкіл мақтау. Ол бізге Өзінің Кітабы – Құранның мағынасы мен Өз Елшісі – адамзат пен жындар мырзасының, Оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын, хадистерін түсінуге жәрдем берді. Кемелдік пен толықтыққа ұмтылған ізгі сахабалар мен олардың ізінен ергендердің жолымен Жүргізген Аллаһқа бүкіл мақтау тән.

Содан кейін:

⁹ Ижтиһад – Құран мен Сүннетте тікелей нұсқау болмаған діни-құқықтық мәселелерді өздігінен шешуге қақысы бар ғалымның жоғары деңгейі. Араб тілін жетік меңгерген, Құранды жатқа білетін, әрі оның Тапсірін білетін және Сүннет пен оның түсіндірмесін білетін, сондай-ақ тағы да көптеген талаптарға сәйкес келетін тұлғалар ғана иджтиһад жасай алады.

¹⁰ Осындай адамдардың бірі - қазіргі заманның сопысы, әрі Сириядағы «ихуан әл-муслимин» ағымының жетекшісі, сириялық доктор Рамадан Буты. Ол шейх әл-Мағсумиді әшкерелегісі келгені анық байқалатын «Мазһабсыздық – бидғаттың ең жаман түрі» деп аталатын кітап жазған. Ол кітап шейх әл-Мағсуми мен шейх әл-Әлбаниге жала жабу мен жалған айыптауларға толы. Бұл кітап орыс тіліне аударылып, ТМД елдерінде тарап жүр. Алайда аталмыш кітаптың ішінде Құран мен Сүннеттен немесе алдыңғы буын өкілдерінің сөзінен «Ислам үмметіндегі бір ғана ғалымның артынан еріп, соның ғана пікірін ұстануға міндетті, әсіресе ол анық Құран, Сүннетке қарама-қайшы келген кезде» деген сыңайлы бірде-бір дәлел жоқ!

Бүкіл әлемнің Раббысына мұқтаж, Абдул-Кәрим мен Абдур-Рахманның әкесі Мухаммад-Сұлтан ибн Абу Абдуллаһ Мухаммад-Урун әл-Мағсуми әл-Хужәнди әл-Мәкки, Аллаһ Тағала оны Құранмен сәйкес амалдарға әрі Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне еруші етіп, оған бақытты өлімді әкелсін, былай дейді:

«Маған Қиыр Шығыста орналасқан Жапония еліндегі Токио мен Осака қалаларынан сұрақ келіп жетті.

Олардың мазмұны былай:

«Исламның шынайы мәні қандай? Исламдағы мазһаб (мектеп, жол) деген не? Исламға келген адамның төрт мазһабтың біреуін, яғни мәлики, ханафи, шафиғи, ханбали мазһабын ұстануы міндетті ме әлде міндетті емес пе?

Өйткені бізде осыған байланысты үлкен талас пен қатты дау болды. Бірнеше жапондық азаматтар ақыл таразысына салып ойланғаннан соң Ислам қабылдап, лайықты сенімді тапқысы келді. Бұл туралы олар Токиодағы мұсылман қауымына мәлімдеді. Оларға жауап ретінде Үндістандағы бір топ: "Ислам дінін ұстанушылар имам Абу Ханифаның мазһабын ұстануға міндетті, себебі Абу Ханифа — «үмметтің нұрлы шырағы», - деп мәлімдеді¹¹. Алайда Индонезиядан шыққан бір топ мұсылман: «Керісінше, шафиғи мазһабын ұстану керек», - деді. Осыдан кейін мұсылмандар арасында талас басталып кетті.

Мұндай сөздерді естіген жапондықтар қатты таң қалып, Исламды қабылдауға күмәндана бастады. Міне, осылайша, мазһаб мәселесі жапондықтардың Ислам қабылдауына кедергі болды.

Құрметті ұстаз! Сіздің сауаттылығыңызды бәріміз білеміз және Аллаһтың көмегімен, Сіздің жауабыңыз аталмыш дерттің дауасы мен дәрісі болады деп үміт етеміз. Телегей теңіз біліміңіз арқылы біздің көзімізді ақиқатқа қарай ашуыңызды өтінеміз. Аллаһ Тағала сізге сансыз сауап жазсын! Сондай-ақ бізден, Ресейден көшкен бір топ азаматтардың атынан, алғысымызды қабыл алыңыз.

Сізге және барлық тура жолда жүргендерге сәлем болсын!»

¹¹ Белгілі бір мазһабқа соқыр еліктеу кейбір фанатиктерді өз мазһабының пікірін растау үшін хадис ойлап шығаруға дейін әкеліп соқтырды. Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Өтірік және ойдан шығарылған хадистердің шығу себептерінің бірі – мазһаб мәселесіндегі фанатизм. Мысалы, кейбір адамдар хадис деп ойлайтын «Абу Ханифа – менің үмметімнің нұрлы шырағы» деген сөз өтірік болып табылады, Пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ондай сөзді айтпаған. Мұнымен қоса, бұл сөз Құранның анық мәтініне қайшы келеді: **«Әй Пайғамбар! Сөз жоқ, сені бір куә, әрі қуантушы, ескертуші етіп жібердік. Аллаһқа, Оның нұсқауымен шақырушы бір нұрлы шырағы түрінде жібердік»** (әл-Ахзаб сүресі, 45-46 аяттар). Аталмыш сөз келесі дереккөздерде келтіріледі: «Лисан әл-мизан» 5/7; «Тарих Бағдад» 5/309 және басқаларында. «Тарих Бағдад» кітабының авторы әл-Хақимнің «Осы «хадисті ойдан шығарған адам - Мухаммад ибн Сағид әл-Баурақи болып табылады» деген сөзін келтіреді».

Токиода хижра жыл санауы бойынша 1357 жылдың мухаррам айында жазылды
(1938ж.).

Мухаммад Абдул-Хай Кур Балығлы және Мухсин Жабықұлы.

Иман мен Исламның мәні

Оларға мен, әл-Мағсуми, Аллаһ Тағаланың үйреткенімен жауап беремін.

Аллаһ Тағаланың бергенінен басқа менде күш те, қуат та жоқ екеніне куәлік беремін! Раббым жәрдем бермесе, мен ешқашан табысқа жетпеймін, себебі Ол – ізгі істерде Көмектесуші.

Мұсылмандардың көпшілігі - оның ішінде қарапайым адамдар да, ғалымдар да¹² бар - имамдар Абу Ханифа¹³, Мәлик¹⁴, әш-Шәфиғи¹⁵, Ахмадқа¹⁶, Аллаһ оларға

¹² Бұл жерде «ғалымдар» деп аталғандарды айтып тұр, себебі соқыр еліктеуші (муқаллид) адам ғалым деп саналмайды. Имам әш-Шатыби (х.ж. 790 ж. қайтыс болған) былай дейді: *“Муқаллид ғалым (ғалим) болмайды!”* Қараңыз: *“әл-Мууафақат”* 4/294.

Хафиз әс-Суюты (х.ж. 911 ж. қайтыс болды) былай дейді: *“Муқаллид ғалым деп аталмайды!”* Қараңыз: *“Шәрх Сунан Ибн Мәжаһ”* 1/70.

Имам әш-Шәукани (х.ж. 1250 ж. қайтыс болды) былай дейді: *“Шынында, соқыр еліктеу (тақлид) білім емес, надандық болып табылады!”* Қараңыз: *“Иршад әл-фухул”* 267.

¹³ Ән-Нуғман ибн Сәбит ибн әл-Марзубан әл-Куфи, Абу Ханифа деген атпен танымал. Х.ж. 80 жылы дүниеге келіп, х.ж. 150 жылы дүниеден озды. Соңғы табиғиндер өкілі болып табылады. Ол діндегі имам, әрі әһлю-Сунна уәл-жәмағаның ұлы ғалымы болған. Абу Ханифа ислам ғылымдарын әсіресе, хадистану мен ақиданы жақсы білген, десек те, ол жұртшылыққа фикһ ілімінің маманы ретінде танымал болды, соған байланысты көптеген мұсылман ғалымдары: оның замандасы болсын, кейіннен келгендері болсын - оны «фикһтың имамы» деп атап, құрметтеді. Ал Абу Ханифа туралы кейбір ғалымдардың сөзі келесідей:

Яхъя ибн Мағин: *“Абу Ханифа беделді хадис жеткізуші еді”,* - деп айтады.

Ол тағы да былай деді: *“Біз Абу Ханифаны тіпті өтірікші деп сезіктенуге болмайтын ізгі адамдардың қатарынан деп есептейміз. Басшылардың бірі - Ибн Хубайра Абу Ханифаны өз қаласында сот болып жұмыс істеуге мәжбүрлейтін, ал ол бас тартатын. Осыған байланысты басышы оны қамшымен жазалады, бірақ Абу Ханифа оған шыдады”.*

Абдуллаһ ибн әл-Мубарак былай деп айтқан: *“Мен өз өмірімде адамдардың ішіндегі ең тақуасын, адамдардың ішіндегі ең ізгісін, дін мәселесінде ең білімдісін және ең сауатты адамдарды кездестірдім. Ең тақуа – Абдул-Азиз ибн Руад; ең ізгі – бұл әл-Фудайл ибн Ийад; ең білімдісі – бұл Суфиян әс-Саури; ал дінде ең сауаттысы – бұл Абу Ханифа!”* Одан кейін былай деді: *“Мен фикһта оған тең келетін адамды білмеймін!”*

Ұлы имамдардың бір-бірі туралы айтқан сөздері ерекше құнды. Осындай сөздер арқылы үлкен ғалымдар арасында аса ізеттілік пен сыйластық, тіпті олардың көбісі бір-бірімен дос болғанын білеміз. Осыған сәйкес, мазһаб аралық жауласушылық пен мұсылмандар арасындағы жеккөрушілік құбылыстары имамдардың тірі кезінде болмағанын білеміз. Мұның барлығы кейіннен келіп шықты. Мұның бәрі мұсылмандардың артта қалуы, олардың мазһабқа деген фанатиктік қарым-қатынасы мен діндегі бөлінушіліктің белгісі еді. Ғалымдардың кезінде, жоғарыда айтылғандай, фанатизм болмағанына келесідей фактілер дәлел болмақ:

Имам әш-Шафиғи былай дейді: *“Бір күні имам Мәлик ибн Әнасқа «Абу Ханифаны көрдіңіз бе?» деген сұрақ қойылды. Ол былай деп жауап берді: «Иә, егер мына қабырғаның құрамы алтын екенін дәлелдегісі келсе, онда оны дәлелдейтін адамды көрдім, оның дәлелдері соншалықты күшті еді!»”*

Мухаммад ибн Бишр былай деп айтады: “Мен әлі оқып жүрген тұсымда Абу Ханифа мен Суфиян әс-Сауридің сабақтарына барып жүретінмін. Мен Абу Ханифаға барған кезде ол менен қайдан келгенімді сұрады. Мен Суфияннан келе жатқанымды айттым. Ал ол маған: «Сен ұлы кісіден келдің! Егер қазір Алқама мен Әсуад тірі болғанда, онда олардың өзі Суфиянның сабақтарына мұқтаж болар еді», - деді. Одан кейін мен Суфиянға бардым, ол да менің қайдан келгенімді сұрады. Мен Абу Ханифадан келе жатқанымды айттым. Сонда ол маған: «Сен жер бетіндегі ең сауатты адамнан келдің!», - деді.”

Әш-Шафиғи былай деп айтады: “*Фикһте адамдардың барлығы Абу Ханифаның білімімен өмір сүріп жатыр*”. Ғалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзиб әл-кәмал» мен Хафиз Ибн Хәжардың «Тахзиб әт-тахзиб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁴ Мәлик ибн Әнас ибн Малик ибн Абу Амр әл-Әсбахи әл-Химйари х.ж. 93 жылы дүние келіп, х.ж. 179 жылы дүниеден озды. Ол табиғиндердің алғашқы өкілдерінен болып табылады. Ол діндегі имам және әһлю-Сунна уәл-жәмағаның ұлы ғалымы еді. Ол Мәдинада өмір сүрді, сондықтан оны «имам дарул-хижра» (Пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мен сахабалар көшкен жердің имамы) деп атайтын.

Хафиз Ибн Хәжар имам Мәликке мынадай мінездеме береді: “Ол – *дарул-хижраның имамы, білімі ең толық ғалымдардың ішіндегі бастысы және сенімді жеткізушілердің ұлысы*”.

Имам Мәликтің діндегі білімі мен басқа ғалымдар ол туралы қандай пікірде болғанын білу үшін имам әл-Бухариден: «Кімнің иснады ең анық, әрі сенімді деп есептеуге болады?», - деп сұраған кезде ол: “Ең жақсы иснад - бұл Мәлик хадисті Нәфигтен, ал ол Ибн Умардан, ал ол Пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жеткізгені”, - деп жауап бергенін еске алсақ болады. Ал оның діндарлығы мен Сүннетті қайта тірілкені туралы сөздер аз айтылмаған. Мысалы, имам Мәлик хадис жеткізу үшін сабаққа шыққанда, ең алдымен дәрет алып, ең жақсы ақ түсті киімін және бас киім киіп шығатын болған. Оның не себепті бұлай істейтіндігі туралы сұрақ қойылғанда, ол былай жауап берді: “Аллаһ Елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзіне құрмет көрсетемін”.

Имам Мәликтің бұрынғы шәкірті болған имам әш-Шафиғи былай дейді: “*Табиғиндердің кезінде Мәлик Аллаһтың адамдарға қарсы дәлелі еді*”.

Имам ән-Нәсаи былай деп айтады: “*Менің ойымша, табиғиндерден кейін өмір сүргендердің ішінде Мәликтен асқан ізгі, құрметті, сенімді, әрі хадисте сенімге лайық ешкім жоқ*”.

Ал имам Мәлик өзі туралы былай дейтін: “*Жетпістен астам ғалым маған «пәтуа беруге лайық» деп куәлік етпегенше, пәтуа берген жоқпын*”. Ғалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзиб әл-кәмал» мен Хафиз Ибн Хәжардың «Тахзиб әт-тахзиб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁵ Мухаммад ибн Идрис ибн Аббас әл-Қураши, әш-Шафиғи деген атпен танымал. Хижра жыл санауы бойынша 150 жылы Шамда дүниеге келді, кейін ұзақ уақыт бойы Меккеде, одан соң Мысырда өмір сүрді. Хижра жыл санауы бойынша 204 жылы дүниеден озды. Имам әш-Шафиғи табиғиндердің избасарларының соңғы өкілі болып табылады. Ол дінде имам әрі әһлю-Сунна уәл-жәмағаның ұлы ғалымы болған. Ол Құрайыш тайпасынан болғандықтан Мухаммад Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ата-бабаларымен ортақ көп нәрселері болды.

Имам әш-Шафиғидің білімін айтар болсақ, әрине оның білімі өте үлкен болған. Ал ол өзі туралы былай дейтін: “*Мен 7 жасымда Құранды толық жаттап алдым, ал 10 жасымда имам Мәлик ибн Әнастың «әл-Мууатта» атты хадистер жинағын толықтай жаттап алдым*”. Дәл осы себепті әш-Шафиғиді көптеген ғалымдар құрметтеген, сондай-ақ оны да «дін білімінің имамы» деп атаған. Сонымен бірге, имам әш-Шафиғиді «дінді тірілтуші» (мужаддид) деп атаған.

Мәселен, бір күні имам Ахмад ибн Хәнбал: «*Әрбір ғасырдың басында Аллаһ Тағала осы үмметке дінді тірілтушіні (мужаддид) жібереді*», - деген хадисті оқып, былай деді: “*Біз осындай адамдарды іздей бастадық және мұндай адам бірінші ғасырда Умар ибн Абдул-Азиз, ал екінші ғасырда – әш-Шафиғи екенін анықтадық*”.

Дәл сол сияқты Хафиз Ибн Хәжар да әш-Шафиғиге мінездеме беріп, былай деді: “*Ол екінші ғасырдың басында дінді тірілтуші кісі болған*”.

Имам әз-Зәһәби ол туралы: “*Ол – имам, хадис қорғаушысы, атақты ғалым*”, - деді.

разы болсын, қатысты мазһабтардың біреуін ұстану міндетті деп айтатынын біліңдер.

Алайда бұл тұжырым - өрескел қателік, әрі олардың надандығы мен Исламды білмеуін көрсетеді. Жалпыға мәлім сахих хадисте Жәбрейіл Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Ислам туралы сұрағанда, ол былай деп жауап берді: *«Ислам – бұл сенің Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешкім жоқ, Мұхаммад – Аллаһтың елшісі деп куәлік беруің, намаз оқуың, зекет беруің, Рамазан айында ораза ұстауың, егер мүмкіндік болса, қажылық жасауың»*.

Жәбірейіл: *«Иман дегеніміз не?»* - деп сұрағанда, Аллаһтың Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын): *«Аллаһқа, Оның періштелеріне, Кітаптарына, елшілерге, Қиямет Күніне, тағдырға, оның жақсылығы мен жамандығына иман келтіруің»*, - деп жауап берді.

Имам Ахмад ибн Хәнбалдің баласы Абдуллаһ өзінің әкесінен: *“Әш-Шафиғи кім болған? Сіздің ол үшін Аллаһтан жиі-жиі дұға қылғаныңызды көремін”*, - деп сұрағаны жеткізіледі.

Бұл сұраққа имам Ахмад: *“Уа балам! Әш-Шафиғи біздің әлемге күн сияқты және адамдар үшін денсаулық сияқты еді. Ойланышы, оларсыз немесе олардың орнын басқа бір нәрселер басса, біз өмір сүре аламыз ба?”*, - деп жауап қатты.

Имам Али ибн әл-Мәдини өзінің ұлына: *“Егер әш-Шафиғидің сөзін естісең, оны жазбайынша бірде-бір сөзін қалдырма, себебі оның сөзінің әрбірінде білім бар!”*, - деп өсиет қалдырды. Ғалымдардың бұл сөздері имам әл-Миззидің «Тахзиб әл-кәмал» мен Хафиз Ибн Хәжардың «Тахзиб әт-тахзиб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁶ Ахмад ибн Мұхаммад ибн Хәнбал әш-Шәйбани. Хижра жыл санауы бойынша 164 жылы Бағдад қаласында дүниеге келіп, хижра жыл санауы бойынша 241 жылы дәл сол қалада қайтыс болды. Ол табаға-табиғиндердің (табиғиндердің ізбасарларының) алғашқы шәкірттерінен болған. Ол Ислам үмметінің ұлы ғалымдарының бірі болғандықтан «әһлю-Сунна уәл-жәмағаның имамы» деп аталған. Оның беріктігінің себебімен Аллаһ Тағала адасқандарды жеңді, сол кездегі адасқандар: *«Құран – Аллаһтың сөзі емес, тек Оның жаратылысы»*, - деген сөздер айтқан болатын. Имамның кезінде адамдардың барлығы дерлік адасушылыққа түсті.

Шейх Ибн әл-Қайим былай дейді: *“Имам Ахмадтың кезінде барлық адамдар адасушылыққа түсті, тек аз ғана адам бұл фитнадан аман қалды және олар сол кезде әл-жәмаға болды! Ол кезде соттар да, муфтийлер де, халифа да және оның ізінен ергендер де тура жолдан ауытқыды. Сол кезеңде имам Ахмадтың өзі әл-жәмаға болды!”* Қараңыз: «әл-Хауадис уәл-бидағ» 1/22.

Бұл ғалымның зор еңбегі, оған дейінгі көптеген ғалымдардың еңбегі секілді. Хадис жинау және дінді үйрену үшін имам Ахмад Куфа мен Басра, Мекке мен Мәдина, Йемен мен Шам сынды көптеген елдер мен қалаларда болған. Ол өзінің сапарларын он алты жасынан бастады. Дәл осы себепті Уәкиғ ибн әл-Жәррах пен Хафс ибн әл-Ийас секілді имамдар ол туралы былай деп айтқан: *“Куфа қаласына ешқашан мына жас жігіт сияқты адам келген жоқ!”*

Имам әш-Шафиғи былай деп айтады: *“Мен Бағдадта болған кезімде ол аймақта ең сауатты, заһид және тақуа Ахмад ибн Хәнбал болатын”*.

Қутайба былай дейді: *“Егер Аллаһ Тағала бұл үмметке Суфиян әс-Сауриді тағайындамағанда, тақуалық жоқ болып кетер еді. Ал егер Ахмад ибн Хәнбалді тағайындамағанда, онда бидғатшылар өздерінің бидғатын дінге енгізіп үлгерген болар еді!”* Ғалымдардың бұл сөздері имам әл-Миззидің «Тахзиб әл-кәмал» мен Хафиз Ибн Хәжардың «Тахзиб әт-тахзиб» 10/451 кітаптарынан алынды.

Ихсанның не екені туралы сұралғанда Аллаһтың Елшісі (Аллаһтың оған салауат мен сәлемі болсын) былай жауап берді: **«Ихсан – бұл Аллаһқа Оны көріп тұрғандай және сен Оны көрмесең де, Ол сені көріп тұрады біліп құлшылық етуің».** Әл-Бухари 1/114, Муслим 1/164.

Абдуллаһ ибн Умардан, Аллаһ екеуіне де разы болсын, жеткен хадисте Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) былай деді: **«Ислам бес тірекке негізделген: Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты құдай жоқ, Мұхаммад – Оның Елшісі деп куәлік ету, намаз оқу, зекет беру, Рамазан айында ораза ұстау және шамасы жететінің қажылық жасауы».** Әл-Бухари 1/49, Муслим 1/176.

Муслимнің Абу Хурайрадан, Аллаһ оған разы болсын, жеткізген хадисінде, бір кісі келіп, Аллаһ Елшісіне (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) былай деді: **«Уа Аллаһтың Елшісі, мен соны жасасам, Жаннатқа кіргізетін амал туралы айтыңызшы».** Сонда Аллаһтың Елшісі: **«Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешкім жоқ, әрі Мұхаммад – Аллаһтың елшісі», - деп куәлік бер, намаз оқы, зекет бер және Рамазан айында ораза ұста!», - деп жауап берген соң әлгі кісі былай деді: «Жаным Қолында болған Аллаһпен ант етемін, мен осы айтқаныңызға ешнәрсені қоспаймын да, азайтпаймын да».** Аллаһтың Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын): **«Егер ол шындықты айтса, онда табысқа жетті», - деді.** Әл-Бухари 3/261, Муслим 1/174.

Хадис білгірлері бұл хадисте қажылық туралы айтылмағандығының себебін ол кезде қажылық әлі парыз болмаған деп түсіндіреді.

Әл-Бухари мен басқа көптеген мухаддистер келтіретін Әнастың, Аллаһ оған разы болсын, хадисінде былай делінеді: **«Бірде біз Пайғамбармен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бірге болған кезде түйеге мінген біреу келді. Ол түйесін тізерлеп отыруға мәжбүрледі де, оны мешіттің дәл алдына байлады. Әлгі кісі: «Араларыңда Мұхаммад деген қайсың?», - деп сұрады. Сол уақытта Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) қабырғаға сүйеніп, адамдардың арасында тұрған болатын. Әлгі кісіге: «Анау қабырғаға сүйенген ақ-құба кісі», - деп жауап берілді. Сонда түйемен келген кісі: «Сен Абд әл-Муталлиб руынансың ба?», - деп сұрағанда, Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын): **«Жауап берді деп есептей бер», - деді. «Мен саған тағы да сұрақ қояйын және сұрағыма жауап бер, әрі бұл үшін мені айыпты етпе!», - деді бейтаныс кісі. «Не сұрағың келеді, сұра», - деді Аллаһтың Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын). Сенің Раббыңның және саған дейін болғанның Раббысының атымен сұраймын. Сені адамзатқа жіберген Аллаһ па? «Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай», - (деді Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын)).****

— Сенен Аллаһтың атымен сұраймын. Айт, шынында күніне бес рет намаз оқуды бұйырған Аллаһ па?

— Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай.

— Сенен Аллаһтың атымен сұраймын. Айт, шынында жылына осы айда ораза ұстауға бұйырған Аллаһ па?

— Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай.

— Сенен Аллаһтың атымен сұраймын. Айт, шынында біздің байларымыздан алып, кедейлерімізге зекет беруді бұйырған Аллаһ па?

— Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай, - деді Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын).

Сонда әлгі кісі: «Мен сенің әкелген нәрселеріңе иман келтірдім! Ал мен – өз руымнан келген елшімін. Мен—бәни Сағд ибн Бакр тайпасынан шыққан Сағләбаның ұлы Дымаммын», - деп мәлімдеді». Әл-Бухари 1/148.

Міне, Аллаһ Тағала адамдарға міндетті қылған Ислам — осы, әрі Ол оны түсіндіру үшін Мухаммадты (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жіберді¹⁷.

Төрт мазһабтың біреуін ұстану мустахаб та емес, парыз да емес

Ал мазһабқа келер болсақ, бұл – белгілі бір адамның пікірі, белгілі бір мәселелердің түсінігі, әрі белгілі бір адамның ижтиһады ғана. Аллаһ Тағала мен Оның Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Құран мен Сүннеттің анық, айқын мәтіндеріне қарсы белгілі бір адамның пікіріне, оның түсіндірмесі мен түсінігіне еруді міндет еткен жоқ. Адамдардың пікірі, негізінен, дұрыс болуы да, қате болуы да мүмкін. Сондықтан еш қатесіз пікір – бұл Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жеткен сенімді хабарлар ғана¹⁸. Ғалымдар белгілі бір мәселеге байланысты өз пайымдауларын айтады, алайда ақиқат қарама-қарсы жақта болған кезде, олар өзінің бастапқы пікірінен дереу қайтатыны бәрімізге белгілі¹⁹. Демек, белгілі бір адам Исламды қабылдап, шынайы сенімге ие болғысы келсе, онда тек Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешкім жоқ, Мухаммад – Аллаһтың Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен

¹⁷ Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Бұл хадистер, қабылдағысы келген адамға Ислам діні өте жеңіл екендігін көрсетеді. Ислам қабылдайтын адамнан өз жүрегінде нақты сеніп, шаһаданы айтса болғаны, ал одан кейін Ислам тіректерін орындауға кірісе бастау керек. Ал белгілі бір мазһабқа кіру – Исламға кірудің шарты емес».

¹⁸ Ибн Аббас былай айтады: «Аллаһ Елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзінен басқа кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жоққа шығарылуы да мүмкін». Әт-Табәрани “әл-Кәбир” 11/339. Хафиз әл-Ирақи иснадын жақсы деді.

¹⁹ Шейх Сәлим әл-Хиләли былай деді: «Автор мазһабтарда еш дәлелсіз жеке пікірдің негізінде айтылған сөздер өте жиі кездесетіні туралы ойын растап жатыр. Сондықтан мұндай жағдайлар орындау үшін тіптен міндетті бола алмайды. Белгілі бір фақиһтың пікірі шариғи дәлелге сүйенген бол, аң жағдайда ғана дұрыс болады және мұндай пікірді қолдануға рұқсат етіледі»

сәлемі болсын) екеніне куәлік беруге, күніне бес уақыт намаз оқуға, зекет беруге, Рамазан айында ораза тұтуға және жағдайы келсе, қажылық жасауға ғана міндетті болып табылады.

Жоғарыда айтылған төрт мазһабтың біреуін немесе басқа да мектептерді²⁰ ұстану парыз да, мустахаб (мандуб) та емес. Егер адам әрбір мәселеде тек бір ғана мазһабқа (пікірге) еретін болса, онда бұл фанатизм, қателік, соқыр еліктеу (тақлид) болып табылады және сол адамның өзі дінді топтарға бөлгендердің қатарынан саналады, ал Аллаһ Тағала дінді бөлуге қатаң тыйым салып, былай деді:

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

«Күдіксіз, діндерінде бөлініп, топтарға жіктелгендерге сенің ешбір қатысың жоқ» («әл-Әнғам» сүресі, 159-аят).

Аллаһ Тағала сондай-ақ былай дейді:

وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (۳۲)

«Әрі (Аллаһқа) серік қосушылардан болмаңдар! Олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар» («Рум» сүресі, 31-32 - аяттар).

Ислам – бір ғана дін. Оның ішінде Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жолынан өзге сенімге де, мазһабқа да орын жоқ! Аллаһ Тағала былай деп айтады:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۱۰۸)

«Айт: “Бұл — менің жолым. Мен және маған ергендер ашық дәлелмен Аллаһқа шақырамыз. Аллаһ Пәк. Сондай-ақ мен серік қосушылардан емеспін”» («Юсуф» сүресі, 108-аят).

²⁰ Тақлид (соқыр еліктеу) тек төрт мазһабтың имамдарына ғана қатысты емес. Сонымен қатар бұл ізінен соқыр ілесетін кез-келген ғалымға (және білім талап етушілерге де – ред.) қатысты. Қазіргі таңда мазһабқа соқыр ілесуге болмайтынын айтатын қаншама мұсылмандар бар, ал бірақ өздері қазіргі уақыттағы бір ғалымның (немесе белгілі білім ізденушінің – ред.) артынан соқыр еріп, тіпті өзінің шейхы қателесуі мүмкін екен деп те ойламайды. Біз ондай мұсылмандардан сұраймыз: «Төрт мазһабтың имамдарына соқыр еру мен қазіргі уақыттағы ғалымдардың (немесе, тіпті ғалым да емес, тек білім талап етушінің – ред.) артынан ілесудің не айырмашылығы бар?» Ешқандай айырмашылық жоқ! Ал егер еш дәлелсіз белгілі бір ғалымның сөзіне еруге болатын болса, онда шын мәнінде, қазіргі ғалымдардан (әрі дәрежелері ғалымдармен салыстыруға да келмейтін білім талап етушілерден – ред.) гөрі бұрынғы имамдар олардың артынан соқыр түрде еруге лайықтырақ болар еді!

Мазһабқа қатып қалғандардың арасында ұрыс-таластарды²¹ өте жиі көруге болады, ал Аллаһ Тағала былай деп айтқан ғой:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (٤٦)

«Аллаһқа және Оның Елшісіне мойынсынындар да өзара жанжалдаспаңдар, әйтпесе үрейленіп, рухтарың қашады және сабырлы болыңдар! Расында, Аллаһ сабырлылармен бірге» («әл-Әнфәл» сүресі, 46-аят).

Аллаһ Тағала өзара бөлінбей, Оның Кітабын қатаң ұстануымызды бұйырды:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

«Түп-түгел Аллаһтың жібіне (дініне) жабысыңдар да, бөлінбеңдер» («Әли Имран» сүресі, 103-аят).

Исламның негізі – Аллаһтың Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне сәйкес амал ету

Міне, шынайы Ислам — осы, ал оның негізі – Құран және Сүннет. Кез-келген талас-тартыс болған кезде мұсылман адам дәл осы негізді басшылыққа алуы тиіс. Ал кімде-кім кез-келген келіспеушіліктің шешуін осы аталған негізге сүйеніп шығармай, өзге бір негізге қайтарын болса, онда ол адам мүмин деп саналмайды. Аллаһ Тағала бұл туралы былай дейді:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِي مَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (٦٥)

«Раббыңа серт! Олар өзара таласқан нәрселерінде сені би қылып, одан соң берген билігіңнен көңілдерінде ақау таппай, толық бой ұсынғанға дейін мүмин бола алмайды» («Ниса» сүресі, 65-аят).

Сондай-ақ ешқандай имам: «Мен дұрыс деп есептеген нәрсенің барлығына еріңдер», - деп ешқашан айтпаған, алайда олар үнемі: «Біз қайдан алсақ, сендер де

²¹ Соқыр ілесудің (әт-тақлид) нәтижесі кейбір мазһабшыларды бір-бірімен жауласуға, тіпті бір-бірін күпірлікте айыптауға дейін алып барған. Мысалы, ханафи мазһабын ұстанатын Мухаммад ибн Абдуллаһ әт-Турки әл-Баласауни Дамаск қаласында сот қызметін атқарған. Ол былай дейтін: “Егер менде мүмкіндік болса, шафигилерден жизия алар едім”. Қараңыз: «Лисанул-мизан» (5/402). Шафиғи мазһабының танымал имамы – әш-Ширази өз кезегінде былай деп айтатын: “Ханафи мазһабы имамының артынан намаз оқығаннан гөрі, жалғыз оқыған жақсырақ!” Қараңыз: “Кифая әл-ахьяр” (1/272).

содан алыңдар», - дейтін. Соңғы ғасырларда мазһабқа көптеген сырттан келген пайымдаулар қосылып, олардың көбісі қате болып шығып жатты²².

Шариғат пен дін негіздерін кіршіксіз таза күйінде бізге жеткізген бұрынғы имамдар Құран мен Сүннетті мықты ұстанып, соған сәйкес амал етуге шақырған еді. Мұндай хабарлар сенімді түрде Абу Ханифадан (150 ж. қайтыс болды), Мәликтен (179 ж. қайтыс болды), әш-Шәфиғиден (204 ж. қайтыс болды), имам Ахмадтан (241 ж. қайтыс болды), Суфиян әс-Сауриден (161 ж. қайтыс болды) және Суфиян ибн Уяинадан (197 ж. қайтыс болды), Хасан әл-Басриден (110 ж. қайтыс болды), Абу Юсуф Яғқуб әл-Қадыдан (182 ж. қайтыс болды), Мухаммад ибн әл-Хасан әш-Шәйбаниден (189 ж. қайтыс болды), Абдуррахман әл-Әузағиден (157 ж. қайтыс болды), Абдуллаһ ибн әл-Мубарактан (181 ж. қайтыс болды), имам әл-Бухариден (256 ж. қайтыс болды), Муслимнен (261 ж. қайтыс болды) және басқа да көптеген ғалымдардан жеткен, Аллаһ олардың барлығын рахым етсін²³.

Осы имамдардың әрбірі дінге енгізілетін жаңалықтың қауіптілігін ескертіп, Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреуге соқыр ілесуден сақтандырды. Өйткені Пайғамбардан басқасының барлығы қателік атаулыдан сақтандырылмаған. Сондықтан кез-келген адамның пайымдауы Құран мен Сүннетке сай келсе, оны қабылдап, ал қайшы келсе одан бас тарту қажет²⁴. Имам Мәлик, Аллаһ оны рахым етсін: *«Кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жоққа шығарылуы да мүмкін. Тек мына қабірдің иесінен басқа»*, - деп Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) қабірін көрсетті²⁵. Міне, Ислам ғалымдары, соның ішінде төрт имамды ерекше атап кету қажет, дәл осы ұстаныммен жүрді. Олардың әрбірі соқыр ерудің қауіптілігін жете түсініп,

²² Бұған мысал ретінде ханафи мазһабындағы сопылық, сондай-ақ матуридилік ақиданың пайда болуы және ханбали мен шафиғи мазһабындағы ашарилік идеологияның пайда болуын айтса болады.

²³ Бұрынғы заманда атақты имамдардың көбісінің шәкірттері болған, әрі сол шәкірттер имамдарының пәтуаларының негізінде мазһаб құрған. Мәселен, Суфиян әс-Саури, әл-Хасан әл-Басри, әл-Әузағи, Ибн Жәрир әт-Тобари мен тағы басқа көптеген имамдардың өз мазһабтары болған. Дегенмен, Аллаһтың қалауымен, бұл мазһабтардың өмірі біздің уақытқа дейін жетпеді (олардың жоқ болып кетуінің кейбір себептерін шейх әл-Мағсуми осы кітабында айтады), бұған қарамастан, біз бұл оқиғаны тарих парақтарынан өшіріп тастай алмаймыз. Сондықтан, соңғы уақыттарда пайда болған «Исламда тек төрт ғана мазһаб бар» деген пікір айқын қате. Мұндай жағдайда былай айтуға болады: «Егер бұрынғы кезде төрт мазһабтан көп мазһабтар болған болса, онда неге болашақта да дәл сол сияқты төртеуден де көп мазһабтар пайда болуы мүмкін емес?»

²⁴ Хафиз Ибн Касир былай деген: *“Адамдардың сөздері мен істері Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздері мен істерімен салыстырылады, әрі оның сөзі мен ісіне сәйкес келетіндер қабылданады да, онымен сәйкес келмейтіндер болса жоққа шығарылады, ол пікірдің иесі кім болса да”*. Қараңыз: “Тафсир Ибн Касир” (3/415).

²⁵ Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Осы алтын, әрі даналыққа толы сөздерді ең алғаш Ибн Аббас, Аллаһ оған разы болсын, айтты. Ибн Аббастан бұл сөздерді оның шәкірті Мужәһид қабылдап алды. Қараңыз: «Жәмиғ баян әл-ғилм уа фадлиһи» (1/91). Ал Мужәһидтен имам Мәлик қабылдап алды, содан кейін бұл сөздер зор даңққа ие болып, жұртшылыққа тарады. Сондай-ақ олардан имам Ахмад та осы сөздерді қабылдап алды». Қараңыз: “Мәсаил имам Ахмад” (276).

өзгелерді де бұл дерттен сақтандырған еді, себебі Аллаһ Тағала Өз Кітабының көп жерінде соқыр ілесушілерді айыптайды. Бұрынғы кезде де, қазіргі кезде де кәпірлердің Пайғамбарларға ермеген себебі кітапшыларына, монахтары мен ата-бабаларына соқыр ілескендіктерінен екендігі белгілі.

Абу Ханифа, Мәлик, әш-Шәфиғи мен Ахмад және т.б. имамдардың, Аллаһ оларға разы болсын, үнемі: *«Ешбір адам біздің пікірімізге сүйеніп пәтуа беруіне болмайды немесе біздің қайдан алғанымызды білмейінше, сөзімізді алуына рұқсат етілмейді»*, - деп қатаң ескертті.

Сондай-ақ олар: *«Егер хадис сахих болса, онда сол менің мазһабым»*, - дейтін.

Имамдар ескертулерінің тағы бірі мынандай: *«Егер саған белгілі бір пікір жетсе, онда сен оны Аллаһтың Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетімен тексер. Егер пікір оған сәйкес келсе, онда қабылда, ал егер сәйкес келмесе, онда оны қабырғаға ұр!»*.

Тура жолды ту еткен имамдардың ұстанымы осындай болды, Аллаһ Тағала оларды Жәннат бақтарына орналастырсын. Алайда ұлы имамдардың заманынан кейін пайда болған муқаллидтердің (соқыр ілесушілер) іс-әрекеті өте өкінішті жағдайда! Қарапайым халық оларды қолына қалам алып, таудай қағаздар жазғанына қарап, күнәсіз ғалым-ерлер деп ойлайды, олардың айтып жатқан әңгімелерінің жалған, бұрыс екендігінен мүлде бейхабар. Ал адамдарға төрт имамның тек біреуіне ғана еруді міндеттеп, басқасының пікіріне құлақ асуға да тыйым салған дәл осы топ болатын²⁶. Осы орайда «муқаллидтер өздерінің негізсіз әрекеттерімен белгілі бір имамды Аллаһтың жіберген пайғамбарына айналдырып жіберген жоқ па» деген ой келеді. Ал муқаллидтердің өздері де имамдарының тұжырымдарын басшылыққа алса еді! Бірақ олардың көбісі өз имамдарының есімдерінен басқа еш нәрсе білмейді, тіпті ілімдері туралы да бейхабар. Мысалы, кейінгі ұрпақ өкілдері осы уақытқа дейін болып көрмеген жалған мәселелерді ойлап тауып, өздерінің өтірік ілімдерін таратты да, барлығын өз имамдарына арта салды²⁷. Ал одан кейін келген ұрпақ мұның барлығы шынымен имамдардың жолы

²⁶ Имам Ахмад былай деді: *“Фақиһке адамдарды өзінің мазһабымен жүруге ынталандыруға рұқсат етілмейді”*. Қараңыз: *“әр-Радул-муфхим”* 16.

²⁷ Шейх әл-Мағсумидің айтып отырғанына түрлі мазһабтардағы пайда болған әртүрлі мәселелерді мысал ретінде айтуға болады. Мысалы, ханафилік шейх әл-Жәуәби намазда кім имам болуға лайықтырақ деген мәселеде – басшы, оның орынбасары (наиб) және басқа да тұлғалар туралы хадистерде келген хабарға байланысты былай деп жазады: *“Намазда имам болуға бәрінен де бұрын лайықтырағы... ең жақсы көркем мінезділіктің иесі, одан кейін ең сұлуы, одан соң ең сұлу әйелі бар еркек, одан кейін ең бай, содан соң бәрінен киімі тазарақ адам, содан кейін басы ең үлкені, содан соң жыныстық мүшесі ең кішкентайы”*. Қараңыз: *“Бидға әт-тағассуб әл-мәзһаби”* 193.

Арасында мағынасыз нәрселері бар мына аталған шарттардың дінге қандай қатысы бар?!

Міне, тағы бір мысал: шафиғи мазһабының өкілі әл-Бәжури *“Хашия ғәлә шарх Ибн әл-Қасим”* деген кітапта *«ғұсыл алу қашан міндетті болады?»* деген мәселенің төңірегінде көптеген мысалдар келтіріп, фантастикалық нәрселерді де жазып жіберді: *“Егер еркектің жыныстық мүшесі екіге бөлініп, бір бөлігі бірінші әйеліне, ал екінші бөлігі екінші әйеліне кірсе, онда оған ғұсыл алу қажет”*. Одан

екен деп ойлады. Бірақ мұндай пікірлерге ол имамдарының түк қатысы жоқ еді, тіпті көп жағдайда имамдардың айтқанына қарама-қайшы келіп отырды. Бұған Абу Ханифаның кейінгі уақыттарда шыққан шәкірттерінің «намаздағы ташаххуд уақытында сұқ саусақты көтеріп отыруға тыйым салды» деп ұстаздарына жауып жіберуі мысал бола алады.²⁸ Осындай жағдайлардың тағы бірі: ханафилердің көбісі Құранды тәпсірлеуде Исламға қайшы нәрселерді жіберіп алды, мысалы, олардың ««Аллаһтың Қолы» дегенді «Оның Құдіреті» деп түсіну керек» деген сөздері! Одан да сорақысы - олардың «Аллаһ Тағала Аршыға көтерілмеді, жаратылыстың әрбір нүктесінде» деген жиіркенішті сөздері²⁹!

әрі ол адамның ашу-ызасы мен таң қалу сезімін тудыратын нәрселер жазады: *“Егер адам өз әйелінің жыныстық мүшесіне денесімен бірге кіріп кетсе, онда екеуі де гұсыл алуы тиіс. Өйткені егер жыныстық мүшенің бас жағы енгенде, гұсыл бұзылатын болса, ал адам жыныстық мүшеге денесімен кіріп кетсе, онда гұсыл алу тіптен міндетті болады”*.

Аллаһ кемшілік атауылыдан Пәк, мынадай мағынасыз мысалдарды түсіндірудің қажеттілігі бар ма?! Ұлы имамдар мен кейінгілердің мазһаб деп атағанының арасында тек бір ғана атау қалды. Бұл келтірген мысалдарымыз мазһабтың кейінгі өкілдерінің жазғандарының тек бір бөлігі ғана. Кейінгі мазһабшылардың ақымақтығы туралы егжей-тегжейлі білгіңіз келсе, шейх Мухаммад Ғид әл-Аббасидің «Бидға әт-тағассуб әл-мәзһаби» деген кітабын қарасаңыз болады.

²⁸ Ибн әз-Зубайр былай деп айтатын: *“Аллаһ Елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) намазда (ташаххудке) отырған кезінде, оң қолын оң санына, сол қолын сол санына қойып, саусағымен нұсқады”*. Муслим 579.

Уәил ибн Хужр былай деген: *“Мен Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) оң сұқ саусағын көтеріп, сәл қозғап, Аллаһқа дұға қылғанын көрдім”*. Ән-Нәсаи 889, Ибн Хузайма 1/86, Ибн Хиббан 485. Хадистің сенімділігін имам Ибн Хузайма, имам Ибн Хиббан, әл-Бәйһақи, хафиз Ибн Абдул-Барр, имам ән-Нәуауи, хафиз Ибн әл-Муләққин, шейх Ибн әл-Қайим, шейх әл-Әлбани және Абдул-Қадир әл-Арнаут растады. Қараңыз: «әл-Мәжмұ» 3/453, “Задул-мәғад” 1/237, “Тамәмул-минна” 214, “Тахқиқ Жәмиғ әл-усул” 5/404.

²⁹ Имам Абу Ханифа әһлю-Суннаның ақидасын ұстанып, Аллаһ Тағала бүкіл жаратылыстан жоғары көтеріліп, Аршыға орныққан деп есептегені бәрімізге белгілі. Сондықтан ол былай деді: *«Кімде-кім: “Мен Раббымның қайда екенін білмеймін: аспанда ма әлде жерде ме”, - десе, күпірлік жасады. Бұл: “Аллаһ Аршыға көтерілген, алайда мен Аршының қайда екенін білмеймін: аспанда ма әлде жерде ме”, - деп айтқан адамға да қатысты»*. Қараңыз: «әл-Фикһ әл-әбсат» 46.

Бір әйелдің: *“Сен құлшылық Қылатының (Аллаһ) қайда?”*, - деп сұрағын кезде, Абу Ханифа былай жауап берді: *«Шынында, Пәк және Ең Жоғары Аллаһ жерде емес, аспанда»*. Ал одан бір адам: *“Ал сен Аллаһтың мына Сөздері туралы не дейсің: «Қайда болсаңдар да, Ол (Аллаһ) сендермен бірге?»*”, - деп сұраған кезде, Абу Ханифа былай деді: *«Бұл сенің қасыңда болмаған бір адамға: “Мен сенімен біргемін”, - деп хат жазғаның секілді»*. Қараңыз: «әл-Әсма уа әс-сыфат» 429.

Сондай-ақ кейбір имамдардың кітаптарында Абу Ханифа Құранды жаратылған деп есептейді деген хабар келеді, бірақ бұл хабар әлсіз. Имам Ахмад: *“Біз Абу Ханифа Құранды жаратылған деп санағаны туралы хабарды сенімді деп есептемейміз”*, - деген. Қараңыз: “Мухтасар әл-Улюу” 156.

Имам Ибн әл-Мубарак былай деген айтады: *“Абу Ханифа: «Құран жаратылған», - деп о дүниелік болмағанына Аллаһпен ант етемін”* Қараңыз: “Шарх усул әл-иғтиқад” 2/269.

Шейх әл-Әлбани «Тахқиқ әл-Улюу» кітабында былай деп жазды: *“Мұның барлығы - Абу Ханифаның, Аллаһ оны рахым етсін, үстінен айтылған жорамалдар ғана, шынтуайтына келгенде оның бұл пікірге қарама-қарсы пікірі сенімді жолмен жеткен!”*

Имам Абу Ханифа былай деді: *“Құран – бұл парақтарға жазылған, жүректерде сақталған, ауыздармен оқылатын және Пайғамбарға (Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) түсірілген Аллаһтың Сөзі”*. Қараңыз: “әл-Фикһ әл-әкбар” 301.

Осыған ұқсас себептердің кесірінен мұсылмандар бір-бірімен араздасты, олардың бірлігі мен одағының арасына жік түсіп, жер бетінде екіжүзділік пен бөлінушілік тарады. Әрбір топ өзіне сәл келіспеген басқа топтарды адасушылықта, бидғатта айыптады. Бұл шиеленістердің шегі өзара төбелестер мен қанды соғыстарға дейін барды. Аллаһ Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұл туралы: **«Менің үмметім жетпіс үш топқа бөлінеді, әрбір топ Тозақта, тек біреуінен басқа»**, - деді. Одан: **«Уа Аллаһтың елшісі, ол құтылған топ кімдер?»**, - деп сұрады. Сонда ол: **«Бұл — менің және менің сахабаларымның жолын ұстанғандар»**, - деп жауап берді³⁰. Әт-Тирмизи 2641, әл-Хаким 1/128.

Кейінгі ұрпақ өкілдері барлық адамдарды мазһаб ұстануға мәжбүр ету үшін Қасиетті мәтіндерді өзгертті, әрі бұрмалады, ал кейіннен өздері бытырап бөлінді

Ұлы Аллаһ Тағаламен ант етейін, мұсылмандар Исламды толыққанды әрі шынайы ықыласпен ұстанғанда ғана жеңіске жетіп, талай елдерді бағындырып, ізгі халифалар мен олардың лайықты ізбасарлары секілді Иман туын биікте желбіретеді! Ал керісінше, Аллаһтың бұйрығын өзгертумен олар Жартушы Раббының ашуына ұшырайды, береке-бірліктен, абыройдан жұрдай болады. Дінді бұрмалаудың осындай нәтижеге жеткізетіні туралы көптеген Құран аяттарында айтылады³¹.

Бүгінгі күні шынайы Ислам дінінің дамуына кедергі келтіретін діндегі жаңалықтар өте көп. Солардың бірі — белгілі бір мазһабқа көзсіз көбелектей еріп, басқа ғалымдардың ілімімен санаспастан, бір ғана пікірге қатып қалу деген соқыр сенімнің таралуы. Міне, мұндай ұстаным бидғат болып табылады! Ал кез-келген бидғат – адасушылық!

Біздің ізгі әуелгі буындарымыз тек Құран мен Сүннетті және үмметтің барлық ғалымдарының бірауызды келісімі (ижмағ) нұсқаған нәрселерді қатаң ұстанған, Аллаһ оларды рахым етсін, оларға разы болсын және бізді де сондайлардан болуымызды нәсіп етсін, Аллаһ бізді солардың қатарында тірілуімізді нәсіп етсін! «Мазһабшылдық» деп аталып жүрген нәрсе тараған кезде, байырғы бірлік

³⁰ Кейбіреулер хадистің «Бұл әл-жәмағ» деген нұсқасын сахих дейді де, «Бұл менің және менің сахабаларымның жолы» деген нұсқасын жоққа шығарады. Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Кейбір авторлар бұл хадистің аталмыш бөлігін әлсіз деп есептейді. Себебі жеткізушілер тізбегіндегі Абдурахман ибн Зияд әл-Ифриқи деген әлсіз жеткізуші бар. Алайда әт-Табарани «әл-Аусат» (626) және «әс-Соғир» (196) кітаптарында Абдуллаһ ибн Суфиян әл-Хузағиден, ал ол Яхья ибн Сағид әл-Ансориден, ал ол Әнастан жеткізген басқа нұсқасында хадистің бұл бөлігі бар. Абдуллаһ ибн Суфиян өзі әлсіз болғанына қарамастан, хадистің бірінші нұсқасымен жинағанда бұл хадис жақсы (хасан) болады және мұны біз қабылдауымыз қажет».

Шейхул-Ислам Ибн Таймия «МәжмуУл-фатауа» 3/345, Ибн әл-Қайим «Мухтасар әс-Сауаиқ» 2/410, имам әш-Шәтыби «әл-Иғтисом» 1/189, хафиз әл-Ираки 3/199 және шейх әл-Әлбани «Сахих әл-жәмиғ» 5343 кітабында хадистің сенімділігін растады.

³¹ Мысалы Аллаһ Тағала былай дейді: **«Міне, Аллаһ бір қауымға берген нығметін, олар өздерін өзгертпейінше өзгертпейді»** («әл-Әнфал» сүресі, 53 аят).

ыдыраушылыққа түсті. Біреулері басқаларын адасушылықта айыптады, тіпті «ханафилерге шафиғи имамының артынан намаз оқуға болмайды» деген пәтуалар шығарылды³²! Төрт имамның барлық ізбасарларының суннетті ұстанушылар екендігі тек сөз дәрежесінде ғана қолданылды, ал іс жүзінде тіптен олай болмай, істері сөздеріне қайшы келді.

«Мазһабшылдық» деген бидғаттың қандай сорақы жағдайға әкелетінін Меккедегі әл-Харам мешітінде төрт имам тұратын орынның (мәқам) көтерілгендігінен-ақ байқауға болады³³! Мұсылман қауымының бірлігі ыдырады, әрбір «мазһабшы» намаз оқу үшін өз мазһабының жамағатын іздеді! Міне, осындай бидғаттың көмегімен Ібіліс өзінің қойған мақсатына жетті, ал бұл – мұсылмандардың бытырап, бөлінуі еді.

Мұндай жамандықты тоқтату үшін Аллаһтан көмек сұраймыз.

Адамнан қайтыс болғаннан кейін қабірде қандай мазһабта немесе қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма?

Уа, саналы әрі салиқалы мұсылман, мен сізден мынаны сұрайын: адам баласы қайтыс болған соң қабірде немесе Қиямет Күні одан қай мазһабта болғаны туралы немесе қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма? Аллаһпен ант етемін, бұл туралы сізден сұрақ алынбайды! Керек десеңіз, белгілі бір мазһаб пен белгілі бір тариқатта болғаныңыз үшін жауапқа тартыласыз! Мұның барлығы **«Аллаһтан басқа монахтар мен пірлерді Раббы ретінде»** алу болып табылады, себебі жекеленген мазһабтар мен танымал тариқаттар – діндегі бүлік пен бидғат. Ал әрбір бидғат пен әрбір жаңалық – адасушылық!

³² Шейх Салим әл-Хиләли айтады: «Олардың кейбіреулері өзара келіспеушіліктің алауын лаулатқаны соншалықты, тіпті ханафи ерлерге шафиғи әйелдерге үйленуге тыйым салатын пәтуалар шығаруға дейін барды. Олардың ойынша, «Мен иман келтіргенмін, инша Аллаһ» деген сөзді рұқсат еткендігі үшін шафиғилер көпір болды. Қараңыз: Шәмсуддин әл-Кәхшаи, «Шәрх мухтасар әл-уикая». Басқалары болса (мысалы, «Муфтий әс-Сакәләйн» кітабының авторы): «Шафиғилер Кітап иелері (христиандар мен яһудилер) секілді, сондықтан олардан қыз алуға болады», - деп жұртты сендірді. Мұсылмандарды көпірлермен дәл осылай салыстыру арқылы олар шафиғилерден қыз алуға рұқсат етті. Алайда мұндай салыстыру Кітап иелерінің ерлері мұсылмандардың қыз баласына үйлене алмауы сияқты шафиғи ерлерге де ханафи әйелдерге үйленуге тыйым салынатынын көрсетеді!»

³³ Шейх Салим әл-Хиләли былай деген: «Ибн Абидин өзінің «Радд әл-мухтар» атты кітабының намаз туралы тарауында, хиджраның 500 жылдарынан кейін әл-Харам мешітінде төрт мазһабтың бірінен-бірі басым болуға ұмтылысының шегіне жеткен кезінде, төрт мәқам салынғаны туралы жазды. Ал шейх Ахмад Шәкир «Сунән әт-Тирмизи» 1/432-ге түсініктеме жазған кезде былай деді: «Бұрындары әл-Харам мешітінде әр мазһабқа бір-біреуден төрт мәқам тұрғаны туралы маған хабар жетті. Алайда, мен оны өз көзіммен көрген жоқпын. Мен қажылық жасап жүрген кезде, Сауд әулетінен патша Абдул-Азиз басқарып тұрған шағы еді. Ол дәл осы бидғатқа қарсы шығып, мәқамдардан бас тартып, барлық намазхандарды бір имамның артына жинағанын білдім. Аллаһ Тағаладан мұсылман ғалымдарын және әлемдегі барлық мешіттерде осы бидғатқа қарсы күресте көмек беруін сұраймын!»

Уа, адам баласы, сенен Аллаһ пен Оның Елшісіне (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) иман келтіру туралы: «Құран мен Сүннеттен ілімі бар адамдар қасыңда бола тұра неге білім алуға талаптанбадың», - деп сұрайды, себебі бұны бұйырған Ол! Ал өзіңе белгілі бір мазһаб пен тариқат таңдау – иманға еш сай келмейтін әрекет. Егер сен белгілі бір мәселені шеше алмасаң, онда Құран және Сүннетті басшылыққа алуың керек, Исламның талабы — осы.

Уа, мұсылман! Өзіңнің дініңе қайт: Құран мен Сүннетке және ізгі алдыңғы буын (сәләфтар) мен имамдардың бірауызды келісіміне сәйкес Аллаһқа құлшылық қыл! Міне, осыда ғана құтылу мен бақытқа жету бар!

Мұсылман бол, бірқұдайшыл бол, Құран мен Сүннеттен ілімі бар адамдар қасыңда жүргенде білім алуға талаптан, Аллаһтан басқа ешкімге құлшылық қылма, Аллаһтан басқа ешкімнен дұға сұрама, Аллаһтан басқа ешкімнен қорықпа! Әрбір мұсылманға бауыр бол, өзіңе не тілесең, оларға да соны тіле!

Әт-Тирмизи хадистер жинағы болған «ас-Сунан» атты өзінің кітабында әл-Ирбад ибн Сарияның мына сөздерін жеткізеді: «Бір күні таң намазынан кейін Аллаһ Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдарға бір уағыз айтты, ол уағыздан біздің көздерімізге жас келіп, жүректерімізді қорныш биледі. Сонда бір адам: «Бұл қоштасушы адамның уағзы ғой! Уа, Аллаһтың Елшісі, бізге не өсиет етесіз?», - деп сұрады. Сонда ол: **«Мен сендерге тақуа болуларыңды, сондай-ақ тіпті егер эфиопиялық құл сендерді басқарса да, оны тыңдап, оған бағынуларыңды өсиет етемін. Араларыңда кімде-кім ұзақ өмір сүрсе, көптеген келіспеушіліктерді көреді. Сондықтан бидғаттардан сақтаныңдар, себебі олар – адасушылық! Араларыңда кімде-кім сол уақытқа дейін өмір сүретін болса, менің Сүннетімді және ізгі халифалардың сүннетінен азу тістерімен жабысып ұстансын!»**,³⁴ - деп насихат қалдырды. Абу Дәуд 4607, әт-Тирмизи 2676, Ибн Мәжаһ 43, 44, әд-Дәrimi 1/44.

Демек, егер жағдай осындай екені белгілі екен, онда барынша соқыр ілесушіліктен сақтану қажет, себебі әрбір мәселеде белгілі бір-ақ мазһабқа еруге ұмтылған адамның көптеген сахих хадистерге амал етуден бас тартатынына еш күмән жоқ, ал бұл – сөзсіз адасушылық. Дәл осы себепті ханафи мазһабы мен басқа да мазһабтардың көптеген зерттеушілері: «Белгілі бір мазһабты ұстану міндетті емес», - деп мәлімдеген. Мысалы, әл-Кәмал ибн әл-Хумамнің «әт-Тахрир» кітабы мен Ибн Абидиннің (х.ж. 1203 ж. қайтыс болды) «Радд әл-мухтар»

³⁴ Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Имамдар осы хадис сенімді дегенге келіскен. Бұл хадисті сенімді деп атағандардың ішінде мыналар бар: әд-Дыя әл-Мәқдиси «Иттибағ әс-Сунан» 1/79, әл-Харауи «Заммул-кәлам» 1/69, әл-Бағауи «Шәрху-Ссунна» 102, Ибн Абдул-Барр «әл-Жәмиғ» 1758, Абу Нуғайм «әл-Муғтабир» 78, Ибн әл-Қайим «Иғләмүл-мууаққиғин» 4/140, Ибн Ражәб «ЖәмиУл-улюми уәл-хикәм» 391, Ибн Кәсир «Тухфату-тталиб» 46, Ибн Хәжар «Мууафикахул-хабар» 1/137, әл-Әлбани «әс-Сәхиха» 937 және т.б.»

кітабының алғашқы бөлімдерінде осы туралы жақсы айтылған. Белгілі бір мазһабты ұстану міндетті деген тұжырымның ешқандай негізі жоқ.

«Мазһабты ұстану міндетті» деген тұжырым – саяси қитұрқылық

Шынында, мазһаб ұстануды міндетті дейтін тұжырым қоғамдағы тарихи өзгерістер мен психологиялық аспектіге негізделген түбегейлі саяси себеп болып табылатындығы кез-келген тарихтан хабары бар, ақылы толық адамға құпия емес. Енді осы тарихтан қысқаша сыр шертсек. Біздің міндетіміз – ақиқатты білу және соған сай амал ету ғана.

Міндетті түрде соған еру керек болған шынайы мазһаб – бұл Мухаммадтың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) ілімі екенін біліңіз! Тек ол ғана - имам әл-Әғзам (Ұлы имам)³⁵, оған ғана барлық нәрседе еру керек. Одан кейін ізгі халифалардың ілімі жүреді, Аллаһ олардың барлығына разы болсын. Мухаммадтың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жолынан басқа жолға еруге бізді ешкім міндеттей алмайды. Бұған қатысты Аллаһ Тағала былай дейді:

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

«Сендерге Елші не берсе, соны алыңдар да, ол сендерді неден тыйса, содан тыйылыңдар» («әл-Хашр» сүресі, 7-аят).

Ал Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын): **«Менің Сүннетімді және ізгі халифалардың сүннетін ұстаныңдар!»,** - деп өсиет етті.

Имамдардың ешқайсысы: Абу Ханифа болсын, Мәлик болсын - ешқашан өз шәкірттеріне тек өзінің ғана пікірін ұстанып,³⁶ басқа имамдардың айтқанымен санаспай, сол жолмен ғана жүруді міндеттеген емес. Керек десеңіз, имамдардан да бұрын болған Абу Бәкр мен Умар, Аллаһ оларға разы болсын, сияқты мұсылман ғалымдары бұл нәрсеге ешқашан шақырмаған, керісінше, олар мұндай әрекеттерге тыйым салды. Ендеше, мазһабтар қайдан шықты? Ойланыңыз, бұл мазһабтар Исламның ең жақсы ғасырларынан кейін пайда болып, жұртшылыққа таралды. Ал оны әділетсіз әрі діни сауатсыз басшылар мен адасушылыққа түскен ғалымдар адамдардың мойнына артып, міндеттеп қойды.

Әд-Дахләуидің «Мазһаб – бұл бидғат» тұжырымы

Танымал ғалым Уәлию-Ллаһ әд-Дахләуи (х.ж. 1176 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Инсаф» еңбегінің 68-бетінде былай деп жазады: «Хижраның бірінші және екінші ғасырларында адамдар «тақлид (соқыр ілесушілік)» пен белгілі бір мазһабқа

³⁵ Ханафилер Абу Ханифаны, Аллаһ оны рахым етсін, осылай атайды.

³⁶ Имам Абу Ханифадан сенімді тізбекпен келесідей сөздер жеткен: “Менің дәлелімді білмей, менің сөзіме сүйеніп пәтуа беруге тыйым салынады (харам)!” Қараңыз: «әл-Хашия» 6/293 Ибн Абидин.

еліктеу деген нәрсені білмеді, өйткені ол уақытта мазһаб болған жоқ! Бұл туралы Абу Талиб әл-Мәкки «Қуут әл-қулюб» кітабында былай деді: *“Құран мен Сүннет негізінде емес, керісінше адамдар көзқарасының негізінде үкім шығару, мазһаб бекіткен шекарадан аспай адамдарға пәтуа беру, белгілі бір адамның пікірін таңдап, басқа адамдарға соны таңу, белгілі бір мазһабтың негізінде дінді тану... - бірінші және екінші ғасырларда Ислам әлемінде бұлардың біреуі де болмаған!”*

Содан кейін кейбір өзгерістер басталды, бірақ төртінші ғасырда да ессіз еру әлі толықтай тарай қойған жоқ еді, сондай-ақ белгілі бір мазһабты адамдардың мойнына артып қою да болмады. Бұл факт Ислам тарихын жүйелі түрде өте мұқият зерттеулерден соң анық болды. Міне, сол ғасырларда адамдар екі топтан ғана тұрды: ғалымдар және қарапайым халық. Дінді үйрену кез-келген адамға қолжетімді еді. Мысалы, қарапайым адамдар дәрет, намаз, зекет және тағы басқа мәселелердің ережелерін тікелей өзінің тұрғылықты жеріндегі ғалымдардан немесе аталарынан үйренді. Ал күрделірек сұрақтар туындаған жағдайда кез-келген білімді адамнан сұрап ала беретін еді, мұнымен бірге оның мазһабы сұралмайтын. Ибн әл-Хумам өзінің «әт-Тахрир» кітабында былай деп жазады: *«Олар (төртінші ғасырдың адамдары) өз сұрақтарын бір мазһабтың муфтийін іздемей-ақ, алдымен бір ғалымға, кейін басқа ғалымға қоя беретін еді!»*

Сонымен қатар, шейх әд-Дахләуи өзінің «Хужәту-Ллаһи әл-бәлиға» (1/153-155) кітабында Ибн Хазмның (х.ж. 456 ж. қайтыс болды) сөздерін келтіреді: *«Тақлид (соқыр ілесушілік) – тыйым салынған (харам)! Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) пікірінен басқа дәлелмен бекітілмеген біреудің пікірін қабылдауға ешбір адамға рұқсат етілмейді! Бұл туралы Аллаһ Тағала былай деп айтады:*

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مَن دُونِهِ أُولَٰئِكَ

«Раббыларыңнан сендерге түсірілгенге бой ұсыныңдар да, Одан өзгені дос (қамқоршы) тұтып ілеспеңдер!» («әл-Әғраф» сүресі, 3-аят).

Сондай-ақ Ол тағы былай деді:

وَإِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

««Аллаһ түсіргенге бой ұсыныңдар!», - делінсе, олар: «Жоқ, ата-бабаларымызды соның үстінде көріп үлгерген жолға ілесеміз», - деді» («әл-Бақара» сүресі, 170-аят).

Ал тақлидке қарсы болғандарды Аллаһ Тағала мақтап былай деді:

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْأُولَاءِ (١٨)

«Сондай сөзге құлақ салып, оның ең көркеміне (Аллаһтың содан соң Оның Елшісінің сөздеріне) ілесетіндер, міне, солар – Аллаһ өздерін тура жолға салғандар. Міне, солар ақыл иелері» («әз-Зүмәр» сүресі, 18-аят).

Ол тағы былай дейді:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ
وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

«Сонда егер бір нәрсеге талассаңдар, оны Аллаһқа, Пайғамбарға ұсыныңдар: Егер сендер Аллаһқа, Ахирет Күніне иман келтірген болсаңдар» («ән-Ниса» сүресі, 59-аят).

Аяттан көріп тұрғанымыздай, Аллаһ Тағала келіспеушіліктерге тап болған жағдайда Құран мен Сүннеттен басқа ешнәрсеге жүгінуге бұйырған жоқ. Демек, адамдардың пікіріне жүгіну – харам, өйткені бұлар Құран да емес, Сүннет те емес. Бір адамды өздерінің арасынан таңдап алып, барлық таласты мәселелерде оған ғана жүгінуге тыйым салынғандығына байланысты сахабалар бірауызды келісімде болғаны туралы сенімді хабар жеткен. Дәл солай, бұған табиғиндердің ең біріншісінен бастап ең соңына дейін, одан кейін табиғиндердің шәкіртерінің де бір ауызды келісімі бар.

Абу Ханифаның сөздерінен дін жасап алып, басқа ғалымдарға қарамастан, тек сонымен ғана шектелетін, имам Мәлік немесе имам әш-Шәфиғи немесе имам Ахмадтың сөздерінен өзіне дін жасап, басқа ғалымдарға қарамастан, тек сонымен шектеле отырып, Құран мен Сүннетте келген нәрсеге сүйенбеген әрбір адам ол осынысымен Исламның ең жақсы заманындағы алғашқы үш буынның бір ауызды келісімін бұзғанын білсін! Бұл адам ешқашан еш жерден өзіне сылтау немесе алғашқы мұсылмандардан мысал келтіре алмайды! Сондықтан мұндай адам иман келтіргендердің жолында емес. Мен Аллаһтан мұндай жағдайдан сақтауын сұраймын! Бұған қоса, ғалымдардың өздері тақлидті теріске шығарғаны бәрімізге мәлім, демек тақлид жасаушылар тіпті өздерінің имамдарына қарсы шығып тұр!»

Осы тақырыпқа қатысты имам әл-Изз ибн Абду-с-Сәләмнің «Қауәғид әл-әхкам фи мәсалих әл-әнәм» кітабында және шейх Салих әл-Фуләнидің «Ийқоз әл-химәм» деген кітаптарынан қызықты мәліметтер таба аласыз.

Соқыр ілесушілердің (муқаллидтердің) өз мазһабтарының үкімдеріне шынайы ынтамен мойынсұнатыны соншалықты, олар сол үкімдердің дәлелге негізделмегеніне әрі дұрыс пікірге қайшы келетіндігіне мән де бермейді. Біз талай рет көзімізбен де, өзіміздің тәжірибемізден де байқағанымыз: соқыр ілесушілер (муқаллидтер) өз имамдарын қателесуі мүмкін емес, олардың айтқанын еш

күмәнсіз ақиқат деп есептейді!³⁷ Муқаллидтің жүрегінде имамын ешқашан тастамаймын деген сенім болады, тіпті егер оның пікірін жоққа шығаратын дәлел әкелсе де. Мұндай жағдай келесі айтылған хадиске сай келеді. Әт-Тирмизи (х.ж. 279 ж. қайтыс болды) және де басқа ғалымдар Ади ибн Хәтимнің мына сөзін жеткізген: *“Мен Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) мына аятты оқығанын естідім: «Олар (яһудилер мен христиандар) ғалымдары мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды» («әт-Тәуба» сүресі, 31-аят). Сонда мен: “Уа, Аллаһтың Елшісі, христиандар мен яһудилер оларға құлшылық қылмайды ғой!”*, - дедім. *Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) былай жауап қатты: «Шынында, олар бір нәрсені рұқсат етілген (хәлал) десе, олар да оны рұқсат етілген (хәлал) деп санады, ал егер бір нәрсеге тыйым салса (харам етсе), олар да мұны тыйым салынған (харам) деп санады. «Оларға құлшылық етті» дегеніміз, міне - осы»”*. Әт-Тирмизи 5/278, әт-Табари 10/81, әл-Бәйһақи 10/116. Шейхул-Ислам Ибн Таймия мен шейх әл-Әлбани хадисті жақсы (хасан) деді.

Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің жолын ұстанған әрбір адам білімнен жүрдай адасқан болып есептеледі

Уа, мұсылмандар! Егер біз Аллаһ Тағала оған бағынуымызды бұйырған, күнәсіз Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадисінен хабарымыз бола тұра, белгілі бір адамның мазһабына еретін болсақ, онда бізден асқан әділетсіз кім бар, әрі әлемдердің Раббысының алдында тұратын Күні

³⁷ Қазіргі таңдағы соқыр ілесушілердің бірі Захид әл-Кәусариді (х.ж. 1371 ж. қайтыс болды), ғалымдар, солардың ішінде шейх Ибн Баз былай деп атады: *«Абу Ханифа мазһабымен есі ауысқан (мәжнун)»*. Ол кісі Абу Ханифа мазһабына сәл де болса қайшы келген әһлю-Суннаның барлық ғалымдарын даттағанымен аты шыққан. Мысалы, ол имам Ибн Хузайманың танымал кітабы *«Бірқұдайшылық кітабын»* көпқұдайшылық кітабы деп атады.

Ол кісі үшін шейхул-Ислам Ибн Таймия – адасқан, ал Ибн әл-Қайим – бидғатшы, есек және күпірлікке түскен өтірікші. Имам әш-Шәукәни ол үшін Ислам мен мұсылмандардың жауы. Ол Хафиз Ибн Хәжәрды егер ол көшеде әлдебір әйелді кездістірсе, оның ізімен үйіне дейін барып және үйінің қасында әйелдің әдемі емес екенін көрсе, онда кейін қарай қайтады деп айыптайды.

Бұл кісінің Сүннет имамдарына жала жауып, көптеген лас сөздер айтқанын әлі де тізіп шығуға болар еді. Ол имам Бухари, Ахмад, Ибн Құдама мен басқа көптеген имамдарға да жала жапты. Онымен қоса ол Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабасы Әнасты хадистің мағынасын өзгертті деп айыптады. Абу Ханифа мазһабына қайшы келетін ең сенімді хадистер жинағы әл-Бухари мен Муслимде келтірілген хадистерді жалған деді.

Оны әһлю-Сунна ғалымдарын даттайтын танымал еңбектерінен - «әт-Таниб» және «әл-Мақаләт».

Осы жоғарыда айтылғандардың негізінде қазіргі кездегі әһлю-Сунна ғалымдары ол кісі мен оның шәкірті Абдул-Фаттах Абу Уддадан сақтандырды, өйткені ол өзінің ұстазын үнемі қолдап қолпаштайтын.

Шейх Ибн Баз әл-Кәусариді пасық күнәһар десе, шейх әл-Әлбани оны бидғатшы деп атады. Сондай-ақ шейх Бәкр Абу Зайдтің «Бәраату әһли-Суннә минәл-уақиғати фи Уләмә-ил-уммә» атты кітабын қарап шығыңыз.

кешірімге үміт ете аламыз ба?! Егер кімде-кім Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің пікіріне соқыр сеніммен беріліп, басқа имамдардың пікірін теріске шығара отырып, тек оның ғана пікірі еруге лайықты ақиқат деп есептейтін болса, онда ол адам – білімнен жұрдай адасқан, тіпті тәубеге келу керек болған кәпір де болуы мүмкін. Егер ол тәубеге келсе, онда жақсы, ал келмесе, оның халі мүшкіл. Себебі ол өз мазһабының имамын Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) артық көріп, дәрежесін жоғары қойды, ал бұл – күпірлік!

Сауатсыз мұсылман адам ғалымдардың біреуін жекелемей, оның артынан еруіне болады, тіпті ол Зайд немесе Амр болса да.

Ал егер мұсылман адам барлық имамдарды құрметтеп, Сүннетке сай келген нәрсені кез-келгенінен қабылдайтын болса, онда ол адамның бұл амалы дұрыс болып саналады. Егер адам ертедегі имамдарды, мәселен табиғиндерді теріске шығара отырып, белгілі бір нақты имамға фанатикалық түрде еретін болса, онда ол адам тек бір ғана сахабаның артынан еріп, басқа сахабаларды жоққа шығарған болып саналды. Бұл қате ұстаным рафиди-шиғалар, (Пайғамбар әулетімен жауласатын) нәсибилер мен хауариждердің амалдарынан көрініс табады. Сондай-ақ бұл теріс әрекеттерді бидғаттың жақтаушылары мен өз әуес-қалауларына (құмарлықтарына) ергендер жасайды, ондай адамдардың ақиқаттан алыс екендігіне Құранда, Сүннетте және мұсылмандардың бірауызды келісімінде (ижмағта) дәлелдер бар.

Шейхул-Ислам Ибн Таймия (х.ж. 728 ж. қайтыс болды), Аллаһ оны рахым етсін, өзінің пәтуаларында былай дейді: *“Егер адам ғалымдардың біріне ерсе, сондай-ақ белгілі бір мәселеде басқа имамның мазһабы дұрысырақ екенін көріп, оған ерсе, онда ол дұрыс істеді және бұл ісі оның иманы мен адамгершілігіне еш кері әсер етпейді. Қайта мұндай әрекет Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа белгілі бір адамның соңынан соқыр ілесетіндерден гөрі жақсырақ, әрі ақиқатқа жақын және Аллаһ пен Оның Елшісіне (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) ұнамдырақ. Ал Абу Ханифаға ессіз ілесетіндер болса, тек оның ғана мазһабы ақиқат және оның соңынан міндетті түрде еру керек деп есептеп, қалған кейбір мәселелерде оның мазһабымен сәйкес келмеген басқа имамдардың мазһабына ермеу керек деп санайды. Дәл осылай ойлайтын адам – надан (жәһил), бәлкім кәпір де болуы мүмкін, Аллаһ бізді бұдан сақтасын!”*

«Әл-Иқнағ» кітабына жазған түсіндірмесінде автор былай дейді: *«Белгілі бір мазһаб ұстануды міндет санап, басқа мазһабтардан бір нәрсе болса да қабылдауға тыйым салуды біздің ғалымдар құптамайды, Аллаһ пен Оның Елшісіне (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) қарсы келіп, белгілі біреудің артынан ілесуге рұқсат етпейді. Өйткені Аллаһ Тағала әрбір адамға барлық жағдайда тек Өзінің Елшісі Мухаммадқа (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бағынуды бұйырды».*

Шейхул-Ислам Ибн Таймия: «Кімде-кім адамдарды белгілі бір имамға соқыр түрде еруге міндеттесе, ол тәубеге келуі тиіс, әйтпесе ол өлім жазасына кесілуі керек³⁸, себебі бұл Аллаһтың шарият орнатуына араласу болып табылады, ал шариятты орнату - тек Аллаһтың ғана құзыреті (таухид әр-рубубия)», - деген.

Ибн әл-Хумамның «Белгілі бір мазһабты ұстану – міндетті емес» деген тұжырымы

Әл-Кәмал ибн әл-Хумам өзінің «әт-Тахрир уа-ттақрир» кітабында ханафи фикһының негіздері туралы сөз қозғап, былай деп жазды: «Белгілі бір мазһабқа еру міндетті емес, себебі Аллаһ пен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) міндеттегенінен басқа ешқандай міндет жоқ. Аллаһ Тағала да, Оның Елшісі де (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамға еріп, дін мәселесінде оның ғана пікіріне сүйенуге міндеттеген жоқ. Ал көптеген муқаллидтердің өз имамдарының сенімдерінен мүлде хабарлары болмаса да «мен — ханафимін», «мен — шафигимін» деген және т.б. аттарды өзара қойып, айдар тағып жүр. Алайда осындай бос сөздерді айтумен олар имамдардың шәкірттерінің бірі бола алмайтынын өздері түсінбейді».

Әл-Фуләни «Ийқоз әл-химама» кітабында «муқаллид» (соқыр ілесуші) мен «муттабиғ» (дәлел негізінде ілесуші) сөздерінің айырмашылығын түсіндіріп, былай деді: «Муқаллид – Аллаһ пен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұйрығын сұрамай, тек өз имамының пікірімен жүретін адам. Ол имамының ілімі Аллаһтың Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне қайшы келсе де, оны тәрк етпейді. Ал муттабиғқа келер болсақ, ол ең алдымен Аллаһ пен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұйрығын сұрайды, өз мазһабының немесе басқа біреулердің пікіріне қызықпайды. Егер белгілі бір проблемаға жолықса, өз мазһабының ғалымын ғана іздеп жүрмейді, керісінше кез-келген лайықты ғалымдардың кеңесіне жүгіне береді. Ол Исламды тек «өзінің» ғалымы үйреткендей үлгіде, басқалардың пікірін тындамайтындай дәрежеде ұстануды міндетті деп есептемейді. Кейінгі буын мұсылмандары ұстанатын тақлид (соқыр ілесішілік) пен Исламның алғашқы ғасырларындағы сәләфтарға ерудің (иттибағ) айырмашылығы, міне, осындай».

Шариятта «тақлид» сөзі дәлелге негізделмеген белгілі бір адамның ғана пікіріне сүйенуді білдіреді, бұған шариятта тыйым салынған!

«Иттибағ» дегеніміз — қажетті дәлелі бар біреудің пікірін қолдану. Осылайша, Аллаһтың дінінде соқыр ілесу тақуалыққа нұсқайтын іс емес. Сөйтіп, Аллаһтың

³⁸ Шейхул-Ислам Ибн Таймия айтқандай, егер адам басқаларды Аллаһ пен Оның Елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) міндеттемеген нәрсеге саналы түрде міндеттесе, онда ол күпірлікке түседі, себебі ол Аллаһ және Оның Елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) дінде шарият етпеген нәрсені шарият етіп жатыр. Сондай-ақ егер оған дәлел жеткізгеннен соң Таубесіне келмей, күнәсынан бас тартпаса, онда мұсылман басшысы оны діннен бас тартқан (муртад) деп өлім жазасына кесуі керек.

дінінде соқыр ілесушілік – бұл салиқалы іс емес, ал ілесу – қажеттілік. Егер (тіпті негізгі ислам біліміне ие болмаған) қарапайым адамға муфтидің тұжырымын, оның қате болуы ықтималдығына қарамастан қабылдауға рұқсат етілсе әрі тіпті міндетті болса, онда оның Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадисімен нығайтылған тұжырымын қалайша қабылдамауға болмақ?!

Егер Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетінің негізінде амал ету тек пәленше мен түгенше соған сәйкес амал еткендігі шартымен рұқсат етілетін болса, онда бұл ұлы өтірік болады! Сондықтан Аллаһ Тағала Өз Елшісін (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдар арасында дәлел әрі айғақ етті, ал қарапайым адамдардың арасынан Аллаһ Тағала ешкімді Сүннеттен нені алып, нені алмау керектігін көрсететін қазы не төреші етіп тағайындаған жоқ! Хадиске сәйкес амал еткен, соның негізінде пәтуа шығарған адамның адасуы екіталай. Әлбетте, бұл жағдай тек ижтиһад (дербес зерттеу арқылы өз білімінің негізінде діни мәселеде бір шешім шығару) құқығына ие адамға (мужтахидке) қатысты. Егер мұндай құқықтық ерекшелік болмаса, онда Аллаһ Тағаланың келесі сөздері негізінде амал ету керек:

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۷)

«Егер білмесеңдер, білім иелерінен сұраңдар!» («әл-Әнбия» сүресі, 7-аят).

Назар аударыңыздар, егер бір адам пәтуаға мұқтаж болса және оған кітап беріліп, әрі оның ішінде өзінің іздегені табылса, әрі егер сенімді жеткізушілер өз сөздерін Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадистері мен Сүннетінің негізінде айтқан болса, онда осы кітаптағы муфтий немесе шейхтың сөзіне сүйенуге рұқсат етіледі³⁹.

Ал егер бір кісі пәтуасы бар кітапты оқып, оны түсінбесе не істеу керек? Мұндай жағдайда пәтуаны түсіндіріп беретін адамды іздеп, содан сұрауы керек. Сүннеттің дәрежесі дәлел ретінде салыстыру (қияс)⁴⁰ мен ижтиһадтан гөрі биік

³⁹ Сенімді кітаптарда келтірілген хадиске немесе сахабалар мен имамдардың сөздеріне сүйенуге рұқсат етіледі, тіпті бұлар дәйек ретінде жүреді. Имам Ибн Бурхан «әл-Әусат» кітабында былай жазады: *“Барлық ислами фақиһтер хадиспен амал ету үшін хадисті жеткізушіден тікелей есту міндетті емес деп есептейді. Егер көшірме (кітап) сенімді болса, оған сәйкес амал етуге рұқсат етіледі, тіпті ол тікелей автордың өзінен естімесе де”*. Қараңыз: «Шәрх әт-Тақриб» 49.

Шейх әл-Изз ибн Абду-Ссаләм «Жәуабу суал» кітабында былай дейді: *«Фиқһтен сенімді кітаптарға келер болсақ, оларға сүйеніп, сілтеме жасауға біздің кезіміздегі ғалымдар бірауыздан келіскен, себебі иснадпен жеткен хабарлар секілді бұлар да сенімге лайық. Сондықтан адамдар грамматика, тілтану, медицина және басқа да ғылымдардағы танымал кітаптарға сүйенеді. Олардың бұлай істеуінің себебі – бұл кітаптар сенімге лайықты, әрі бұрмалаудан аулақ»*.

⁴⁰ Қияс (ұқсастық бойынша салыстыру арқылы пайым шығару) – фиқһ ғылымында қорытынды шығарудың танымал әдісі. Көптеген ғалымдар белгілі бір мәселені зерттеген кезде Құран мен Сүннеттен дәлел таба алмаса, қияс жасайды. Осылайша, көптеген ғалымдарда (бірақ бәрінде емес) дереккөздің реттілігі келесідей: «Құран мен Сүннет, одан кейін ижмағ (бір ауызды келісім), содан соң қияс». Қажеттілік болған шақта салыстыруды қолдануға көптеген нұсқаулар бар.

екендігі бәрімізге белгілі, сондықтан бір адамның пайымдауына сүйенгеннен гөрі, хадиске сәйкес амал ету дұрыс болып табылады.

Ұлы ғалым Ибн Нұжайм (х.ж. 970 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Бәхр әр-Раиқ» кітабында былай деп жазады: *«Салыстырудан (қияс) гөрі нақты мәтінге (Құран мен Сүннет) сүйеніп, амал ету дұрысырақ. Сондықтан анық хадистің болуы оны қолдану мен оған сай амал етуге міндеттейді!»*

Имам Абу Ханифа, Аллаһ оған разы болсын, пәтуа шығарған кезде былай дейтін: *«Бұл – бізге білуге сәті түскен нәрселер. Егер біреу біздікінен гөрі анығырақ түсіндірме тапса, онда ол ақиқат болуға лайықтырақ»*. Бұны әш-Шәғрани өзінің «Танбих әл-муғтаррин» кітабында жеткізген.

(Ханафи мазһабының ұлы ғалымдарының бірі болып саналатын) шейх Али әл-Қари (х.ж. 1014 ж. қайтыс болды) мазһаб ұстананса да, бірақ соқыр ілесушілік (тақлид) туралы былай деді: *«Мұсылман адамға ханафи немесе шафиғи, малики немесе ханбали болудың қажеттілігі жоқ. Ал қарапайым адамға, егер ол білімге ие болмаса, онда ол кез-келген Құран мен Сүннет білгірінен сұрауы қажет! Төрт имам – дәл сондай білгірлер. Сондықтан: «Кімде-кім ғалымға ерсе, Аллаһпен есен-сау әрі зақымсыз болған күйде кездеседі», - деп айтылады. Ал әрбір мұсылман Мухаммадқа (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) еруге міндетті»*.

Мазһабқа соқыр ілесудің себебінен түсініспеушілік пен келіспеушіліктер пайда болды

Дегенмен қияс әрдайым рұқсат етіле бермейді. Қиястың екі түрі бар: рұқсат етілетіні және тыйым салынатыны.

Ибн Мас'уд былай деген: *«Егер дін мәселесінде қиясқа сүйенетін болсаңдар, онда сендер көптеген тыйым салынған нәрсені рұқсат етіп, көптеген рұқсат етілген нәрсеге тыйым салатын боласыздар!»* Әл-Хатыб «әл-Фақиһ уәл-мутафақиһ» 180. Бұл хабар сенімді.

Сондай-ақ Масруқ былай деді: *«Дінде қияс пен өзіндік пікірден абай болыңдар!»* әд-Дарими 1/191.

Зерттеліп жатқан әлдебір мәселеде Құран мен Сүннеттен дәлел болған кезде қиясқа (ұқсастық бойынша салыстыру) тыйым салынады, ондай кездерде тек дәлел ғана қолданылады. Дәл осы дереккөздің реттілігі бұзылған кезде, оның ішінде Құран мен Сүннет мәтіндері бола тұра, қияс пен иджитһад жасауды бірінші қою – адасу болып табылады, бұны барлық замандағы ғалымдар теріске шығарған болатын.

Ғалымдар айтқандай, тыйым салынған қиясты қолданғанның ең алғашқысы Ібіліс еді. Аллаһ Тағала Адам (атаға) сәжде жасауды талап етіп, бірмағыналы әрі анық бұйрық берген кезде ол бас тартып, былай қияс жасады: «Адам топырақтан жаратылған, ал мен – оттан. От топырақтан едәуір маңызды болса, онда оған бас июге де болмайды». Имам Ибн Жәрир әт-Табари (х.ж. 310 ж. қайтыс болды) «(Аллаһ Ібіліске): *“Мен саған әмір еткен кезде сені сәжде жасаудан не тыйды?”* — деді. Ол: *“Мен одан артықпын! Өткені, Сен мені оттан, ал оны балшықтан жараттың”,* — деді» («әл-Әғраф» сүресі, 12-аят) деген аятқа жасаған түсіндірмесінде былай деді: *“Хасан әл-Басри мен Ибн Сириннің айтулары бойынша, қате қияс жасағаның алғашқысы Ібіліс болды”*. Қараңыз: «Тафсир әт-Табари» 5/438.

Сондықтан ғалымдардың айтуынша, кім анық, айқын аяттар мен хадистерді жоққа шығарып, қияс жасауға жүгінсе, «сол Ібілістің іліміне ереді». Қараңыз: «Тафсир әл-Қуртуби» 7/152, «Тафсир Фатх әл-Қадир» 2/281.

Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) белгілі бір әрекеттің бірнеше нұсқасы келіп, әрі оның қайсысы ертеректе болғанын, ал қайсысы күшін жойғанын білмеген жағдайда барлық белгілі түрлерін қабылдау қажет, яғни кейде біріншісіне сәйкес амал етіп, ал кейде басқа нұсқаларын да орындау керек! Міне, осы кезде сіз Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетін орындайтын оның ізбасары боласыз. Ал егер тек бір ғана түрімен шектеліп, басқасын қалдырсаңыз, онда Сүннеттен сенімді жолмен келген нәрсені тастаған боласыз!!! Ал бұл — өте ауыр әрекет!

Егер сіз бірмағыналы, анық хадистерден ауытқып, олардан бас тарту үшін өзіңізге сылтау іздей бастасаңыз, онда сіз үшін ақиқаттан алыстап кету қаупі туады, сіз бұны сезбей де қаласыз. Мұсылман адам қалайша ешқашан өз нәпсісінен сөйлемеген, керісінше, тек өзіне уахи етілген нәрсеге сәйкес айтатын Елшінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сенімді түрде жеткен сөзін жоққа шығаруы мүмкін? Сүннеттің кейбір тұстарын қабылдап, қалғанын тастау туралы ой пайда болғаннан бастап, мұсылмандарды бөлетін мазһабтар да туындады. Нәтижесінде «бізде мынадай, ал сендерде басқаша», «сендердің кітаптарың, біздің кітаптар», «сендердің мазһабтарың және біздің мазһаб», «біздің имам және сендердің имамдарың» деген сияқты тіркестер жиі айтылатын болды. Осыдан барып өзара өшпенділік пен бір-біріне деген дұшпандық басталды, осының салдарынан мұсылмандар құлдырап, біртұтас үммет болып бөлшектенді, ал өздері болса, жауыз патшалар мен жат елдің «жеміне» айналды⁴¹.

Әһлю-Сунна имамдарының барлығын біздің имамдарымыз деп неге мойындамасқа, Аллаһ олардың барлығына разы болып, бізді солармен бірге қайта тірілуімізді нәсіп етсін?

Соқыр ілесетіндерге қандай өкініш! Уа, Аллаһ, бізді де, оларды да тура жолға сала гөр!

Егер біз осы мәселені мұқият зерделейтін болсақ, онда (соқыр) мазһабшылықтың Ислам жауларының көмегімен пайда болғанын, әрі оның кең етек жаюына солардың себепші болғанын аңғаруға болады, өйткені олар осы арқылы мұсылмандардың ынтымағына сызат түсіру арқылы оларды бөліп жіберуді қалайды. Бұл яһудилер мен христиандарға ұқсайтын надандардың туындысы, себебі мұндай құбылыс оларда да болған. Барлық уақытта фанатикалық дәрежедегі надандар көп болған. Олар ақиқат пен жалғанды айыра алмайды.

⁴¹ Шейхул-Ислам Ибн Таймия былай деген: “Аллаһ Тағаланың татар-моңғолдарға мұсылмандардың үстінен билік жүргізуіне мүмкіндік беруі себептерінің бірі – шығыс мемлекеттерінің мазһаб пен басқа да мәселелерде көптеген бөлінушілік пен өзара қарама-қайшылықтарға батқандығы”. Қараңыз: “МәжмуУл-фатауа” 2/250.

Ибн Абдул-Барр (х.ж. 463 ж. қайтыс болған) және Ибн Таймия, Аллаһ оларды рахым етсін, сияқты ұлы ғалымдар былай деді: «Егер Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) пікірі бар болса, онда басқа ешкімнің пікірі болмауы тиіс. Сүннетті басшылыққа алып, оған сай амал ету дұрыс болып табылады. Ең бірінші кезекте хадис мәтінін қоюдың орнына, өзінің пікірі мен мазһабын қоятын муқаллидтер сектасынан алшақ болған дұрыс. Құран мен Сүннетке ақыл-ойдың пайымдауын, жеке көзқарас пен фанатизмді қарама-қайшы қоюға болмайды, себебі мұның бәрі шайтаннан. Мәселен, сенімді хадистерді орындауға келіспейтін кейбіреулер түрлі айдаларға барып былай дейді: «Мүмкін, біздің имам бұл хадисті білген шығар, бірақ хадистен ақау тауып, оған амал етуден бас тартқан болуы мүмкін, немесе оған басқа дәлел кездескен шығар!»

Умар ибн әл-Хаттаб, Аллаһ оған разы болсын, былай дейді: «Сүннет бұл — Аллаһ пен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) шаригат етіп заңдастырған нәрсесі. Қате болуы мүмкін болған өздеріңнің жеке пікірлеріңді Ислам үмметіне заң етіп орнатпаңдар!».

Умар өзіне уахи түсіп, болашақта осындай нәрселер орын алатынын біліп ескерткендей-ақ.

Біздің заманымызда Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннеті мен Аллаһтың Кітабындағы бұйрықтарды бұзатын нәрселерді көріп жүрміз! Ал кейбір адамдар осындай қате пікірлерді заңға айналдырады, оны дін деп есептеп, даулы жағдайларда оларға сүйеніп шешім шығарады да, осыны мазһаб деп атайды! Ұлы Аллаһпен ант етемін, мұның барлығы – Ислам мен мұсылмандарға келіп тиген бақытсыздық пен оларға қойылған қақпан, әрі фанатизм мен шектен шығушылық. **«Шын мәнінде, біз Аллаһқа тәнбіз, әрі Оған қайтушымыз!»** (әл-Бақара сүресі, 156 аят).

Имам Абдур-Рахман әл-Әузағи, Аллаһ оны рахым етсін, былай дейді: «Сәләфтардың ізінен ер, тіпті барлық адамдар сенен бас тартса да. Адамдардың пікірінен аулақ бол, тіпті олар өз сөздерін әдемі етіп көрсетсе де».

Биләл ибн Абдуллаһ ибн Умар өз әкесі Абдуллаһ ибн Умар, Аллаһ оларға разы болсын, бірде оған Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын): **«Аллаһтың күңдеріне мешітке баруға тыйым салмаңдар!»**, - дегенін жеткізеді. Бұл хадиске Биләл: «Маған келер болсақ, мен өз әйелдеріме бұны тыйым саламын, ал кім қаласа, рұқсат ете берсін», - деп қарсы сөз айтты. Сонда Ибн Умар оған былай деді: «Аллаһ сені лағынет етсін, Аллаһ сені лағынет етсін! Мен саған Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) **«тыйым салмаңдар»** деп ескерткенін жеткізіп тұрсам, ал сен: **«Бәрібір тыйым саламын!»**, - деп тұрсың!» Осы сөздерден соң Ибн Умар жылап, қатты ашулы күйде ол жерден кетіп қалды⁴².

⁴² Шейх әл-Мағсумидің келтірген бұл хадисін имам әл-Хаким мен әт-Табарани жеткізген, әрі оның иснады сенімді. Ал бұл хадистің негізі Муслимде 4/162 келген. Хадистің басқа нұсқасында

Аллаһ Тағала барлық сахабаларға разы болсын!

Имам Абу Ханифаның (басқалардың да) мазһабы – Құран мен Сүннетке сәйкес амал ету

«Әл-Хидая» кітабының авторы⁴³ мынадай тарихи дерек келтіреді: бір күні имам Абу Ханифаға, Аллаһ оны рахым етсін, «Егер сіздің пікіріңіз Аллаһтың Кітабына қарсы келсе не істейміз?» деген сұрақ қойылды. Ол: *«Онда менің пікірімді тастаңдар да, Аллаһтың Кітабындағын алыңдар»*, - деді.

Әлгілер сұрағын былай деп жалғастырды: «Ал егер Сіздің пікіріңіз Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөздері мен істеріне қарсы келсе, не істейміз?»

Ол: *«Онда менің пікірімді тастаңдар да, Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жеткен хабарды алыңдар»*, - деп жауап қатты.

Әлгі адамдар тағы да: «Ал егер Сіздің пікіріңіз сахабалардың сөзіне қарсы келсе ше?», - деп сұрады.

Имам Абу Ханифа былай деп жауап берді: *«Менің пікірімді тастаңдар да, сахабалардың сөздерін алыңдар»*.

Әл-Байхақи (х.ж. 458 ж. қайтыс болған) өзінің «әс-Сунан» кітабында имам әш-Шәфиғидің, Аллаһ оны рахым етсін, мынадай сөздерін жеткізеді: *«Егер мен бір сөз айтсам және оның Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөздеріне қарсы келгенін көрсеңдер, онда хадисті алыңдар! Сондай-ақ маған еліктемеңдер!»*

Дәл осындай мәтіндегі имам әш-Шәфиғидің сөздерін имам әл-Харамайн жеткізеді.

«Әл-Кәфи» кітабында былай делінген: *«Егер муфтий-мужтәһид белгілі бір мәселеде шешім шығарса және бұл шешім Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадисіне сай келмейтін болса, онда хадиске сәйкес амал ету қажет, себебі Елшінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзі муфтийдің сөзінен төмен емес. Өйткені сенімді хадис өзінің маңыздылығы жағынан муфтийдің сөзімен салыстыруға да келмейді. Егер муфтийдің пікірі шариги дәлел ретінде жарайтын болса,*

Ибн Умар өзінің ұлын сондай сөздермен балағаттаған, тіпті сол уақытқа дейін Ибн Умардан ондай сөздерді ешкім естімеген және ұлымен өле-өлгенше сөйлеспеген. Ахмад 5/194, Ибн Хузайма 1684.

Шынында, сахабалардың дінге деген қызғанышы мен Сүннетке деген ілесуі өте ұлы болған! Хафиз Ибн Хажәр осы хадистің түсіндірмесінде былай дейді: *“Бұл хадистен өз пікірі негізінде Сүннетті теріске шығарған және өз көңіл-қалауына сүйеніп, ғалыммен таласқан адам айыпты болатындығы туралы пайда алынады”*. Қараңыз: *“Фатхул-Бәри”* 2/349.

⁴³ Имам әл-Маргинани – ред.

онда Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзі одан да артығырақ, әрі күмәнсіз сенуге лайықтырақ».

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим (х.ж. 751 ж. қайтыс болған) өзінің «Иғләм әл-мууәққиғин» 1/77 кітабында былай дейді: “Абу Ханифаның, Аллаһ оны рахым етсін, ізбасарлары салыстыру (қияс) мен белгілі бір адамның пікірінен гөрі әлсіз хадистің өзі артығырақ деген пікірге бірауызды келіскен”.

Сондықтан біздің кезімізде «хадиске сай амал етпеу керек» дейтіндер Аллаһтың дәлелін теріске шығаруға ұмтылған адам болып есептеледі. Шынайы мұсылман мұндай әрекетке бармайды.

Ал егер біреу: «Хадисті дұрыс түсінуге мүмкіндігіміз жоқ», - деп сылтаурататын болса, онда мен онымен келіспеймін! Сүннет қалайша түсініксіз болмақ?! Аллаһ Тағала адамдар онымен сәйкес өмір сүрсін деп Өзінің Кітабы - Құранды түсіндірсін деп Өз Елшісін (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жіберді. Аллаһ Тағала былай дейді:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (٤٤)

«Адамдар үшін түсірілгенді (Ескертуді) ашық баян етерсің деп, саған Құранды түсірдік» («әл-Нәхл» сүресі, 44-аят).

Адамдарға түсіндіруші ретінде келген Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөздері бұрын өмір сүрген бір-екі имамнан басқа адамдарға түсініксіз деп қалай айтуға болады? Тіпті дәл осы кезде «хадистер адамдардың барлығына түсініксіз, себебі бірнеше ғасыр бойы жер бетінде мужтаһид жоқ, әрі ижтиһад есігі мүлдем жабық» деген мыс-мыс пікірлер де бар. Мұндай сөздер өз көзқарастарының бұрыстығы ашылып қалуынан қауіптенетін адамдардың аузынан шығып жатқан болуы да мүмкін, себебі олардың көзқарасы Аллаһтың Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне қарама-қайшы келеді.

Мұндай адамдардың әдісі өте қарапайым: алдымен олар: «Мужтаһид дәрежесіне жетпегендердің барлығы Құран аяттары мен хадистерді түсіне алмайды», - дейді. Кейіннен ижтиһад есіктерін «жауып»: «Біздің заманымызда мужтаһид өмір сүруі мүмкін емес!», - деп мәлімдейді! Осыдан соң олар: «Аяттар мен хадистер түсініксіз, демек оларды оқып-үйренудің де қажеті жоқ!», - дейтінін аңғару қиын емес!

Ұлы имамдардың кезеңі біткеннен соң ижтиһад жасауға тыйым салудың басқа да объективті себептері де болуы мүмкін. Мысалы, кейбір фақиһтер бұл тыйымды адамдар мазһабтарды салыстырып, біреуін басқасынан артық көре отырып, мына мазһаб Құран мен Сүннетке жақынырақ деп есептемеуі үшін қолданды. Ал басқалары бұл тыйымды бір мазһабтан екінші мазһабқа өтпес үшін немесе

мазһабтардың ішінен өзіне жеңілін әрі ыңғайлысын іздемеу үшін қолданды. Бір сөзбен айтқанда, адамдар өзіне ұнаған мазһабын іздемеу үшін осындай амалдар жасалды.

Білім мен ақыл иелері үшін мұндай «жақсы ниеттер» Аллаһтың дінімен ортақ емес екені түсінікті, әрі оларға бұл құпия емес. Сондай-ақ олардың көбісі дұрыс мағына мен діни дереккөздердің мазмұнына қайшы келеді. Бұған қарамастан, көптеген ғалымдар Аллаһ Елшісіне бағынуда ауытқып жатқанын көрудеміз, бұл міндетті (парыз) болса да. Олар сенімге лайықты әрі дұрыс иснадқа ие Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзіне назар аудармайды. Бірақ өз кітаптарында жазылған мазһаб имамы туралы әңгімелерді қабылдауға дайын, тіпті ол әңгіменің ешқандай иснады болмаса да! Ал имамның пікірін хадис пен Құран аятымен салыстыруға сәл талпынған адамды байқаса, онда оны адасқан бидғатшы деп санайды.

Шынында, әрбір мұсылман Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сенімді жолмен жеткен сөзін ғана негізге алуға міндетті, ал егер ол осыған қарсы келсе, онда олардың жағдайы өте мүшкіл, өйткені Аллаһ Тағала былай дейді:

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٦٣)

«Оның әміріне қарсы келгендер, өздеріне бір апат жетуінен немесе жан түршігерлік азап келуінен сақтансын» («ән-Нур» сүресі, 63-аят).

Егер белгілі бір хадистің сенімді екені анықталса, онда мұсылман адам мазһабқа соқыр ермей, сол дәлелді хадиске еруі керек. Ал егер ол осыған қарсы амалдар жасайтын болса, онда Аллаһ айтқан келесідей адамдарға ұқсайтын болады:

وَلَيْنُ اتَّيَّتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ

«Кітап берілгендерге барлық аяттарды келтірсең де, олар сенің Қыблаңа ілеспейді (қосылмайды)» («әл-Бақара» сүресі, 145-аят).

Аллаһ Тағала сондай-ақ былай деп айтады:

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

«Сонда егер бір нәрсеге талассаңдар, оны Аллаһқа және Елшіге қайтарыңдар» («ән-Ниса» сүресі, 59-аят).

Демек, егер имамдардың арасында келіспеушілік пайда болса, онда Елшінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзін алу қажет.

Мужтаһидтың дұрыс айтуы да, қателесуі де мүмкін, ал Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) қателіктерден қорғалған

Иә, тақлидтің жақтаушылары да қателіксіз адамның болмайтынын біледі. Олардың осы ойы ғана мұсылмандардың көзқарасымен сәйкес келеді. Десе де олар іс жүзінде өз мужтаһидтерінің сөздеріне соқыр ілесіп, Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөздерін елемейді. Сондай-ақ өз мужтаһидінің пікірінде де нық тұрмайды, олар белгісіз адамның жазғанына ереді, бастысы мазһабы сәйкес келсе болды!

Бұған мысал ретінде Маууеранахр (Орта Азияда) аймағындағы жағдайды келтірсек болады. Білімі өте аз ханафилер әл-Кәйданидің «Хуләса» деген кітабындағы мәліметке сүйеніп, намаздағы ташаххудте сұқ саусақты көтеруге тыйым салған болатын. Алайда бұл әрекет Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сенімді жолмен жеткен Сүннетінде, барлық сахабалар (Аллаһ оларға разы болсын) мен мужтаһидтер, солардың ішінде имам Абу Ханифаның өзінің де және оның екі шәкірті – имам Абу Юсуф пен Мухаммад әш-Шәйбанидің бірауызды бекіткен келісімі болып табылады! Бұл сөзімді растау үшін бұл мәселе егжей-тегжейлі түсіндірілетін ханафилердің бұрынғы ғалымдарының мына кітаптарын сызып айтқым келеді: Мухаммад әш-Шәйбанидің «Мууатта»; әт-Тахауидің «Шарх мәғани әл-әсар»; Бәдруддин әл-Айнидің «Фәтх әл-Қадир», «әл-Инайя», «Умда әл-Қари» атты еңбектері және ханафи мазһабының басқа да маңызды дереккөздері. Сондықтан бұған өте ерекше назар аударыңыздар!⁴⁴

Тақуалық пен Аллаһқа құлшылық қылуда үлгі тұтатындай талай адамды кездестіргенбіз, бірақ олар хадиске сай амал етуде әлсіздік танытатын. Олар бұл мәселеге лайықты көңіл бөлмей, тек өз мазһабының кітаптарында жазылған нәрселермен ғана шектеліп, хадисті қабылдамауға болады деп есептейтін. Ал мұның себебі – ақиқатқа байланысты сауатсыздық еді.

Шейх Мухаммад Хаят әс-Синди былай деген: *“Әрбір мұсылман адам Құран мен хадистің мағынасын тануға өз бетімен ынталанып ізденуі қажет, оны оқып, ой жүгіртіп және одан қажетті білім, заңдар мен қағидалар алуы керек. Ол мұндай нәрселерді өздігінен істей алмаса, ғалымдарға еліктеуіне болады. Алайда басқа ғалымдарды қалдырып, біреуімен ғана шектелуге болмайды, себебі бұл имамды Пайғамбарға ұқсату етіп көрсетеді. Мұсылман адам ғалымдардың пәтуасына жүгінер кезде әрбір мазһабтан ең қауіпсізін әрі басқаларға қарағанда тыйым салынған және күмәнді нәрселерден ең алысырақ пікірді таңдауы тиіс. Өте қысылтаяң жағдайда ғана мұсылманның осылай «босаңсуына» болады. Алайда мұндай қажеттілік болмаса, онда ең жақсысы – «босаңсуға» ермеу. Ал қазіргі кездегі жағдай, яғни әрбір адамға белгілі бір*

⁴⁴ Танымал ханафи шейхы Абул-Хасан әс-Синди былай деп айтады: “Біздің имамдарымыздың көпшілігі және басқа да ғалымдар ташаххуд кезінде саусақ көтеруге байланысты хадиске сүйенеді, ал бұны жоққа шығаратын кейбір біздің жақтастарымызға келер болсақ, бұған ешқандай негіз жоқ”. Қараңыз: “Хашия ғәлә ән-Нәсаи” 2/236.

мазһабқа еруді міндеттеу, бір мазһабтан екінші бір мазһабқа өтуіне тыйым салу бұлардың барлығы - надандық, бидғат және жүгенсіздік. Біз тақлидке ерушілердің талай рет сенімді хадистерді тастап, өз мазһабындағы ешқандай иснады жоқ сөздерді артық көретінін байқадық ”.

Имам әш-Шәфиғи, Аллаһ оны рахым етсін, былай деген: «Егер кімде-кім бір имамға еліктеп, бірақ сенімді хадистерде оған қарама-қайшы үкім бекітілген болса және әлгі мұсылман Сүннетке сай амал етуден бас тартып, тақлид жасауды артық көрсе, онда ол әлгі муфтийді Аллаһтан басқа кумир⁴⁵ мен құдайға (құлшылық қылатын объект) айналдырады! Себебі ол мұндай жағдайда Аллаһтың тыйым салғанын рұқсат етіп, Аллаһтың рұқсат еткеніне тыйым салады!»

Мазһаб пен тақлид жақтаушыларының сәләфтар түсінігімен сәйкес келетін тұстарының тағы бірі мынау: «Егер сахабалардан Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадисіне қарама-қайшы келетін хабар жетсе, не істейміз?» деген сұраққа олар да: «Сахаба бұл хадисті естігенде, міндетті түрде оған қарсыласпас еді, демек сахабаның ол хадис туралы білмегені!», — деп жауап береді.

Ал имамның айтқан сөзіне түйіспейтін хадис келсе, **олар өз имамының бұл хабарды білмейтінін мойындаудан бас тартады!** Мұндай жағдайда олар хадистің мағынасын бұрмалауға тырысады. Егер ешбір логикалық түсіндірме әкеле алмаса және оларға «еліктеп жүрген имамдарың бұл хадисті білмеген, себебі оны білуге мүмкіндігі болмаған» делінсе, бұл соқыр фанаттар сені соққыға жығуға дейін барады, себебі мұндай сөзді есту оларға өте ауыр, әрі жағымсыз! Осылайша, тақлид қылушылардың ойынша сахабалардың қателесуі мүмкін нәрсе, бірақ өз имамдарының да қателесуі мүмкін деген ақиқатты мойындағылары келмейді. Олар сахабалар мен өз имамдарының арасындағы айырмашылықты білмейді.⁴⁶

Олардың хадис кітаптарын оқып, «мұқият» зерттейтінін байқауға болады, бірақ не үшін? Оған сәйкес амал ету үшін емес, керісінше «берекесі (бәракат) болсын» деген ниет болса керек-ті.

⁴⁵ Кумир – 1. (нұтқа табынушылардың құдайының аты); 2. перен. табынатын зат – ред.

⁴⁶ Мұндай мәлімдеулермен өте көп кездесуге болады, кейбір мұсылмандар өз мазһабын ақтауға тырысып былай дейді: “Сен білесің,, ал пәленше имам бұны білмеді ме?!” Ия, дәл солай! Бұл жерде не таң қалатыны бар? Көптеген сахабалар, оның ішінде Абу Бәкр, Умар, Усман, Али, дін мәселелерінде кейбір сұрақтарды білмегенін, оның үстіне олар Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) соңынан қалмай үнемі еріп жүруге ұмтылғанын және олар дін мәселесінде көптеген сұрақтарға жауап беретін үлкен имам әрі ғалым болғанын қосып қойыңыз. Сонымен қатар, «белгілі бір хадис бір имамға жетпеді» деп айту жақсырақ болады, себебі сен оған ақтау іздеген боласың, себебі үлкен ақыл-парасатқа ие имам Пайғамбарымыздың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) белгілі бір хадисін біліп, саналы түрде оған қарама-қайшы жүрді деп елестету өте қиын!

Егер олардың қолына сенімдеріне қайшы хадис түссе, өз көзқарастарына сәйкестендіру үшін барын салады. Егер бұл іс қолдарынан келмесе, онда: «Бәлкім, біздің имамымыз бұл хадисті білген әрі мағынасын жақсырақ түсінген, міне, сондықтан оны қабылдамаған», - деп өздерінше шешім шығарады. Олар осы сөздері арқылы Аллаһтың дәлелін өздеріне қарсы қойып жатқанын байқамай ма? Ал егер олардың қолына өздерінің мазһабына сәйкес хадис түссе, олар шаттанып рахаттанады. Бірақ Аллаһ Тағала:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِي مَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ
وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (٦٥)

«Раббыңа серт! Олар өзара таласқан нәрселерінде сені шешуші би қылып, содан соң берген билігіңнен көңілдерінде ақау таппай, толық бой ұсынғанға дейін иман келтірген бола алмайды» («ән-Ниса» сүресі, 65-аят), - деп айтады.

Санад ибн Инан (Аллаһ оны рахым етсін) «Мудауана Мәлик» кітабына түсіндірме жазғанда былай деген: «Саналы адам жай еліктеумен ғана қанағаттанбайтынын біл! Себебі бұл – ақымақ, надан және қырсық, мигұла адамның үлесі. Біз ешкімге тақлид жасауға болмайды деп айтпаймыз. Бірақ ғалымдардың пікірі мен дәлелін білу міндетті деп санаймыз. Ал сауатсыз адамға келер болсақ, ол үшін тақлид жасау міндетті, яғни ешқандай дәлел мен айғақсыз басқа адамның пікірін (оның мазһабына қарамастан) қабылдап сену. Мұндай жолмен, әрине, білім алынбайды. Тек бір ғана адамның мазһабына еру – бидғат, өйткені сахабалардың кезінде ешқандай мазһаб болмағанын анық білеміз! Олардың бәрі кез-келген мәселенің шешімін тек Құран мен Сүннеттен іздегені белгілі, ал дәлел болмаған жағдайда, терең зерттеудің нәтижесінде бір қорытындыға келетін еді. Міне, табиғиндер де дәл осылай істеді. Муқаллидтердің «тақлид баяғыдан бері белгілі» деген тұжырымдары негізсіз, ол тек хижраның екінші ғасырында ғана пайда болды!»

Белгілі бір адамға еліктеп, тіпті Құран мен Сүннетке қайшы келсе де оның пікірін дін мен наным-сенімге айналдырудан қайтарған Санадтың (Аллаһ оны рахым етсін) айтқанымен толық келісемін. Күдіксіз, мұның бәрі – кесірлі бидғат және мұсылмандарды бөлшектеп, араларын ажырату арқылы өшпенділік пен дұшпандық дәмін себу үшін қолданатын лағынет атқан Ібілістің жиіркенішті айласы. Тақлид жасаушылар өз имамдарын Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сахабаларынан да артық құрметтейді. Оларға хадис мәтіндеріне негізделген мыңдаған дәлел әкелсең де, олар мән бермейді, **«олар аңшыдан қашқан, қатты үркіген есек сияқты»** қашады («әл-Муддассир» сүресі, 50-51 аяттар). Мекке мен Мәдина қалаларында өмір сүретін бухаралықтар, үндістер мен түріктердің көбісі осылай істейді. Олар қолдарына тәспі ұстап, кейде оны мойнына тағып алады, бастарына мешіттің күмбезін еске түсіретін үлкен сәлде киеді, «Даләил әл-хайрат», «Хатам хауажа», «Бурда» сияқты «танымал»

кітаптарды оқиды, әрі бұның барлығын шынайы Исламға сай келетін нағыз діни амалдар деп есептейді⁴⁷! Ал Сүннетте жеткен сенімді хабарлардан бас тартады!

Тағы мысал ретінде намаздағы ташаххудте саусақ көтеруді келтірейін. Олардың ешқайсысы мұны жасамайды! Мен бұл амал Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сенімді Сүннетінде бар әрі мұны ізгі сахабалар мен имамдар да жасаған, сондай-ақ бұл әрекет шайтанмен күресте оған темір шоқпардан да ауыр тиетінін айтып, талай рет: «Неге олай істемейсіңдер?», - деп сұрағанмын⁴⁸. Маған олар жауап ретінде: «Біз — ханафи мазһабын ұстанушымыз және біздің мазһабымыз бойынша бұл іске рұқсат жоқ, оған анық тыйым салынған!» - деп айтатын. Мен оларға ханафи мазһабы ғалымдарының өзі бұл әрекетті мойындағанын айтып, ханафилік кітаптар – имам Мухаммадтың «Мууаттосында», имам әт-Тахауидің «Шәрх мәғани әл-әсарында» және Ибн әл-Хумамның «Фәтх әл-Қадирінде» бар екенін жеткіздім. Сонда олардың берген жауабы мынандай болды: «Бұрынғы ханафилердің пікірі шынымен де солай болған, бірақ кейін келген ханафилер бұл әрекетке тыйым салып, өз тәжірибелерінен алып тастады, бұл туралы әл-Мәсғудидің «Китаб әс-Соләсында» және әл-Кәйданидің «Хуләсасында» бар». Надан адамдар осындай ақиқатқа түк қатысы жоқ бос сөздерді айту арқылы ізгілік пен кемелдікке жақындаймыз деп ойлайды. Иә, әрине олар жақындайды, бірақ кемелдікке емес, шайтанға жақындайды! **«Шын мәнінде, біз Аллаһқа тәнбіз және Оған қарай қайтамыз!»** («әл-Бақара» сүресі, 156-аят).

Абу Қасим әл-Кушайри (Аллаһ оны рахым етсін) былай деген: «Әрбір ақиқатқа ұмтылушы кісінің парызы – ешқашан қателеспейтінге еріп, қателесетінге еліктеуді тастау. Ендеше имамдарымыздан жеткен нәрселерді Құран және Сүннетпен салыстырайық: сәйкес келетін кез-келгенін қабылдайық, сәйкес келмейтін кез-келген нәрсені тастайық. Бізде шаригаттың негізін салушы – Заң Шығарушы (Аллаһқа) еруге нұсқау бар және Құран мен Сүннетпен салыстырмайынша түрлі фақиһтер мен сопылардың сөзін қабылдауға ешқандай нұсқау жоқ. Дәлелден бас тартып, тақлидтің жолында соқыр еретіндерге қасірет болсын. Шариғи дәлелдер, фақиһтердің түсіндірмесі, тіпті сопылардың салттары еліктеуді жоққа шығарады және белгілі бір мәселені сақтықпен зерттеп, күмәнді нәрсеге ақыл көзімен қарайтындарға мақтау айтады. Егер кімде-кім бір имамға еліктесе, әрі әлгі имамның пікірі Аллаһтың Кітабы мен Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне, бірауызды келісімге (ижмағ) немесе анық рұқсат етілген қиясқа қарсы келетініне қарамастан тақлид жолымен жүруді ұйғарса, онда ол «мен өз имамымның жолымен жүремін» деген сөзі бос, ол өтірік айтады! Керісінше, мұндай адам өз әуес-қалаулары

⁴⁷ Шейх Салим әл-Хиләли былай деп айтады: «Мына трактаттар мен қасыдалардың барлығын оқу адамға ешқандай сауап әкелмейді, өйткені олар Сүннетке және шаригатқа қатысы жоқ. Керісінше, ол кітаптардың ішінде адасушылық, ширк пен сопылық бидғаттар болғандықтан оларды оқу – күнә».

⁴⁸ Шейх Салим әл-Хиләли былай дейді: «Ол мына хадисті айтып тұр: **«Сұқ саусақ шайтанға темірден де қатты тиеді»**. Бұл жақсы (хасан) хадисті Ахмад (4/15) пен әл-Бәззар келтіреді. Бұл хадисті шейх әл-Әлбани “Сыфату-ссаләтул нәби” (171) кітабында жақсы (хасан) деп атады».

(құмарлықтары) мен нәпсісінің жетегімен жүрген болып есептеледі. Барлық имамдар мұндай «ізбасардан» бас тартады, олардың бұл адамдарға ешқандай қатысы жоқ. Ол адамның имамына деген қарым-қатынасы христиандардың өз пайғамбарларына деген қарым-қатынасына ұқсайды, себебі әрбір имам өз ізбасарларын дін мен шариғат негіздерін бұзудан сақтандырған болатын».

Ақиқат тек бір ғана адамның пікірімен шектелмейді, тек Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) пікірі ақиқат болып табылады

Төрт имамның соқыр ілесушілермен (муқаллидтермен) ортақ ешнәрсесі жоқ, сондай-ақ бұл соқыр ілесушілердің де имамдармен ортақ ешнәрсесі жоқ, себебі ол - бидғатшы (мубтадиғ), өз көңіл-қалауының (құмарлығының) ізбасары, әрі осы орайда өзі ғана адасып қоймай, өзгелерді де адастырады. Бүкіл ақиқат бір ғана адамның пікірінде болмайды, ақиқат пен тура жол біздің Пайғамбарда (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) оның елшілігінде.

Егер әділетті адам осы міселе төңірегінде ойланатын болса, тақлид пен белгілі бір имамның мазһабына еш дәлелсіз ерудің ұлы надандық және үлкен бақытсыздық екендігін түсінеді. Бұл - әуес-қалаулар (құмарлықтар) мен фанатизмнен басқа ешнәрсе емес. Бүкіл имам-мужтаһидтер еш дәлелсіз еліктеуді жоққа шығарған⁴⁹. Кімде-кім дәлелдің ізімен жүрсе, онда өз имамының да басқа имамдардың да ізімен, яғни Құран мен Сүннет жолымен жүрген болады. Бұл бұлтартпас ақиқаттан тек ақылы таяз, тәкаппар адамдар ғана бас тарта алады. Міне, осынысымен ол (өзін соның жолына жатқызатын) имаммен байланысын үзіп, өзінің көңіл-қалауы мен шайтанның сыбайласына айналады. Бұл жайында Жаратушы Раббымыз былай деді:

أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً

«Өз көңіл-қалауын құдай қылып алғанды көрдің бе? Аллаһ оны білім негізінде адастырды және құлағы мен жүрегін бітеп, көзіне перде тастады» («әл-Жәсия» сүресі, 23-аят).

Оның жүрегінде иманның сәулесі өшті. Аллаһ Тағала бізді тура жолға салғаннан кейін адастырмасын!

Әр-Рабиғ ибн Сулейман әл-Жийзи былай деп айтқан: «Бір күні әш-Шәфиғиге, Аллаһ оны рахым етсін, бір кісі келіп, сұрақ қоя бастады. Ал имам (жауаптың орнына): «Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұл мәселеге байланысты осылай деп айтты», - деп айтқан. Сонда сұраушы: «Сіз де солай деп есептейсіз бе?», - деді. Сол кезде әш-Шәфиғи ашудан дірілдеп кетті де, беті қатты

⁴⁹ Имам әш-Шафиғи мынандай өте ғажайып сөздер айтқан: "Білімді еш дәлелсіз алған адам түнде отын жинаған адам секілді, ол отын мен бірге шағып алатын жыланды да бірге алған сияқты!" Әл-Бәйһақи "әл-Мәдхал" (1/211).

қызарған күйде былай деп айқайлады: «Әй, саған қасірет болғыр! Егер мен Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бір нәрсе жеткізіп және өзім онымен келіспесем, онда мені қандай жер көтермек әрі қандай аспан мені жасыра алмақ? Иә, менің де саған берген жауабым дәл хадисте айтылғандай!» Әрі ол өзінің бірінші сөзін тағы қайталады.

Адамдардың көбі зиян шегушілер екенін, әрі олардың аз ғана бөлігі жетістікте екенін біліңіз. Егер кімде-кім өзінің зиянда немесе жетістікте екенін білгісі келсе, онда өзінің істеп жүрген амалдарын Құран мен Сүннетпен салыстырып көрсін. Егер олар Құран мен Сүннетке сәйкес келсе, онда адам табысқа жетті, ал егер оған қайшы болса, онда ол зиянда. Аллаһ Тағала бұл туралы бізге хабар беріп, уақытпен ант етіп, өзінде төрт сипатты жинаған адамдардан басқасының барлығы зиян шегушілерден екендігін айтты емес пе?!⁵⁰

Егер сен ауада ұшып жүрген немесе судың үстімен жүріп бара жатқан адамды, яки болмаса ғайыптан (көмес) хабар беретін, бірақ осы орайда шарифатты бұза отырып, тыйым салынған нәрселерді істеп, шарифат міндеттеген нәрселерді тастайтын адамды көрсең, онда оның – надандарды азғыруға бекітілген шайтан екендігін, әрі шайтан адамның қан тамырларында қозғалатынын, ал Дәжжәл өлтіре де, тірілте де алатынын, аспаннан жаңбыр жаудыра алатынын, әрі бұның барлығы адасқандар үшін азғыру екенін біліңіз. Осы айтып отырғанымыз жыланды жұтып, оттың ішіне кіре алатындарға да қатысты.

Әш-Шәғрани өзінің «әл-Мизан» кітабында Абу Дәуд мынаны жеткізді деп айтады: «Мен имам Ахмадтан: «Кімге ерген жақсырақ: әл-Әузағиге ме, әлде Мәликке ме?», - деп сұрадым. Сонда имам Ахмад былай жауап берді: «Өзіңнің иманыңды екеуіне де еліктейтін қылма. Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын), оның сахабаларынан, Аллаһ оларға разы болсын, содан кейін табигиндерден жеткен нәрсені қабылда. Маған да, Мәликке де, Абу Ханифаға да, әш-Шәғфиге де, әл-Әузағиге де, әс-Сауриге де еліктеме, Аллаһ оларды рахым етсін, тек олар алған қайнар көздерден ал! Белгілі бір адамның соңынан соқыр түрде ілесу адамның сауатсыз екендігін көрсетеді».

Аса маңызды ескерту

Ғалым-мужтаһидтің түсіндірмесі мен оның пікірі Аллаһтың заңы да емес, үкімі де емес!⁵¹ Егер ол Аллаһтың заңы болғанда онда (Абу Ханифаның шәкірттері) Абу Юсуф пен Мухаммад (Аллаһ оларды рахымына бөлесін) Абу Ханифаның пікірі

⁵⁰ Аллаһ Тағала былай дейді: «Заманға серт. Негізінен адам баласы зиянда. Бірақ сондай иман келтіріп, ізгі іс істегендер, бір-біріне шындықты үгіттесіп, сабырды үгіттескендерден басқа; олар зиянға ұшырамайды» («әл-Аср» сүресі, 1-3 - аяттар).

⁵¹ Ғалымдардың сөздері өздігінен дәлел болып табылмайды әрі өздігінен дербес түрде ешқандай күші жоқ. Шейхул-Ислам Ибн Таймия былай дейді: «Шынында, ғалымдардың сөздері шариги дәлелдермен бекітілуі тиіс, ал шариги дәлелдер олардың сөздерімен бекітілмейді!» Қараңыз: «Мәжмуғұл-фатауа» (26/202).

мен түсіндірмесінен бас тартуларына рұқсат етілген болар еді ма? Міне, сондықтан имам Абу Ханифа былай дейді: «Бұл — менің пікірім, ал егер басқа біреуде күштірек пікір болса, мен оны қабылдаймын». Басқа да имамдар дәл осылай айтатын: «Біз осындай пікірге келдік. Кім қаласа, қабылдасын, ал кім қаламаса, қалдырсын». Мен (әл-Мағсуми) белгілі бір имамға соқыр еліктейтін адамдардан: «Неге көптеген ғалымдардың ішінен тек біреуін таңдап алдыңдар?», - деп сұрағанымда олар: «Өз замандастарының ішінде ол ең білгірі, ал оның абыройы оған дейінгі болғандардан асып түсті», — деп жауап берсе, онда мен оларға «Сен қайдан білдің? Сен ешқандай ғалым емессің ғой?» деген қарсы сұрақ қоямын. Қалайша ол оның өз заманының ең білімдісі екеніне куәлік ете алады? Мұндай тақырыптарды тек барлық мазһабты бүте-шүтесіне дейін зерттеп, дәлелдер туралы егжей-тегжей білетін адам ғана қозғай алады. Халық даналығында «дирхемнің есебін соқыр қайдан білсін?!» деген нақыл бар. Егер сен ең білімдіге еруге ұмтылсаң, онда Абу Бәкр, Умар, Усман, Али, Ибн Мәсғуд, Аллаһ оларға разы болсын, жеткілікті емес пе? Сенің таңдаған имамыңнан гөрі олар білімдірек! Бұл жөнінде мұсылмандар бірауыздан келіскен.

Біз соқыр ілесуші муқаллидтерге: «Сендер еліктейтін, әрі сөздерін шариғи мәтіндердің (Құран мен Сүннет) дәрежесінен де жоғары қойған өз таңдаулыларың пайда болғанға дейін адамдардың діні қандай еді? Олар тура жолмен жүрді ме әлде адасушылықта болды ма⁵²?», — деп сұрақ қоямыз. Сонда муқаллид: «Адамдар тура жолмен жүрді», - деп жауап беруі тиіс.

Онда біз оған: «Ал сол адамдар Құран мен Сүннет және сахабалардың әрекеттерінен басқа бір нәрсе қолданды ма? Олар әлдебір нәрсеге таласса, дәлелді білімге сүйенбеді ме? Демек, осы тура жол болса, одан басқа жол іздеудің қажеті бар ма? Аллаһ Тағала Құранда:

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصِرُّونَ (۳۲)

«Ақиқаттан кейін адасудан басқа не бар?» - демеді ме? («Юнус» сүресі, 32-аят)», - деп айтамыз.

Соқыр ілесуші муқаллидтер өздерінің кумиріне айналдырған адамнан артық ешкім болмауы үшін, сахабалардың, табиғиндердің және барлық ислам ғалымдардың биік дәрежесін түсіруге ұмтылып, өз кумирлерінің дәрежесін аса көтеруге кірісті⁵³.

⁵² Шейхул-Ислам Ибн Таймия былай деген: “Әһлю-Сунна уәл-жамаға мазһабы көне мазһаб болып табылады, әрі ол Абу Ханифа, Мәлик, әш-Шафиғи мен Ахмад бұл дүниеге келмей жатып болған. Сондай-ақ ол — сахабалардың мазһабы, ал олар өз кезегінде бұны Пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қабылдаған. Ал бұған қарсы болған адамды әһлю-Сунна уәл-жамаға бидғатшы деп есептейді!” Қараңыз: “Минхажу-с-Сунна” 2/601.

⁵³ Шейхтің айтып тұрғанына мысал ретінде ханафи мазһабына әбден берілген фанатик Мағмун әл-Харауидің іс-әрекетін келтірсек болады. Ол келесідей хадис ойлап тапты: «Менің үмметімде

Олар иман негіздері мен тіректерін қираған үйіндіге айналдыруды қалады, бірақ олардың бұл ниеті жүзеге аспады. Аллаһ Тағала Ислам дінін әрдайым қорғап, оны жақтайтын адамдар болатынын уәде етті. Сахабалардың, табиғиндердің және қалған барлық ғалымдардың атақ-абыройын құрметтемей, олардың түсіндірмелері мен сөздерін қолданбай, олардың қақысын таптайтын адамның иманынан кімнің иманы төмен болуы мүмкін?

Сен мынаны біл: *«Фақиһтердің сөздері мен пайымдауларын қолдану су жоқ кезде ғана қолдануға болатын таяммум секілді. Егер белгілі бір мәселеде Құран, Сүннет және сахабалардың сөздері тура бір мағыналы мәтінде келсе, онда бұл мәтіндермен амал ету міндетті (уәжіп) болып табылады және белгілі бір ғалымның сөзіне бола олардан бас тартуға рұқсат етілмейді!»*⁵⁴ Дегенмен қазіргі кездегі соқыр еліктеуші муқаллидтер қолдарында су бола тұра, топырақпен таяммум алып жүр. Мұндай жағдайда олардың таяммумы жарамды емес.

Соқыр еліктеушілердің соңғы замандарда ғана пайда болған өз жетекшілерінің пікірімен ғана шектеліп, Исламның алғашқы ғасырларындағы әл-Бухари, Ибн әл-Мубарак, әл-Әузағи, әс-Саури және солардың замандастары сияқты ұлы имамдардың сөздерін қабылдамайтындығына таң қаламын. Олар тіпті одан да бұрын өмір сүрген Сағид ибн әл-Мусайиб, Хасан әл-Бәсри, имам Абу Ханифа, имам Малик және басқалары сияқты Исламның бұрынғы ғалымдарының пікіріне пысықырып та қарамайды. Сондай-ақ муқаллидтер Ислам үмметінің ең жақсылары әрі ең сауаттылары болған Абу Бакрдің, Умардың, Усманның, Алидің, одан кейін Ибн Мәсғудтың және басқа да сахабалардың, Аллаһ оларға разы болсын, пәтуаларының орнына өз мазһабының жазушыларының пікіріне сүйенгенді артық көреді! Бұндай соқыр мазһабшылдар кейінгі кезде пайда болған адамдардың сөздері мен пәтуаларын мұсылман үмметіндегі алғашқылардың сөздері мен пәтуаларымен теңегені үшін Қиямет Күні Аллаһ Тағаланың алдында қалай жауап беретінін білмеймін. Ал егер олар тіпті мұсылмандардың алғашқы ғалымдарын тастап, соңғыларын айрықша құрметтесе қалай болмақ?

«Осы үмметтің соңғылары оның алғашқылары жетістікке жеткен нәрседен өзге нәрседі жетістікке жете алмайды»

«Осы үмметтің соңғылары оның алғашқылары жетістікке жеткен нәрседен өзге нәрседі жетістікке жете алмайды» деген бұл ғажайып сөздердің иесі - имам Мәлик, Аллаһ оны рахым етсін. Мұсылмандардың ең алғашқы (әрі ең жақсы) бұындары Құран мен Сүннет бұйрықтарын, сондай-ақ салиқалы сәләфтардың бірауызды келісімін қатты ұстанғаны еш күмән тудырмайды! Ал мұсылмандар Аллаһ Тағаланың заңынан бас тартып, өзге жат нәрселерге бет бұрған кезде Аллаһ

Мухаммад ибн Идрис (имам әш-Шафиғи) деп танылатын адам пайда болады, әрі ол менің үмметіме Ібілістен гөрі үлкен зиян тигізеді». Қараңыз: “әс-Силә әд-дағифа” 570.

⁵⁴ Шейх Салим әл-Хиләли былай деген: «Имам әш-Шафиғи өзінің “әр-Рисалә” 599-600 кітабындағы осы сөздерін әл-Мағсуми де қайталады».

Тағала оларды иман келтіргендерге беретін жеңістен айырғаны таң қалдырмайды. Өйткені, олардың бойында Аллаһ Тағала Өзінің Кітабында мүминдерді сипаттаған нәрселерден еш нәрсе қалмады.

Хижраның бірінші ғасырында да, екінші ғасырында да қазіргі кездегідей соқыр сенім өкілдері болмады. Дәл қазіргі таңда егер бір ақылды адам немесе белгілі бір халық Исламды қабылдауды ұйғарса, онда ол не нәрсеге ерерін білмей, қандай ақида мен иман негіздерінің қандай кітаптарына сүйенерін білмей, адасып қалар еді. Оларға, яғни дінге енді ғана келгендерге: «Ислам – бұл шынайы сенім, ал барлық имамдардың ілімі, олардың сан алуан түрлі болуына қарамастан, тұтас бір білім, әрі олар бір-бірін толықтырып тұрады», - деп сендіру өте қиын. Егер біз, мұсылмандар, Құран мен Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жолын қатты ұстансақ, онда кез-келген адамға өз дінімізді түсіндіру оңай болар еді. Сонымен қатар Ислам дінінде ешқандай қиыншылық пен күрделілік, ешқандай қарама-қайшылық жоқ екенін жеңіл түрде түсіндірер едік. Әрі Жапонияда орын алғандай келеңсіздік болмас еді.

Егер түрлі фақиһтердің пайымдауларын, олардың өзара келіспеушіліктері мен дәлелдерін қарап шықсақ, онда олардың кейбіреулері «Түсініп ұйғарған нәрселер күшке ие, бірақ амал жасауда және пәтуа шығаруда оларға сүйенуге болмайды» деген сөздер айтатыны таң қалдырады. Не себепті? Себебі әлдебіреу басқаша айтқандығынан. Көптеген адамдардың ішінде, оның үстіне, өмірбаяны бізге белгілі⁵⁵ бір ғана адамның айтқанын естіп, сенімді жолмен жеткен Сүннетті тастауға қалайша жеткілікті болмақ? Дәл, міне осы жерден біздің жағдайымыз бен дініміз, оның негіздерінің арасындағы байланыс үзіледі. Адам баласы, сенім (ақида) мен құлшылық (ғибадат) мәселесінде немесе кез-келген өзге жағдайларда Аллаһ пен Оның Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа ешкімге жүгінуіне болмайтынын біл! Біз тағы бір нәрсені жақсылап түсініп алуымыз қажет, ол – діни ережелерді бекіту. Бұл — тек Жалғыз Аллаһтың ғана айрықша құзыретіндегі нәрсе және Одан басқа ешкімнен дін қабылданбайды. Міне, дәл осы ұстанымдарды қабылдауымызбен біз бірқұдайшыларға айналамыз, әрі өзіміздің иманымызды тек Жалғыз Аллаһқа арнаймыз. Бізге дәл осылай Аллаһ Тағала Өзінің анық Кітабында бұйырған болатын. Ал кімде-кім бұйрықтың шекарасын бұзса, онда Аллаһқа серік қосушылар мен қасіретке ұшыраушылардың қатарынан болады. Пәк, Ұлы Аллаһ Тағала былай дейді:

⁵⁵ Ибн Умар былай деген: “Дінің – бұл сенің дінің! Расында, ол – сенің тәнің мен қаның! Сондықтан діндеріңді кімнен алып жүргендеріңе қараңдар!” әл-Хатыб “әл-Кифая” 122.

Мухаммад ибн Сирин, Даххак, имам Малик және т.б. ғалымдар былай дейтін: “Расында, бұл білімдер – дін! Міне, сондықтан діндеріңді кімнен алып жүргендеріңе қараңдар”. Муслим (1/23), әд-Дәrimi (1/124), әл-Хатыб (2/92).

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ (١٦٦) وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّنَا كَرَّرْنَا فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ (١٦٧)

«Сол уақытта оларға өзгелер ергендер өздеріне ергендерден бас тартады. Сондай-ақ олар азапты көрген кезде қарым-қатынастары үзіледі. Ал ерушілер: «Өттең! Бізге (дүниеге) қайтар күн болғанда (ғой), олар бізден безгендей, біз де олардан безер едік», - дейді. Міне, осылай Аллаһ олардың істеген істерін өздеріне өкініш етіп көрсетеді. Сондай-ақ олар Тозақтан ешқашан шықпайды» («әл-Бақара» сүресі, 166-167 - аяттар).

Біліңіз, бұл аят соқыр түрде ілесушілерді жер сілкінісінен де қаттырақ шайқалтып теңселтеді, себебі олар дін мәселесінде адамдардың сөздері мен пікіріне жабысып алды да, соларға соқыр түрде ілесті. Сенім (ақида) мәселесінде болсын, құлшылық (ғибадат) мәселесінде болсын немесе тыйым салынған (харам) және рұқсат етілген (халал) мәселелерінде болсын - соқыр еліктеуге жол жоқ. Кейбір Құран тәпсіршілері жоғарыда келтірілген аят тек қана кәпірлерге қатысты деп мәлімдейді. Әрине аталмыш аят кәпірлердің себебімен түсті. Алайда Аллаһ ескертулерінің барлығын тек көпқұдайшыларға (мушриктерге), яһудилер мен христиандарға қатысты деп, мұсылмандарды Құраннан айыруға болмайды, себебі мұндай тәпсірлеу аяттың тура мағынасынан алыстатады. Міне, дәл осылай болып жатқандықтан, біз қазіргі таңда көптеген мұсылмандардың Құранның талаптарын дұрыс түсінбейтінін көріп отырмыз. Мұсылмандардың көпшілігі жай «Лә иләһә иллә-Ллаһ» куәлігін айту жеткілікті деп есептейді. Алайда Тозақтан құтылу үшін бұл куәлік не нәрсеге шақырса, не нәрсені талап ететін болса, соны орындау қажет. Бұл куәлік сөзін көптеген екіжүзділер мен кәпірлер де айта береді! Сондықтан біз Құрандағы көпқұдайшылардың (мушриктердің) түрлі амалдары, кәпірлердің сипаттары, олардың іс-әрекеттері туралы біліп, олардың адасушылықтарын қайталамас үшін сабақ алуға тиіспіз⁵⁶. Бір қосымша айта кететін жайт, мен осы аятқа байланысты «Жетекшілер өз ізбасарларынан безетіні туралы анық дәлел» деп аталатын лайықты еңбек дайындаған болатынмын. Ол еңбек, Аллаһтың көмегімен, Мысыр елінде жарыққа шықты. Аллаһ Тағала ақиқатқа ұмтылған мені де, сізді де тура жолға жетелесін.

Фәхруддин әр-Разидің Аллаһтың діні мен Оның заңын өзгерткен кейбір ғалымдар туралы әңгімесі

⁵⁶ Шейхул-Ислам Ибн Таймия айтқандай, егер белгілі бір аят белгілі адамдарға немесе бір ғана адамға, не болмаса белгілі бір уақытқа байланысты түссе, онда бәрібір оның мағынасы жалпыға ортақ болып қала береді және ол аят соған ұқсас жағдайлардың барлығына қолданыла береді. Қараңыз: «Мәжмуғул-фатауа» 13/341-342.

Адамдардың дінді бұрмалағанын, өзгерткенін және адасушылықты енгізгені туралы жоғарыда айтап өткенімдей, саған мысал ретінде өткен ғасырларда болған оқиғаны келтірейін.

Мәселен, Фәхруддин әр-Рази (х.ж. 606 ж. қайтыс болды) өзінің «Мәфатихул-ғайб» 4/431 кітабында Аллаһ Тағаланың: **«Олар өздерінің ғалымдары мен машайықтарын және Мәриям ұлы Исаны Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды»** (әт-Тәуба сүресі, 31 аят) деген аятын түсіндіріп, былай деді: *«Бір күні мен бір фақиһтің мазһабына еретін бір топ муқаллидпен кездесіп қалдым, әрі оларға түрлі мәселелер бойынша Аллаһтың Кітабынан көптеген аяттар оқып бердім. Олардың мазһабы Құрандағы бұл аяттарға қайшы келгендіктен қабылдамады, әрі олар бұны тыңдаудан бас тартты! Олар анық аяттарға сәйкес амал істеуді бұрын соңды білмейтіндей, маған қатты таң қала қарай бастады, себебі, олардың ойында, мұның барлығы ата-бабалары үйреткен нәрсеге қайшы келеді ғой! Егер сен осы тақырыпта өте мұқият ой жүгіртсең, онда көптеген мұсылмандар осындай адасушылыққа түсіп, індетке шалдыққанын байқайсың!»*

Біздің уақытымызда да осындай жағдай қайталанып отыр. Мұсылмандардың көпшілігі белгілі бір шейхты таңдап алады да, оған барлық мәселелерде еліктей бастайды: сенім жүйесінде де, құлшылықта да, тыйымдар мен рұқсат етілген нәрселерде де және т.б. Сондай-ақ олар бұл шейхтың айтып тұрғаны Құран мен Сүннетке сай ма, жоқ па – бұл мәселеге тіптен қызықпайды. Мүмкін оның сөздері өз мазһабына да сай келмейтін шығар, бәлкім тек өзінің айналасынан адамдарды қашыртып алмас үшін сол мазһабтың атын жамылып жүрген шығар? Ол өзін мазһабтың білгірімін деп, адамдардың сауатсыздығын пайдаланып, өзіне ыңғайлы көзқарастарды таратып жүрген де болуы мүмкін.

Міне, бүгінгі күннің жағдайы осындай. Керек десеңіз, біздің жағдайымыз әр-Рази айтқан жағдайдан да төмен. Бұл туралы шейх Мухаммад Рашид Рида өзінің «әл-Мәнәр» (10/367) атты тәпсір кітабында айтқан болатын. Сондықтан сақ болыңыз!

Аталмыш автор өзінің Құран тәпсірінде ең алғашқы сүре «әл-Фатиханы» түсіндіргенде көрсетілген жағдайларды мынадай тақырыпта баяндады: «Алғашқы сүре әл-Фатиханың түсіндірмесіндегі ең анық дәлелдер». Ол кітап хижра жыл санауы бойынша 1357 жылы Мекке қаласының баспасында басылып шықты.

Имам әл-Әғзам (Ұлы имам) – бұл тек Аллаһ Елшісі ғана (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын)

Танымал ғалым әз-Зубайди өзінің «Шәрх әл-Ихйа» кітабында былай дейді: *«Тек шаригатпен келген адамның артынан ғана соқыр түрде еру міндетті екенін біл! Ал ол — Мухаммад пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын)».*

Ибн Аббас былай деген: «Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзінен басқа кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жоққа шығарылуы да мүмкін».

Тақлид (соқыр түрде еру) мұсылман әлемін зақымдаған орасан зор бақытсыздық, арнайы жіберілген дерт секілді. Қазіргі кезде өз ата-бабаларының дәстүрі мен шейхтарының сөздерінен Аллаһ пен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сөзін жоғары қоятын адамдар нендей аз қалды десеңізші! Біздің кезімізде шынайы түрде таухидті (бірқұдайшылықты) ұстанып, адамдарды соған шақырып және муқаллид-еліктеушілерге, адасқандар мен дүмшелерге қарсы барлық күш-қажырын жұмсап, Аллаһ жолында қасиетті күрес жасайтын адамдардың бар болғанына Аллаһқа сансыз мақтаулар болсын. Таухидті (бірқұдайшылықты) тарату үшін біріккен мұсылмандардың саны күн санап артып келе жатқаны жүректі жадыратып, қуантады. Олар Хижазда да, Мысырда да, Суданда да, Ирақтағы Синжарда да және басқа аймақтарда бар. Аллаһтан олардың ісін сәтті етіп, оларға жәрдем беруін сұраймын! Әмин!

Шейх Сыддық Хасан Хан өзінің «Фәтх әл-баян фи мақасыд әл-Куръан» кітабында Аллаһ Тағаланың

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمُّوا

«Олар (яһудилер мен христиандар) өздерінің ғалымдары мен машайықтарын және Мәриям ұлы Исаны Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды» деген аятына былай түсіндірме жасайды: «Бұл аятта әрбір жүрегі тірі, есту қабілеті анық адам үшін бір мағыналы нұсқау бар – Аллаһтың дінінде тақлид жасаудан, ата-баба сөзін Аллаһтың Кітабы мен Кірішіксіз Сүннеттен жоғары қоюдан сақ болу керек! Шынында, осы үммет ғалымдарының бірінің мазһабына тіпті Құран мен Сүннет басқаша бұйырып тұрған кездің өзінде соқыр еру дәл яһудилер мен христиандардың өз ғалымдары мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алғаны сияқты! Ал яһудилер мен христиандар олардың алдында анық басын иіп, сиынған жоқ қой, олар бір нәрсені тыйым салса немесе рұқсат етсе, тек соған бағынды. Дәл сондай қателікті біздің үмметтің муқаллидтері де қайталап жатыр. Осы екі үмметтің ұқсастығы, айталық, бір жұмыртқа басқа бір жұмыртқаға немесе бір құрма басқа бір құрмаға, су басқа суларға ұқсастығынан да артығырақ.

Уа Аллаһтың құлдары, уа Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) ізінен ерушілер! Қалайша сендер Құран мен Сүннетті шетке ысырып қойып, өздеріңнен асып түспейтін, дәл өздерің сияқты адамдардың жазғандарына ұмтыласыңдар? Құран мен Сүннет сендерді бар ынта-жігерімен шақырады, ал сендер ол шақыруды естімейсіңдер, ал жүректерің еш қынжылмайды! Сендер: «Мен - Ғиздидің қарапайым тұрғынымын. Жергілікті тұрғындар дұрысталса, мен де дұрысталамын, ал адасса, олармен бірге адасамын...», - деп айтқан адамға ұқсап келесіңдер.

Сондықтан мен сендерді қарапайым адамдар жазған кітаптарды тастап, өз Раббыларыңның Кітабы мен Оның Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетіне қайтуға шақырамын»⁵⁷.

Құранның көптеген аяттарында бір мағыналы, әрі кесімді мынадай нұсқау бар: Аллаһ Тағала – діннің Заңын (Шариғатты) (Орнатушы,) Бекітуші, ал Елші (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) – осы Заңды адамдарға (өзінің ойынан және нәпсісінен ешнәрсе қоспай) жеткізуші ғана:

إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ

«Сенен жеткізуден басқа ешнәрсе талап етілмейді» («әш-Шура» сүресі, 48-аят).

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ

«Бірақ елшінің міндеті жеткізу ғана» («әл-Мәида» сүресі, 99-аят).

فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ

«Саған – жеткізу ғана міндет» («әр-Рағд» сүресі, 40-аят).

Құран мен Сүннеттен алынатын дәлелдердің көмегімен бекітілетін діннің тіректерін мынандай үш топқа бөлсе болады:

- 1) наным-сенім;
- 2) құлшылық салттары, олардың жалпылай түрі де, жеке сипатталған түрі де: олардың уақыты, орны, орындау тәртібі және қажетті саны;
- 3) діни тыйымдар.

Егер зерттелетін тақырыпта Құран мен Сүннеттен тікелей нұсқау болмаса, онда басқа қалған шариғат үкімдері ижтиһадтың (шариғи мәтіндерді зерттеудің) көмегімен бекітіледі. Бұған қоса, жасалынатын ижтиһад барынша үлкен пайда мен игілікке жетуге ұмтылу қажет, сондай-ақ барынша зиян мен жамандықты азайтуды қарастыруы тиіс («жәлб әл-мәсалих уә дафғ әл-мәфәсид» қағидасы).

⁵⁷ Мазһабшылар фикһ немесе ақиданы оқып-үйренгенде немесе басқа біреуге үйреткенде, тек өз мазһабтарының кітаптарына жүгінеді. Хадис жинақтарын негізге ала отырып, түрлі ғалымдардың түсініктемелерін қараудың орнына, олар өз мазһабтарының кітаптарына сүйеніп, өз мазһабының пікірін бекітетін хадис іздеп жүреді. Бұлар ақиқаттан нендей алыс?! Сүннет ұстанушыларына келер болсақ, олар «Әһлю-Сунна жолына ілесушілер ең алдымен шариғи дәлелді оқып-үйренеді, содан кейін барып өздерінің наным-сенімін соның негізінде құрады, ал бидғатшылар (діни жаңалықты ұстанушылар) ең алдымен сенімді құрып алады да, содан кейін барып өздеріне қолайлы дәлелдер іздеп жүреді!» деген қағиданы нық ұстанады.

Расында, Құранда, Сүннетте және сәләфтардың сөздерінде бұған нұсқау өте көп!

Аллаһ Тағала бізге тура жолмен жүруді бұйырады

Аллаһ Тағала бізге осы дүниеде тура жолмен жүруді бұйырды. Бұл жол Аллаһтың Пайғамбарлары мен оларға түсірілген Кітаптар арқылы түсіндірілді. Аллаһ Тағала бұл жолдың тура жол екендігін және оның мәңгілік рахат мекенге апаратыны туралы хабар берді. Адам осы дүниеде бұл жолды қаншалықты берік ұстанса, Қиямет Күні Тозақтың үстінен орнатылған Сыратпен жүргенде оның қадамдары да соншалықты нық болады. Дәл осы себепті Аллаһ Тағала былай дейді:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۱۵۳)

«Күдіксіз, Менің тура жолым — осы. Ендеше соған еріңдер! Басқа жолдарға түспеңдер, өйткені олар сендерді Аллаһтың жолынан айырады. Аллаһ сендерге қорқуларың үшін осыларды нұсқады» («әл-Әнғам» сүресі, 153-аят).

Аллаһтың тура жолын іздеген адам міндетті түрде басқа адамдардың өзіне қарсы болатынын көреді. Тіпті өзінің жалғыз екендігін сезінетіндей жағадайға да жолығады. Сондықтан Пәк, Ұлы Аллаһ Тағала тура жолда жүрген адамның жолдастары туралы былай дейді:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا (۶۹)

«Аллаһ Тағала нығметке бөлеген пайғамбарлар, шыншылдар, шәһидтер және ізгілермен бірге болады. Олар нендей жақсы жолдас!» («ән-Ниса» сүресі, 69-аят). Осыны білген тура жолды іздеуші мен хақ жолмен жүруші өзінің замандастары мен туыстарының арасында жалғыздық пен торығу сезімінен құтылады. Әрбір ақиқат іздеушінің осы жолдағы жолдастары игілер екенін біліп, тура жолдан ауытқыған адамдардың Аллаһқа бағынбайтындықтарына көңіл аудармасын. Олардың саны қаншалықты көп болса да, соншалықты олардың Аллаһтың алдындағы дәрежесі төмен. Кейбір салиқалы сәләфтардың мына сөздерін естеріңе алыңдар: «Тура жолға ер, міне сол кезде құтылғандардың санының азшылығы саған зиян әкелмейді. Адасушылық жолдарынан сақ бол, мына құрдымға ұшырағандар санының көптігімен алданып қалма!» Қараңыз: «әл-Әзкар» 238.

Жалғыздықтан торыққан шағыңда бұрын өмір сүріп өткен ізгі сәләфтарға көз сал, солардың қатарына қосылудың қамын ойлап, олардан басқа ешкімге

еліктеме, себебі Аллаһтың алдында басқалары саған еш пайда әкелмейді. Адасушылардың шақыруына ерме, өйткені олар сені өз сенімдеріне үгіттеп, барынша еліктіріп әкетуге күшін салады! Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) үтір намазының құныт дұғасында:

«Ей Аллаһ! Өзің тура жолға салғандарыңмен бірге мені де тура жолға салып жүргізе гөр!», - деп айтуды үйреткені бекер емес. Абу Дауд (1425), әт-Тирмизи (464). Сенімді хадис.

Адам «ашуға ұшырағандар» мен «адасқандардың» жолынан сақтануы тиіс.

«Ашуға ұшырағандар» — олар өздерінің дінін бүлдіргендер, ақиқатты біліп, соған сәйкес амал етпегендер.

«Адасқандар» — дұрыс дін туралы түк білімі жоқ адамдар.

Шынайы жол – Аллаһтың Елшісі Мухаммад (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) және оның сахабалары жүрген жол! Егер әрбір білім, амал, түсінік, жағдай немесе үкім Пайғамбардан (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) алынатын болса, онда сол – тура жол. Ал керісінше болса, онда «ашуға ұшырағандар» мен «адасқандардың» жолы, әрі олар үшін Тозақ дайындалған. Қараңыз: «Мәдариж әс-саликин» 1/21.

Еш күдіксіз, Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сахабалары – дін мәселесінде ең сауатты адамдар және Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) не үшін келгенінің шынайы мәнін түсінген адамдар еді. Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сахабалары ақиқатты түсінбеді, оның орнына ақиқатты олардан кейін келген бидғатшылар, шиғалар, т.с.с. әлдебіреулер дұрыс таныды деп айту бассыздық болар еді!

Тура жолмен жүргендер мен бидғат пен бұрмалаудың жақтаушылары арасындағы айырмашылықты түсіну үшін олардың амалдарының жемістеріне көз салайық. Мысалы, сахабалар кәпір мемлекеттерді Ислам мемлекетіне айналдырды⁵⁸, әрі Құранның, білім мен тура жолдың көмегімен олар көптеген адасқандардың жүректерін тазартты. Олардың амалдары, шынында, олардың тура жолда екендігіне куәлік етеді. Ал шиғалар, бидғатшылар мен түрлі ағымдар мен адасқан жолдың өкілдері қай уақытта да, қай аймақта да өзара қарама-қайшылықта болып, тура жолға толықтай қарсыласты.

⁵⁸ Міне, тура жолдағылардың бидғатшылар мен адасқан ағымдардан айырмашылығы - осы, ал адасушылар Ислам мен мұсылмандар үшін ешқандай пайда әкелген жоқ. Имам Ибн Хазм былай деген: *“Біліңіз, Аллаһ сізді рахым етсін, Аллаһ Тағала адасқан ағымдардың қолымен ешқашан ізгілік жасаған жоқ! Сондай-ақ олар кәпірлердің бірде-бір мемлекетін өзіне қаратып бағындырған жоқ, тіпті бір ауылды болса да өздеріне қарата алмады және олар Ислам үшін ешқашан ту көтерген емес!”* Қараңыз: “әл-Фисал” (5/98).

Рамазанның бір күні мен Таиф қаласындағы Ибн Аббас атындағы мешітте Құран оқып отырған едім. Құранда Перғауынның, Аллаһтың оған лағынеті болсын, оқиғасы сипатталған жерде Аллаһтың Сөздеріне ойланып, тоқтап қалдым. Расында, ең алғаш адамдарды топтарға, партиялар мен ағымдарға бөлуді ойлап тапқан дәл осы Перғауын еді ғой. Бұған дәлел ретінде Аллаһ Тағаланың келесі сөздерін келтірсе болады:

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ

«Расында, Перғауын жер бетінде тәкәппарланды және елін топтарға бөліп, олардың бір тобын әлсіретті» («әл-Қасас» сүресі, 4-аят).

Сондай-ақ Аллаһ Тағала былай деді:

وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (۳۲)

«Әрі ортақ қосушылардан болмаңдар! Сондай олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар» («Рум» сүресі, 31-32 - аяттар).

Тура жолда жүргендер ерекшеліктерінің бірі – еш күдіксіз, барлық пайғамбарға деген сенім, олардың араларын бөліп-жармай, сол пайғамбарларды құрметтеп, олардың әкелген нәрсесін мойындау екенін біл!

Пайғамбарлардың мирасқорларын, яғни сахабаларды, одан кейін табиғиндерді, ғалым-мужтәһидтерді, хадис жеткізуші имамдарды, Аллаһ олардың барлығына разы болсын, құрметтеуге міндеттіміз .

Біз қалай Пайғамбарлардың арасын бөліп-жармайтын болсақ, дәл солай олардың мирасқорларының да арасын бөліп-жармаймыз. Мысалы, бір имамның сөзін қолданып, басқаларына түк назар аудармай, бір имамды жақсы көріп, қалғандарын жек көру дұрыс болмайды. Мазһабқа қатып қалғандардың көбісі дәл осылай істейді, бірақ бұл ізгілердің жолы емес, тақуалардың сипаты емес. Міне, осы себепті түрлі мазһаб арасында өшпенділік басталып кетті, тіпті бір мазһабтың өкілі екінші бір мазһаб адамының артынан намаз оқымайтын дәрежеге жетті. Надандықтың кесірінен пайда болған осындай дәрежедегі фанатизм олардың жүректері мен көздерін соқыр қылды.

Адасқандар барлық нәрсенің негізі – мазһаб (бір ғана белгілі жол) деп есептейді, ал Құран – екінші кезектегі нәрсе, оны үнемі негізбен, яғни мазһабпен салыстырып отыру қажет деп санайды. Егер олардың арасында қайшылық пайда болса, онда екінші дәрежелі нәрсе – Құранды ысырып қою қажет, оны негізге, яғни мазһабқа сай тәпсірлеу керек деп есептейді. Бұлар - тура жолдан алыстаған, иләһи-құдайлық көмектен мақұрым қалған адамдар.

Ал ақиқатына келер болсақ, негіз бұл – Құран! Дін туралы пікірлер мен мазһабтарды Оның астына «үндестіруге» тиіспіз: Құранға сәйкес келгені қабылданады да, ал сәйкес келмегені еш аяусыз жоққа шығарылады!

«Ашуға ұшырағандардың» ерекшелігі – олар ақиқатты тек өз ілімінің жақтастарынан ғана қабылдайды

Біліңіз, «ашуға ұшырағандардың» ерекшеліктерінің бірі – ақиқатты тек өз тобынан ғана қабылдайды. Сонымен бірге олар өз ілімінің жарлықтарына ермейді. Бұл фақиһ-сымақтардың, сопылардың т.б. қатарынан болған белгілі бір топтың жақтаушыларымен орын алып жатқанындай. Олар өз топтарындағы адамдардың сөзі мен пікірін ғана қабылдайды, ал Ислам барлық нәрседе Аллаһ Елшісінен (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) басқа, белгілі бір адаммен шектелмей, ақиқатқа еруге бұйырады: түрлі хабарларда да (хадистер), түрлі пікірлерде де. Бұның барлығы мұсылман адамның мақсаты – ақиқат әрі ол оны кім айтса да қабылдауға дайын болатындығы себепті. Ал мазһабшының (топшылдың) жүрегінде белгілі бір адам ұлықталады да, сосын ол өзінің тұрғылықты жері мен ата-бабаларының салтына еріп не айтқандығы туралы ойланбастан оған ұқсап-еліктейді (оған тақлид жасайды). Ал бұл – адасушылықтың нағыз өзі, өйткені сөз кімнің ауызынан шыққандығына емес, оның мазмұнына қарау қажет! Бұл жайында Али ибн Абу Талиб, Аллаһ оған разы болсын, былай дейді: *«Ақиқат адамдарға қарап емес, керісінше адамдар ақиқатқа қарап танылады. Ақиқатты танып-біл, сол кезде сен ақиқатты ұстанушыларды көресің»*⁵⁹.

Сондықтан бүкіл жақсылық Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) Сүннетінде жатыр, ал оның ізімен сахабалар жүрді, Аллаһ оларға разы болсын, одан кейін салиқалы сәләфтар, Аллаһ оларды рахым етсін. Дәл сол сияқты, бүкіл жамандық пен адасушылық кейінгі ұрпақ өкілдерінің діни мәселеде ойлап тапқан жаңалықтарында жатыр. Еш күдіксіз мазһаб – діндегі жаңалық (бидғат). Ал оны патшалар мен сұлтандар кейде саяси сылтауға байланысты, кейде әуес-қалауыларына (құмарлықтарына) еріп, немесе ықпалы мен күшін сақтауға ұмтылып, ал кейде жай әншейін өз шейхының айтқанын желеулетіп, ойлап тапқан. Бұл нәрселер тарихтан хабары бар адамға мәлім.

Шейх Уәлию-Ллаһ әд-Дахләуи өзінің «әт-Тафхимат әл-иләһия» (1/151) кітабында былай деп жазады: *«Әсіресе, біздің уақытымызда әрбір елде қарапайым адамдардың белгілі бір мазһаб ұстанғанын көресің. Олардың ойынша, адам өз*

⁵⁹ Дегенмен кез-келген адам ақиқаттың белгілеріне қарап басқаларға баға беру құқығына ие емес, тек ақиқатты білетін адам ғана оған ие! Кейбір адамдар Алидің бұл сөздерін бұрыс мағынасында қолданады, әрі олардың ойынша, ғалымдар қажет емес және Құран мен Сүннетті өздері түсінуге мүмкіндіктері бар. Мұндай жағдай тақлидке қарама-қарсы жақтағы шектен шығу болып табылады. Имам әш-Шәтыби былай дейді: *“Шынында да, ақиқат адамдар бойынша емес, керісінше адамдар ақиқат бойынша танылады, дей тұрғанмен бәрібір біз бұл ақиқатты адамдардан білеміз ғой”*. Қараңыз: “әл-Иғтисом” (2/880).

мазһабынан сәл қайтса, діннен қайтқанмен теңестіріледі, мазһаб – Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) өзі сияқты! Олар осының негізінде адамды бағынуға мәжбүрлейді. Хижра бойынша IV-ғасырға дейінгі алғашқы мұсылмандар белгілі бір мазһаб ұстанған жоқ».

Шынында, Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазһабын ұстануға міндеттеген жоқ

Шынында, Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазһабын ұстануға міндеттеген жоқ, керісінше Сүннетке еруді бұйырды. Егер белгілі бір ғалым бір пікір айтса, ал ол Сүннетке қайшы келіп тұрса, онда: «Бұл мәселеде мазһабтар арасында келіспеушілік бар», - деп айту дұрыс емес! Сүннетке қайшы келетін ондай пікірді «екінші пікір» деңгейіне көтерместен, бірден жоққа шығару керек және ондай пікірдің бар екенін де мойындамау қажет. Белгілі бір мәселеде ешқандай дәлелге сүйенбеген, тіпті сенімді хадиске қайшы келетін белгілі бір имамның пікірі бар болуын алға тартып, сондай-ақ хадисті теріске шығара отырып, имамның пікірін ұстануға болады деп айтуға ешкімнің қақысы жоқ. Адамның мұндай әрекеті діннен шығуға (ридда) әкеп соқтырады, Аллаһ бізді одан сақтасын.

Мұсылман адам хадистің мазмұнына ой жүгіртіп, мұқият оқып үйренуі тиіс, содан кейін «оған азу тісімен жабысып», бүкіл жүрегімен де, қолымен де берік ұстануы қажет, ал оны бұзатындарға көңіл де бұрмау, оларды тыңдамау да керек. Міне, осы - тура жол! Сондықтан осы қағиданы ғана ілім ретінде алып, одан ауытқыма! Бүгінгі таңда Сүннетке сай келмейтін әрекеттер өте көп: дәретте (таһарат) – аяққа масих тартуға тыйым салу, некеде – уақытша некені рұқсат ету, «халал» мәселесіндегі ауытқу – бұл аз көлемде алкогольді ішімдіктерді ішуге рұқсат ету, үй есегінің етін жеуге рұқсат ету, намазда – «бесін намазының уақыты заттың көлеңкесі өз бойынан екі есе үлкен болған кезде аяқталады» деген тұжырым және соған ұқсас көптеген адасушылықтар.

Уа мұсылман! Егер сөз өз дініңізді дұрыс танығыңыз келсе және сіздің тақуалыққа деген ынтаңыз зор болса, онда кеңесіме құлақ салыңыз!

Құран мен Сүннетті, сондай-ақ алғашқы ғасырлардағы үлкен ғалымдар – сәләфтардың сөздерін оқып-үйреніңіз! Хадис жинақтарын оқыңыз және бүкіл сенімді хабарларды қабылдап, оларға амал етіңіз! Егер сіз сырттай қарағанда бір-біріне қарама-қайшы келетіндей хадис кездестірсеніз, ең күшті әрі ең қауіпсіз хабарды (яғни тыйым мен күдіктен алысырағын) қабылдауыңыз керек.

Бұл жол мүлде қиын емес. Сіздің дініңізге қажет нәрсенің барлығы хадис кітаптарында бар, олар — Мәликтің «әл-Мууаттасы», әл-Бухари мен Муслимнің «Сахих» сенімді жинақтары, Абу Дәуд, әт-Тирмизи мен ән-Нәсайдің «Сунандары». Бұл кітаптарды табу оңай, әрі бұл кітаптар жұртшылыққа кең тараған. Егер ол кітаптардың өз тіліндегі аудармасы болмаса, онда оны жақсы түсінетін

бауырларыңа хабарлас, олар саған жақсылап түсіндіріп берсін. Менің кеңесім — осы, Аллаһ жақсырақ біледі⁶⁰!

(Шейх әд-Дахләуидің) «Әт-Тафхимат» 1/309 кітабында былай делінген: «Тақлид жасауды артық көріп, өз имамының пікірінен, ол сенімді хадиспен жоққа шығарылған болса да, қайтпайтын, бірақ өздерін фақиһ деп атайтындар — адасқан нақұрыс, ақымақтар. Ақиқат деген анық, әрі түсінікті ғой! Аллаһ Тағаламен ант етіп айтайын, Аллаһ Тағала — Құдіретті, Әділетті, «Ол адамдарды Қиямет Күнге дейін шариғатпен өмір сүруге міндеттеп, содан кейін оларды соншалықты соқыр, сауатсыз қылып, тіпті олар ақиқатты жалғаннан айыра алмайтындай етті» деуден Пәк. Керісінше, Аллаһ Тағала ақиқатты барлық адамдарға ашып түсіндіріп берген, ал бағынбайтындар — жалғыз қасіретке ұшырауға лайықтылар. Сондықтан Ол айқын Кітап түсірді, ол Кітапты адамдардың сөзімен шатастыру мүмкін емес, Ол Құранды түрлі бұрмалаулардан қорғап қойған.

Сонымен қатар Аллаһ Тағала Өз Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) аузына түрлі шариғи үкімдер мен дана сөздерді салды. Хадистердің орасан зор бөлігі анық әрі сенімді жолдармен жеткен. Ғалымдардың көпшілігі ондай хадистерді біледі және өз пікірлерінде соған сүйенеді, сондықтан егер біреудің пікірі оған қарсы келсе, ол қабылданбайды.

Кеңге таралған хадистерден бөлек сирек кездесетін хадистер де бар, олар үлкен ғалымдарға, хадистану ғылымындағы мамандарға мәлім, ал қарапайым адамдар ондай хадистермен таныс емес. Егер ол хадистерді анық әрі сенімге лайықты жеткізуші келтірсе, ол сенімді (сахих) (немесе жай ғана жақсы (хасан)) деп есептелінеді. Хадисті міндетті түрде қолдану қажет, сондықтан оларды оқып-білуге тырыс және соларға амал етуге ұмтыл!»

Осы кітаптан тағы бір үзінді келтірейік:

«Аллаһқа ант етемін, Аллаһтан басқа Үстемдік Етуші жоқ және Аллаһтан өзге ешкімде билік жоқ. Тек Аллаһ Тағаланың Өзі ғана ненің міндетті (парыз, уәжіп), ненің құпталатын (мандуб, мустахабб), ненің рұқсат етілген (мубах), ненің құпталмайтын (мәкрух) және ненің тыйым салынған (харам) екендігін белгілейді. Аллаһ Тағала адамдарға бұл үкімдерді пайғамбарлық миссиясын орындау үшін таңдап алған адамның тілінде түсірді. Әрі егер белгілі әлдебір адам өздігінен, еш дәлелсіз қандай да бір амалды парыз, ал басқасын тыйым салынған харам немесе күнәлі деп мәлімдей бастаса, онда ол адам Аллаһқа жала жапқан болады.

⁶⁰ Шейх әл-Мағсуми осы сөздері арқылы мұсылмандарды өз дінін оқып-үйренуге шақырып жатыр. Сонымен қатар соқыр еліктемеуге, әрі түк кітап оқымай, білім ізденуге талпынбай, ешнәрсе білмей жатып, өзі сияқтылардың сөзі мен ісіне сын айтушылардың қатарынан болудан сақтандырады. Әйткенмен, өз тіліндегі хадистер мен сенімді кітаптарды оқудың өзі жеткіліксіз. Білім иелерінен немесе білім ізденуде сізден озғандардан оқығаныңызды дұрыс түсіндіңіз бе әлде қате түсіндіңіз бе — осыны сұрап біліп алу керек, өйткені оқылғандар мен тыңдалғандардың барлығы дұрыс түсініле бермейді.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ (۱۱۶)

«Тілдеріңнің “бұл харам, бұл халал” деп өтірік сипаттағанын айтпаңдар! Аллаһқа өтірік жала жапқан боласыңдар. Шынында, Аллаһқа өтірік жала жапқандар құтылмайды» («Ән-Нәхл» сүресі, 116-аят).

Аллаһқа ант етемін, кімде-кім Аллаһ Тағала оған дұрыс та, қате де айтуы мүмкін болған белгілі бір адамның ізінен еруді бұйырды, әрі дінде тек сол адамның «міндетті» деп айтқаны ғана міндетті деп есептейтін адам кәпір болады⁶¹. Ал шаригат ол адам дүниеге келмей жатып-ақ бекітілген еді ғой. Ол адам пайда болмай жатып-ақ адамдар шаригатты түсінген, оны бұрынғы ғалымдар орындаған, хадис жеткізушілері келтірген және фақиһтер соған сәйкес шешім шығарған. Бұған қарамастан, адамдар ғалымдарға еліктеу қажет деп шешті, себебі ғалымдар дін туралы ешкім білмеген нәрселерді білді, олардың ғылыммен шұғылданғаны сонша, тіпті олардан кейін ешкім олай айналыса алмады. Енді міне, егер сенімді деп танылған хадис болса және оған сай мұсылмандар амал еткен болса, тек «жетекші» оны істеуге бұйырмағаны үшін адамның одан бас тартуы – үлкен адасушылық!»

«Өт-Тафхимәт» кітабының авторы әрі қарай былай жалғастырады: «Мен ғылыммен айналысатындарды және өздерін білім ізденуші «талиб-ул-илм» деп атайтындарға мынаны айтқым келеді: Сіздер ғалым болғыларыңыз келеді, әрі осы үшін ежелгі грек философиясын, морфология мен грамматиканы «сарф уә нәху» оқып жатырсыздар, алайда **нағыз білім – Аллаһтың Кітабы туралы білім**⁶² және **Сүннет білімі**⁶³. Кейін осы алынған білімнің негізінде өмір сүру қажет: яғни Сүннетке деген махаббатпен, осы ғана тура жол және ең абзал Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) өнегесі екенін біле отырып, еру. Әрі Сүннетті ол біздің қалауымызға қарсы мәжбүрленген, міндеттелген нәрсе деп қарамайтындай етіп орындау керек!

Мысалы, сендер дінді оқып-үйренгенде тек дәрет пен намаздың тіректерін, зекеттің жағдайын, мұра қалған кезде мирасқорлардың үлесін білу жеткілікті деп ойлайсыңдар, өйткені бұл білімдер өмірімізге қатысты ғой. Сонымен бірге сіздер Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бен сахабалардың өмірбаянын қажетсіз

⁶¹ Жалпы күпірлікте айыптау мен кәпірлердің кейбір сипаттары бар немесе күпірлік сөздерді айтып қойған жеке тұлғаны күпірлікте айыптаудың арасында үлкен айырмашылық бар. Шейхул-Ислам Ибн Таймия былай деген: “Расында, Құран мен Сүннеттегі өздеріне қорқытуларды қамтыған мәтіндер мен имамдардың күпірлікте (такфир), насықтықта (тафсиқ) және сол сияқтыларға байланысты айтқан айыптаулары, белгілі шарттарды орындаудан (дәлел жеткізу және т.б.) өзгеше, бірден нақты тұлғаға байланысты қолданылмайды”. Қараңыз: “Мәжмуғул-фатауа” 10/372.

⁶² Яғни әрбір аяттың түсу себебі мен оған жасалған тәпсірді түсіну.

⁶³ Яғни Аллаһ Елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) әрекетін, ол қалай намаз оқығанын, қалай дәрет алғанын, қалай ораза тұтқанын, қажылық пен жиһадты қалай жасағанын, оның қандай әдеттері болғанын, қалай ол сөйлеп, қандай жағдайда үндемегенін білу.

нәрсе деп санап, оқып-үйренбейсіңдер. Ал дәл солардың әрекеттері мен сөздері туралы білім адамның Қиямет Күніндегі есеп туралы ойлануына, сол Күнге дайындалып, амалдарын түзеуге итермелейді емес пе?!

Сендер түрлі фақиһтердің пікірлерін, олардың түрлі нұсқалары мен теорияларын, олардың «истихсандарын» мен жіктеулерін оқып-үйренудің тұңқиығына баттыңдар. Сонда сендер біздің заңымыз қалай болғанда да Аллаһтың шаригаты екенін білмейсіңдер ме? Өздеріңе қараңдаршы: сендер Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) сенімді хадистерінің бірін кездестірген кезде, көбінесе: «Пәленше ғалымның мазһабына сай амал етуіміз қажет», - деп ақталып, хадиске сәйкес амал етуден бас тартасыңдар ғой?! Одан кейін неше түрлі сылтаулар айта бастайсыңдар: «Хадисті тек толыққанды ғалым-мужтәһидтер ғана түсінуге құқығы бар, ал біздің ісіміз – тек оларға үн-түнсіз еру. Иمامымыз бізден гөрі бұл хадисті жақсырақ түсінген. Иمامымыз хадисті тәрк етсе, демек ол хадистің бір ақауы бар болғаны немесе имамымыз ол хадисті қайтарылған деп есептеген, я болмаса одан да сенімдірек хадисті кездестіргендіктен бұны теріске шығарған».

Бауырларым, мына бір нәрсені жақсылап біліп алыңдар, жоғарыда айтылғандай сөздер мен істердің дінге ешқандай қатысы жоқ. Егер сіз өзіңіздің Пайғамбарыңызға (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) иман келтірген болсаңыз, онда Пайғамбардың (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) ізінен, оның сөзі басқа біреудің сөзіне қайшы келуіне де, сай келуіне де қарамастан, еруге тиістісіз! Мұсылман адамның міндеті – Құран мен Сүннетке сәйкес амал ету. Егер Құран, Сүннетті түсінуге мүмкіндігің болса, онда дереу білімді тікелей солардан ал!⁶⁴ Ал қиыншылықтар пайда

⁶⁴ Әрине, бұл діндегі жалпыға ортақ: жиһад, мұсылман басшыға қарсы шығу, қылмыс үшін жаза қолдану, өз-өзін мұсылман санайтын нақты тұлғаларды күпірлікте айыптау секілді - мұсылман үмметіне қатысты мәселелерге қатысты емес. Бір сөзбен айтқанда, шаригат арнайы құқық беріп тағайындаған адамдар ғана айналысатын мәселелерде мұсылман адам дербес шешім шығармауы тиіс.

Ал Аллаһ Тағаланың дініне келер болсақ, ол өз негізінде анық және түсінікті (мухкам), бірақ адамдар оны біліп, түсінуде бір-бірінен ерекшеленеді. Адамдардың арасында бүкіл дінді толықтай анық (мухкам) түсінетіндері бар, ал кейбір адамдар үшін діннің жартысы түсінікті де, келесі жартысы түсініксіз, ал басқалары үшін тіпті толықтай түсініксіз (муташабих) болуы мүмкін.

Аллаһ Тағала адамдарда білім болмаған кезде және оны түсінуде анықсыздық (муташабих) болған кезде білім иелерінен сұрауды бұйырды:

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۴۳)

«Егер өздерің білмесеңдер, онда білім иелерінен сұраңдар!» («ән-Нәхл» сүресі, 43-аят). Шейх Солих Әли Шейх былай деп айтады: “Құран мен Сүннетте анық (мухкам) және анық емес (муташабих) нәрселердің бар екені жұрттың барлығына мәлім. Сондай-ақ мұндай нәрсе сахабалар мен ғалымдардың сөздері мен істерінде де кездеседі. Негізгі білімге ие адамдар анық емес (муташабих) нәрседен анықты (мухкам) айыра білумен және анық емес нәрсені аныққа қайтарумен ерекшеленген. Егер де білім иелерінің осындай айрықша қасиеті болмағанда, онда әрбір адам білімді болып кетер еді. Алайда Аллаһ Тағала ғалымдар мен шынайы білім иелері анық көрінуі үшін адамдарды мухкам және муташабих нәрселер арқылы сынайды”. Қараңыз: “әл-Мәрға әд-дағия”. Дәл осындай сөздерді шейхул-Ислам Ибн Таймия да «Мәжмуғул-фатауа» 13/272-280 кітабында айтқан болатын.

болса, онда түрлі ғалымдардың пікіріне жүгініп, ақиқатқа және Сүннетке жақынырақ, әрі анығырақ болған нәрсеге ілес.

Ал қосымша ғылымдармен тек олар **Құран мен Сүннет білімін** тануға көмектесетін мөлшерде ғана айналысыңдар! Сонымен қатар оларды ешқашан құралдан мақсатқа айналдырмаңдар және оларға арнайы, жеке бір ғылым ретінде қарамаңдар!»

«Әт-Тафхимат» 2/161 кітабының авторы әрі қарай былай жалғастырады:

«Егер кімде-кім бір имамның ізінен еріп жүрсе, әрі оған белгілі бір мәселеге байланысты Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) хадисі жетсе және ол хадис оның имамының сөзіне қайшы келсе, сол кезде ол хадисті тастап, имамның сөзіне жүгінсе, ондай адамға ешқандай ақтау жоқ. Шынайы мұсылман адам ешқашан мұндайға бармайды, ал егер ол осылай істесе оны екіжүзді деп күдіктенуге болады.

Пайғамбарымыз (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) былай дейді: **«Сендер өздеріңе дейін өмір сүргендердің салтына еліктейсіңдер: олардың ізіне түсіп, бір сүйем де, бір қадам да кейін қалмайсыңдар! Тіпті егер олар кесірткенің ініне кірсе, сендер де бірге кіріп кететін боласыңдар!»** Сонда сахабалар: «Уа Аллаһтың Елшісі, бұл айтып тұрғаныңыз яһудилер мен христиандар ма?», - деп сұрады. Ол: **«Ендеше олардан басқа кім болатын еді?»**, - деп жауап берді. әл-Бухари (6/495) мен Муслим (3/219).

Пайғамбарымыз Мухаммад (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) рас айтты. Біз талай әлсіз мұсылмандардың ізгі салиқалы адамдарды Аллаһпен қатар раббы ретінде алып, олардың қабірлерін құлшылық қылатын орындарға айналдырғанын көріп жүрміз, яһудилер мен христиандар да дәл солай істейді. Сонымен бірге, біз талай рет Аллаһтың Кітабындағы аяттардың мағынасын бұрмалағандарды көріп жүрміз. Аяттың мағынасын бұрмалау құбылысы бүкіл үмметке таралды. Мысалы, сопылық ілімінде таухид мәселесінде немесе басқа көптеген мәселелерде Құран мен Сүннетке түбегейлі қарама-қарсы жағдайлар бар. Фақиһтер де туындаған көздері белгісіз болған қаншама нәрселерді айналымға енгізіп жіберді десеңізші, мысалы, «оннан бірдің оннан бірі», «құдық мәселесі» т.б.?! Ал қарапайым адамдар болса пұттарға табына бастады, «әулиелердің» қабірлерін мешіттерге және тауап ету орындарына айналдырды. Аллаһ Тағала мұндай адасушылықтардан сақтасын».

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим (Аллаһ оны рахым етсін) «Иғләм әл-Мууақиғин» (4/26)¹ кітабында былай дейді: «Қарапайым адамға белгілі бір мазһабты ұстану міндетті ме? Бұл мәселеге байланысты екі пікір айтылды, соның біреуі ғана дұрыс, яғни мазһаб ұстану міндетті емес. Аллаһ пен Оның Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бекіткен нәрсе ғана міндетті болып табылады. Аллаһ Тағала да, Оның Елшісі де (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) ешбір адамға біздің үмметтің белгілі бір адамының мазһабына еріп, тек одан ғана бүкіл дінді қабылдауға міндеттеген жоқ қой.

Қарапайым адамға мазһабқа еруге рұқсат етілмейді, тіпті сол мазһабты ұстанамын деп мәлімдесе де. Қарапайым адам үшін «мазһабқа еру» деген түсінікті қолдану мүмкін емес нәрсе. Өйткені мұндай сөзді тек қажетті білім деңгейіне ие болған, оны дәлелдей алатын және дәлелдерді салыстыра отырып, мазһабтар арасында түсінігі бар адам ғана айта алады. Адам осы аталғандардың ешқайсысын түсінбей, өзін “шафигимін”, “ханбалимін” немесе басқа бір мазһабты ұстанушымын деп айтуымен бірден өзі айтқанындай бола қалмайды. Оның бұл сөздері «мен - фақиһпын» немесе «мен- ғалыммын», я болмаса «мен - жазушымын» деген сөздер сияқты. Сондықтан ондай дәрежеге жету үшін тек сол сөздерді айтудың өзі жеткіліксіз.

Егер кімде-кім өзін “шафигимін”, “мәликимін”, “ханафимін” және т.б. дейтін болса, әрі белгілі бір имамның ізіне еріп, соның жолымен жүретінін мәлімдесе, онда ол ғылымда да, білімде де, дәлел келтіру тәсілінде де өз имамының жолымен жүруі тиіс. Міне, осындай кезде ғана бұлай айтуына құқығы бар. Ал егер ол өз имамы туралы білмесе және оның өмірлік жолынан, оның қағидалары мен тәсілдеріндегі түсініктен хабарсыз болса, онда қалайша ол бос сөздер арқылы өзін имамның іліміне байланыстыра алады? Сондықтан Исламдағы қарапайым, сауатсыз адам туралы сөз болғанда, ол үшін «мазһабқа еру» сөзі тіптен қолдануға келмейтін әрі ақылға сыймайтын ұғым. Ал егер тіпті мұны орынды дегеннің өзінде де, бәрі-бір оны да, қандай да бір басқа да адамды да белгілі бір адамның барлық сөздерін алып, басқа имамның сөзін тастап, оның ізінен ілесуге міндеттеуге болмайды.

Мұның барлығы – жиеркенішті бидғат! Мұндай құбылыс – барлық имамдарға беймәлім құбылыс, әрі бұл біздің үмметте кейіннен пайда болды. Бұдан қалса, олардың (имамдардың) дәрежесі жоғары, бізден гөрі әлдеқайда абыройлы еді, әрі олар бізден гөрі Аллаһ пен Оның Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) туралы жақсырақ білетін, осыған қарамастан олар ешқашан тақлидке шақырған емес және мұсылмандарды мазһабқа еруге міндеттемеген. **Бұдан да жаманы – «маған бір адамның мазһабына еру бұйырылған» деп есептейтін адамның сөзі. Ал одан да жаманы – «тек төрт мазһабтың біреуін ғана ұстанып, оған бүкіл нәрседе ілесу керек» (деген сөз) .**

Біздің жағдайымызға қараңызшы! Сахабалардың, табигиндердің, табигиндердің ізбасарларының және басқа да Ислам имамдарының ілімі құрыды. Бар болғаны төрт-ақ мазһаб қалды! Имамдар жағдайдың осылай болғанын қалап па еді? Сен мынаны жақсылап түсініп ал – сахабаларға, табигиндер мен табигиндердің ізбасарларына бұйырылған парыздар мен заңдар Қиямет Күнге дейінгі өмір сүретін соңғы ғасырлардағы адамдарға да бұйырылады.

Діннің заңдары өзгермейді, парыз парыз болып қала береді, тек бөлшектері, яғни мүмкіндіктің болуы, уақыт, орын, нақты жағдай т.с.с. сыртқы факторларға байланысты үлгісі (формасы) және саны (көлемі) ғана өзгеруі мүмкін. Сондай-ақ бұл факторлардың барлығы Аллаһ және Оның Елшісі (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) бұйырған нәрселерге сәйкес келуі тиіс.

Келесі дәлел: «Бір мазһабқа еру міндетті» деген тұжырым дұрыс деп елестетіңіз. Онда біз келесідей келеңсіздікке жолыққан болар едік. Біріншіден, ондай жағдай бола қалса, барлық адамдарға «бөтен» мазһабтың ғалымдарынан Исламды оқып-үйренуге, олардан пәтуа алу мен діннің жағдайларын түсіндіруді сұрауға тыйым салынған болар еді. Екіншіден, кез-келген «жат» мазһабтың үлкен ғалымына жүгінуіңе тыйым салынар еді, тіпті сол кезде сенің мазһабыңда ол ғалымның деңгейіне жететін адам болмаса да. Үшіншіден, әрбір адам өзінің мазһабына қайшы келетін бүкіл хадистер мен сахабалар сөздерінен бас тартуына тура келер еді. Яки Пайғамбар (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) мен сахабалар сөздерінің алдына өз мазһабы жетекшісінің сөзін қою керек болып қалар еді. Міне, бұл тұжырымның салдары қаншалықты негізсіз екенін осыдан-ақ түсіне беруге болады. Әрі осы салдарлардың негізсіз болуы «Мазһабқа еру міндетті» деген тұжырымның қате, жаңсақ екеніндігін көрсетіп тұр

Осы айтылғандардың негізінде біз: «Қарапайым адам өз дінін оқып-үйренуге, төрт мазһабтың кез-келген өкіліне, әрі басқа да имамдардың ізбасарларына пәтуа сұрап жүгінуге толық құқығы бар деп», - сенімді түрде айта аламыз. Сұраушыға да, сұралып жатқан муфтийге де төрт мазһабтың біреуін ұстану қажет емес. Дәл сол сияқты ғалым-мужтаһид те тек өзінің өмір сүретін аймағында таралған хадистерге ғана сүйеніп қоймай, сахих деп танылған барлық хадистерді қабылдауы керек, ол хадис Хижаздан болсын, Ирақтан болсын, Сириядан болсын, Мысырдан болсын немесе Йеменнен болсын – бәрібір»⁶⁵.

Мазһабтар таралуының бірнеше себептері

Төменде бүкіл әлемде мазһабтар таралуының бірнеше себептерін көрсеткім келіп тұр. Аллаһ Тағала менің жинаған мәліметтерімді ақиқатқа ұмтылған адамдарға қажетті қорытынды шығаруына көмекші болуын нәсіп етсін! Бірнеше тарихи фактілерді келтірейін.

Мағрибтік Ахмад әл-Мукри (х.ж. 1041 ж. қайтыс болды) өзінің «Нәфх әт-тыйб» (3/158) атты кітабында Мағриб тұрғындары имам Мәликтің мазһабын қалай қабылдағаны туралы былай деп айтады: «Мағриб⁶⁶ пен Андалусияның байырғы тұрғындары Сирия тұрғындары секілді ежелден бері имам әл-Әузағидің мазһабымен өмір сүрді. Умайя әулетінен шыққан Андалусияның үшінші патшасы - Әл-Хакам ибн Хишам әд-Дахиләның кезінде пәтуа имам Мәлик ибн Әнәс пен Мәдина қаласының тұрғындарының мазһабына көшті. Бұл оқиға патшаның саяси астарлы шешімімен туындаған болатын. «Бұл таңдаудың себебі неде?» деген сұраққа қатысты тарихшылардың пікірі сан түрлі. Көпшілік тарихшылардың пікірі бойынша, Мәлик Мәдина қаласында өмір сүрді, ал қажылар (қажылықтан) қайтып бара жатқанда

⁶⁵ Шейх Ибн әл-Қайим, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, мазһаб мәселесінің дұрыс түсінігін ашып беретін ұлы сөздер айтты.

⁶⁶ Мағриб – батыс елдері. Тарих бойынша, Мағриб аймағына Африканың бүкіл солтүстік батыс аумағы (қазіргі Марокко және көрші елдер), Еуропаның оңтүстік батыс жерлері (Андалусия – қазіргі Испания, кезінде ол аймақта Ислам кең тарап, халифаттың аясына кірген) кіреді.

Мәдинаға үнемі соғатын болған. Міне, осындай кездерде Мәликті кездестіру оңай, әрі қажетті сұрағыңды қоюға қолайлы болған. Осындай жағдайды андалусиялық ғалымдар оңтайлы қолданды. Ал кейін Андалусияға қайтқан кезінде олар жұртқа имам Мәликтің артықшылықтары мен білімінің кеңдігін сүйсіне мақтайтын. Міне, осылайша олар Мәликті көтермелеп, кейін оның мазһабын қабылдады.

Басқа бір пікір бойынша, имам Мәлик, Аллаһ оны рахым етсін, бірнеше андалусиялықтардан олардың патшалары туралы және оның сипаттары туралы сұрады. Әлгі андалусиялықтар патшаның тарихын айтып берген соң, Мәликке ол ұнап қалды, себебі сол кездері билік құрған аббаси әулетінен шыққан патшалардың сипаттары мен амалдары қанағаттанарлықтай дәрежеде емес еді⁶⁷. Әлгі әңгімелеп берген кісіге имам Мәлик: «Біз Аллаһ Тағаладан біздің қасиетті мекенімізді (Мединаны) сіздердің патшаларыңызбен безендіруін сұраймыз», - деді. Бұл сөздер Андалусияның патшасына жеткізілді. Мұны естіп, Мәликтің қадір-қасиетін түсінетін патша барлық адамдарға оның мазһабына өтіп, имам әл-Әузағидің мазһабынан бас тартуды бұйырды!

Міне, осылайша Ислам әлемінің батыс өңірінде малики мазһабы таралды. Бірақ бір кедергі бар еді. Әдеттегідей үлкен ғалымдардың өзінен кейін бірнеше жетекші шәкірттері қалады (онымен қоса, олардың сөздері мен нәтуалары сол ғалымның мазһабынан деп есептелінеді). Ал кейде олардың арасында келіспеушілік пайда болып, бір-біріне қарама-қайшы нәтуалар береді. Мұндай жағдай имам Мәликтен де орын алған болатын, оның шәкірттерінің арасында бір мәселеге байланысты бірнеше пікір айтылды. Мағриб патшалары тек Ибн әл-Қасим таңдап бекіткен нәрсесінің негізінде ғана іс пен билік жүргізетіні туралы бірауызды келісті! Міне, осылайша мазһабтар патшалар мен олардың саясатының қолындағы ойыншыққа айналды».

Ал мен (әл-Мағсуми) болсам былай деймін: егер сен әртүрлі мазһабтар мен тариқаттардың пайда болғандығы туралы жан-жақты танысқың келсе, Ибн Хәлдунның «Муқаддимә әт-Тарих» кітабын оқуға кеңес беремін. Ол осы тақырыпты өте тамаша түсіндірген, Аллаһ оған сансыз сауаптар жазсын. Мысалы, Ибн Хәлдун мазһабтардың пайда болуы мен оның таралуы тікелей кейбір саяси айлакер қызметкерлерге байланысты екенін егжей-тегжейлі сипаттайды, ал кейде билікке өзінің ерекше жоспарлары мен мақсаттары бар жат елдік адамның келуімен байланысты. Сондықтан бұған ерекше назар аударыңыздар!

⁶⁷ Бұл жерде мынаны анықтап түсіндіру қажет: Андалузияның патшалары Умайя әулетінен болған. Бұл ізгі халифалардың заманы біткен соң (хиджраның 40 жылы) Ислам әлеміндегі ең алғашқы халифалар шыққан әулет болып есептеледі. Алайда II ғасырда Ислам мемлекетінің, оның ішінде Мәдина қаласының да билігі басқа әулеттің – аббасилердің қолына өтті. Бұл кезең үлкен бүліктер мен екі әулеттің арасындағы күреспен есте қалған. Тек батыс өңірдегі Мағриб пен Андалузия жерлері Умайя әулетінің билігінде қалған болатын. Имам Мәлик Мединанда өмір сүрді, ал ол аймақта аббасилердің қол астында болған, міне, осы оқиғадан көріп отырғанымыздай, имам Мәлик басқа әулеттің патшалары жөнінде мақтаулы сөз айтты.

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим «Иғаса әл-ләхфан мин мәсоид әш-шәйтон» (1/125) кітабында былай деп жазды: *«Шайтан азғыруларының бірі мынадай: ол адамдарға біркелкі кейіпті ұстануды, бірдей киім киюді, арнайы бір келбет пен жүріс-тұрыс мәнерінде болуды, тек бір ғана шейхты тыңдауды, тек бір тариқатқа кіріп, тек белгілі бір мазһабты ұстануды бұйырады. Шайтанның оларды дегеніне көндіретіндігі соншалықты, тіпті олар бұны міндетті (фард) деп есептей бастайды. Адамдар қабылданған ережелерден бір қадым да аттап шықпайды, әрі олармен бірге болмағандарды адасқандар деп есептей бастайды».*

Белгілі бір мазһабқа соқыр еретін муқаллидтердің көбісі, сондай-ақ түрлі сопылық тариқаттар, мысалы, «нақшбандия», «қадирия», «сахрууардия», «шазилия», «тижәния» және басқа көптеген тариқаттар дәл осылай істейді.

Сондықтан осы мазһабтар мен тариқаттардың өзегінде жатқан фанатизм мен соқыр тақлидтен сақтаныңыз! Бұл адамдар шарият пен ақиқатқа емес, керісінше өз салттарына ергенді артығырақ көреді. Осылайша, олар фикһ пен ақиқат ғалымдардың емес, керісінше бидғатқа толы салттарды орындайтын адамдардың қатарынан болып қалды. Аллаһ Елшісінің (оған Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) жолы мен өмірбаянын білетін, оқып-үйреніп жүрген адам болса, оның жолы мына бидғатшылардың жолынан қаншалықты алыс, әрі қаншалықты оған қарама-қарсы екендігін түсінеді. Ал оның ізгі жолы тек Аллаһ Тағала бұйырған нәрсені ұстануды талап етеді. Сондықтан ізгі жол мен адасушылықтың арасындағы айырмашылық жер мен көктей.

Мен (әл-Мағсуми) былай айтамын: егер сіз Исламды бұзатын, әрі мұсылмандардың бірлігіне сызат түсіретін осы мазһабтар мен ағымдардың пайда болу тарихын жан-жақты қарастырғыңыз келсе, Ибн әл-Қайимнің «Иғаса әл-ләхфан мин мәсоид әш-шәйтон» кітабын, әсіресе, соңғы бөлімінің 2-томындағы 266-бетті оқуға кеңес беремін. Оның ішінде автор түрлі оқиғалар мен Ибн Сина, Нәсыр әт-Туси сияқты адамдардың тіміскілік әрекеттерін, убайдилер мен басқалардың шиеленісін келтіреді. Осылайша, Исламның жаулары мұсылмандарды мазһабтар мен тариқаттарға бөлшектеу арқылы дініміздің өзгеріске ұшырауына бар күш-жігерін салған. Сондықтан бұл туралы терең ойлан!

Имам Шихабуддин Абдуррахман Абу Шәма (х.ж. 665 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Муәммал ли-ррадд илә әл-амр әл-аууәлә» (1/10) атты кітабында былай дейді: *«Адамдар өздерін бірте-бірте шектей бастады: Құранды зерттейтін ғылымдарды үйренудің орнына бірнеше сүрені жаттап, Құранды бірнеше оқу тәсілін (қираат) жеткізумен қанағаттана бастады, әрі Құранның тәпсірі мен одан үкімдер мен заңдар алуды қалдырды. Ал хадистану ғылымында адамдар тек кейбір кітаптарды тыңдаумен шектеліп, өзінен де наданырақ шейхтардан ала бастады. Өзгелердің ауызындағы сөз қоқысы мен ой-пікір қалдықтарын жинаумен разы болып жүргендер де бар. Ал басқалары өздерін біреудің мазһабына қамқорлық қылып, оны келесі ұрпаққа жеткізе отырып, ондағы әрбір пікірді сақтауға тырысуға арнады. Кейбір білім иелерінен*

«мазһаб» сөзінің мағынасын сұрағанда, олар былай деп жауап беретін: «Бұл – дінді бұрмалау!» Аллаһ Тағала былай дейді:

وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (۳۲)

«Әрі серік қосушылардан болмаңдар! Сондай олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар». Сонымен бірге біз сипаттаған адамдардың барлығы өздерін ең білімді әрі сауатты ғалым деп санайды, ал шын мәнінде, олар — Аллаһ пен шынайы ғалымдардың алдында надандардан өткен надандар».

Сол кітапта (1/15) имам Абу Шәма өз сөзін жалғастырып былай дейді: «Тек төрт мазһаб қана танымал болып қалды, ал қалғандары ескерусіз қалып, артынан ұмытылып та кетті. Мүмкін ол имамдардың ізбасарлары ғылымда әлсіз болған шығар. Мысалы, олар тақлид жасай бастады, бірақ оларға дейін бұл тыйым салынған болып есептеліп еді. Мұның үстіне, олар үшін өз имамдарының сөздері Құран мен Сүннет тәрізді болып кетті, бұл туралы Аллаһ Тағала былай деп айтқандай:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمُّوا

«Олар ғалымдар мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды» («Әт-Тәуба» сүресі, 31-аят).

Мен, осы сөздерді жинап құрастырған осы кітаптың авторы, Абдул-Кәрим мен Абдур-Рахманның әкесі - Мухаммад-Султан әл-Мағсуми былай деймін: міне, осы - Қиыр Шығыстан, яғни Жапониядан келіп жеткен мазһабқа еру мәселесіне байланысты жинауға ниет еткен нәрселерімнің соңы. Жауаптың осы шыққан көлемімен шектелемін, себебі «тамшы теңізге нұсқайды» емес пе?!

Бүкіл мақтауға лайық Ұлы Аллаһ Тағаладан бүкіл әлемдегі Оның құлдары осы еңбектен пайда алуын, осы еңбектің тек Оның ғана Дидары үшін болуын, әрі осы себепті Жаннат ләззаттарына қол жеткізуге себепші етуін сұраймын.

Бұл кітап Аллаһтың қорғауындағы ел - Мекке қаласында, әл-Харам мешітіне жақын әл-Бухария көшесіндегі менің үйімде хижра жыл санауы бойынша 1358 жылы 15 мухаррамда жазылды (1939 жылдың 6 наурызына сәйкес келеді).

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ (۱۸۰) وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ (۱۸۱) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۱۸۲)

«Ұлылықтың Раббысы - Раббың олардың сипаттағандарынан Пәк! Елшілерге сәлем! Барлық мақтау бүкіл әлемдердің Раббысы Аллаһқа лайық!» («әс-Саффат» сүресі, 180-182 - аяттар).